

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ
ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

**Κείμενα
Νεοελληνικής
Λογοτεχνίας**

Β΄ ΤΕΥΧΟΣ

Β΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

1ος τόμος

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

Τεύχος Β΄

Β΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

1^{ος} τόμος

**Υπεύθυνος για το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο : Κώστας
Μπαλάσκας, Σύμβουλος Π.Ι.**

**Επιμέλεια έκδοσης
Πολυτίμη Γκέκα**

**Επιμέλεια εξωφύλλου:
Βάσω Αβραμοπούλου**

**Εικόνα εξωφύλλου: Κωνσταντίνος Παρθένης (1878-
1967)**

Το λιμάνι της Καλαμάτας (1911) Εθνική Πινακοθήκη

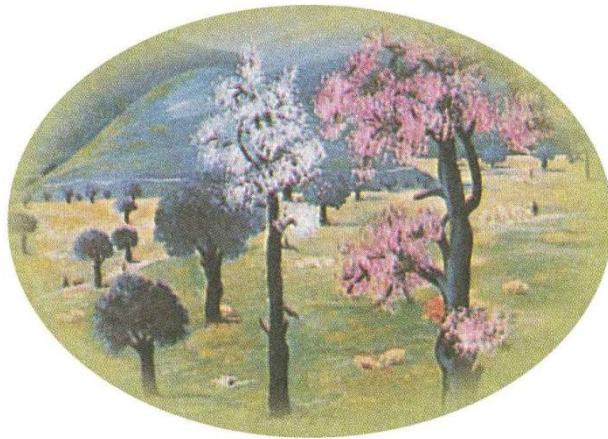
**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ
ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

**Ομάδα Εργασίας Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής
(Άννα Σπανάκη)
(Επιμέλεια: Κατσαρού Βλασία)**

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

**Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ
Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ
Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ
Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ
Γ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ**

ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ

Η ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Χρίστος Καγκκάρης (γεν. 1918), Τοπίο (λεπτομέρεια)

ΝΕΑ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΑΠΟ ΤΟ 1880 ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ αρχίζουν να διαφοροποιούνται και η ποίηση και η πεζογραφία στρέφονται προς άλλες κατευθύνσεις και χρησιμοποιούν νέα εκφραστικά μέσα. Ο καινούργιος αυτός προσανατολισμός δεν είναι τυχαίος. Θα πρέπει να συσχετιστεί με την εσωτερική αναδιάρθρωση του κράτους που παρατηρείται από το 1881 και ύστερα, οπότε η κυβέρνηση, αυτοδύναμη πια, πέρασε στα χέρια του Χαρίλαου Τρικούπη. Κατά την περίοδο αυτή παρατηρείται συντονισμένη ανορθωτική προσπάθεια με στόχο την εκβιομηχάνιση της χώρας, την ενίσχυση της οικονομίας και την εξυγίανση της δημόσιας ζωής, καθώς επίσης και τη δημιουργία αναπτυξιακών έργων κοινής ωφέλειας, όπως η διάνοιξη του ισθμού της Κορίνθου, η επέκταση του σιδηροδρομικού και οδικού δικτύου, η κατασκευή λιμενικών και εγγειοβελτιωτικών έργων κ.ά. Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυτιλίας, καθώς επίσης και τη μετατόπιση του πληθυσμού της υπαίθρου προς το αστικό κέντρο με την ανάλογη δημογραφική τους επέκταση. Τη μεγαλύτερη όμως πληθυσμιακή ανάπτυξη σημείωσε η Αθήνα, που από 45.000 κατοίκους το 1870, ξεπέρασε τις 180.000 το 1896.

Η μετασχηματιστική αυτή τάση της ελληνικής κοινωνίας υπαγόρευσε τη δημιουργία εργοστασίων στο μεγάλο κέντρο και την ίδρυση σχολείων· εξάλλου η έκδοση ολοένα και περισσότερων περιοδικών και εφημερίδων στην περίοδο αυτή αποδεικνύει πως το έντυπο έχει περάσει πια στη ζωή των κατοίκων των μεγαλουπόλεων.

Με τις εσωτερικές αυτές ανακατατάξεις θα πρέπει να συσχετιστούν και τα γεγονότα που συνέβησαν στον εθνικό τομέα. Με τη συνθήκη της Κωνσταντινουπόλεως (1881) παραχωρούνταν στην Ελλάδα η Θεσσαλία και η

Άρτα, πράγμα που είχε ως αποτέλεσμα και την ανάλογη αύξηση του πληθυσμού και της καλλιεργήσιμης γης.

Με την εσωτερική αναδιάρθρωση συμβαδίζει επίσης και η δημιουργική προσπάθεια για μια πιο συγχρονισμένη πνευματική ζωή. Τη μια πλευρά καλύπτει η στροφή προς τη μελέτη του λαϊκού πολιτισμού και η ανάπτυξη της Λαογραφίας (Νικόλαος Πολίτης) και την άλλη ο αγώνας για την επικράτηση της δημοτικής γλώσσας, κυρίως μετά το 1888, οπότε εκδόθηκε το Ταξίδι μου του Ψυχάρη.

Και τα δύο αυτά κινήματα της δεκαετίας του '80 θα αποτελέσουν τα κυριότερα χαρακτηριστικά στοιχεία της ποίησης και ιδίως της πεζογραφίας που αυτή την εποχή σημειώνει αλματώδη ανάπτυξη.

Η ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Η πεζογραφία στην περίοδο αυτή κινείται στο χώρο της ηθογραφίας. Με τον όρο ηθογραφία εννοούμε τη στροφή των λογοτεχνών προς την ύπαιθρο με στόχο την περιγραφή και απεικόνιση των ηθών και εθίμων του ελληνικού λαού. Η στροφή αυτή είχε ως αποτέλεσμα να συνδεθεί η λογοτεχνία με τη λαϊκή ψυχή, να γραφούν πρωτότυπα έργα προσαρμοσμένα στη σύγχρονη ζωή και να δημιουργηθεί έτσι εθνική πεζογραφία, απαλλαγμένη από τη δουλική μίμηση ξένων προτύπων. Εξάλλου η ανάπτυξη της λαογραφίας, που είχε ως στόχο τη συγκέντρωση και τη μελέτη δημοτικών τραγουδιών, παραμυθιών και άλλων ανάλογων μνημείων του λόγου, καθώς επίσης και την καταγραφή παραδόσεων, συνηθειών, εθίμων και άλλων λαϊκών εκδηλώσεων, της έδωσε πλούσιο υλικό για εκμετάλλευση.

Έτσι οι συγγραφείς, στην προσπάθειά τους για μια ολοένα και πιο πιστή αναπαράσταση και απεικόνιση

της ζωής της υπαίθρου, έδωσαν στο έργο τους ρεαλιστικό και νατουραλιστικό χαρακτήρα. Η στροφή αυτή θα πρέπει να συσχετιστεί και με την επίδραση που άσκησε το πολύκροτο μυθιστόρημα του Αιμ. Ζολά η Νανά, που τόσο θόρυβο ξεσήκωσε στην εποχή του για το τολμηρό του περιεχόμενο. Χαρακτηριστικά δείγματα ρεαλιστικής πεζογραφίας αυτής της περιόδου με νατουραλιστικά στοιχεία αποτελούν Ο Ζητιάνος (1896) του Ανδρέα Καρκαβίτσα (1866-1922), Η φόνισσα (1903) του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη (1851-1911) κ.ά.

Ωστόσο η προσκόλληση στην ειδυλλιακή ζωή της υπαίθρου έφερε κάποια στασιμότητα στον πεζό λόγο. Οι πεζογράφοι, καθώς αντλούσαν τις υποθέσεις των έργων τους από την ιδιαίτερη πατρίδα τους (ο Κρυστάλλης από την Ήπειρο, ο Βλαχογιάννης από τη Ρούμελη, ο Κονδυλάκης από την Κρήτη κ.ά.), ήταν επόμενο να δώσουν στο έργο τους τοπικό χαρακτήρα και να τραπούν προς την εθιμογραφία και το λαογραφισμό. Την ανανέωση του πεζού λόγου θα επιχειρήσουν λίγο αργότερα ο Κωνσταντίνος Θεοτόκης (1872-1923) και ο Κωνσταντίνος Χατζόπουλος (1868-1920).

Το δρόμο για την καλλιέργεια του ηθογραφικού διηγήματος άνοιξε ο Δημήτριος Βικέλας (1835-1909) με το έργο του Λουκής Λάρας (1879), γι' αυτό και θεωρείται ο προδρομικός πεζογράφος της λεγόμενης «γενιάς του 1880». Την πραγματική όμως ώθηση έδωσαν δυο άλλα φιλολογικά γεγονότα που συνέβησαν το 1883: το πρώτο είναι η δημοσίευση των αποκαλυπτικών για την εποχή τους διηγημάτων του Γεωργίου Βιζυηνού (1849-1896) Το αμάρτημα της μητρός μου και Ποίος ήτον ο φονεύς του αδελφού μου, και το δεύτερο η διεξαγωγή του πρώτου στο είδος του διαγωνισμού «προς συγγραφήν ελληνικού διηγήματος», που προκήρυξε το περιοδικό Εστία. Η Εστία (1876-1895) είναι το κυριότερο περιοδικό της εποχής και συνδέεται στενά με τη γέννηση και την

καταξίωση του νεοελληνικού διηγήματος. Στο αίτημά της για συγγραφή πεζών, που ήταν και γενικότερο διάχυτο αίτημα, έσπευσαν να ανταποκριθούν όλοι σχεδόν οι λογοτέχνες, με αποτέλεσμα μέσα σε λίγα χρόνια, εκτός από το Βικέλα, το Βιζυηνό και τον Παπαδιαμάντη, να εμφανιστούν και όλοι οι άλλοι πεζογράφοι της εποχής: Ανδρέας Καρκαβίτσας, Γεώργιος Δροσίνης, Ιωάννης Κονδυλάκης, Μιχαήλ Μητσάκης, Γρηγόρης Ξενόπουλος κ.ά.

Από τις αρχές του αιώνα μας η πεζογραφία, όπως και η ποίηση, αρχίζει να αποδεσμεύεται από τα παλαιότερα πρότυπα και να ανανεώνεται. Η εποχή αυτή συνοδεύεται κι από κάποια ιστορικά γεγονότα, όπως είναι ο Μακεδονικός Αγώνας (1903 κ.εξ.), το κίνημα στο Γουδί (1909), οι νικηφόροι Βαλκανικοί πόλεμοι (1912-13) ως αντιστάθμισμα της ντροπής του '97, ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος (1914-18), ο Διχασμός και τέλος η Μικρασιατική καταστροφή (1922), με τα τεράστια προβλήματα που συσσώρευσε στη χώρα μας. Στην πολιτική ζωή κυριαρχεί το όνομα ενός νέου πολιτικού, του Ελευθέριου Βενιζέλου.

Στο χώρο της πεζογραφίας τώρα δεσπάζουν κυρίως δυο συγγραφείς: ο Κωνσταντίνος Θεοτόκης και ο Κωσταντίνος Χατζόπουλος, στο έργο των οποίων είναι έκδηλος ο κοινωνικός προβληματισμός. Η ίδια τάση παρατηρείται και στο έργο του Δημοσθένη Βουτυρά (1871-1958), ο οποίος αντλεί κυρίως τα θέματα του από τις φτωχογειτονιές και τις απόμερες συνοικίες των αστικών κέντρων, και επίσης του Κώστα Παρορίτη (1878-1931). Στο ίδιο κλίμα κινείται περίπου και ο Πέτρος Πικρός (1900-1957). Εδώ εντάσσονται χρονικά και οι «ελληνοκεντρικοί» πεζογράφοι Περικλής Γιαννόπουλος (1872-1910) και Ίων Δραγούμης (1878-1920) και ακόμα η Πηνελόπη Δέλτα (1874-1941), ο Πλάτων Ροδοκονάκης (1883-1919) και κυρίως ο Νίκος Καζαντζάκης (1883-

1957), παρόλο που το κύριο αφηγηματικό του έργο το έδωσε μετά το 1945.

Άλλα Είδη

Παράλληλα προς την πεζογραφία και την ποίηση καλλιεργείται το θέατρο και η κριτική.

1. Το θέατρο. Η ρεαλιστική τάση της «γενιάς του '80» είχε την απήχρησή της και στο θέατρο. Αν στην πεζογραφία άσκησε μεγάλη επίδραση ο Ζολά και ο Ντοστογιέφσκι, στο θέατρο βρίσκει κανείς έντονες τις επιδράσεις του Ίψεν και του Ντ' Ανούτσιο. Το λογοτεχνικό αυτό είδος ουσιαστικά εγκαινιάστηκε με τα κωμειδύλλια *Η τύχη της Μαρούλας* (1889) και *Ο Αγαπητικός της Βοσκοπούλας* (1891) του Δημ. Κορομηλά (1850-1898). Με την πάροδο τον χρόνου παρουσιάζονται θεατρικά έργα: του Γρηγόριου Ξενόπουλου (1867-1951) *Το μυστικό της κοντέσας Βαλέραινας κ.ά.*, του Παντελή Χορν (1880-1941) *Το Φιντανάκι*, του Σπύρου Μελά (1883-1966) *Το κόκκινο πουκάμισο*, του Δημήτρη Μπόγρη (1890-1964) *Τ' αρραβωνιάσματα*, του Κ. Χρηστομάνου (1867-1911) *Τρία φιλιά κ.ά.* Ο Χρηστομάνος μάλιστα έδωσε σημαντική ώθηση στο νεοελληνικό θέατρο και με τη δημιουργία της *Νέας Σκηνής*, που άρχισε να λειτουργεί από το 1901. Η *Νέα Σκηνή* μαζί με το *Βασιλικό Θέατρο* προώθησαν σημαντικά τη θεατρική κίνηση τον τόπου στις αρχές του αιώνα, ανάδειξαν ηθοποιούς και εννόησαν τη συγγραφή θεατρικών έργων προορισμένων για τη σκηνή.

2. Η κριτική. Με συναίσθηση ευθύνης καλλιεργείται τώρα και η κριτική που γίνεται από τις στήλες των περιοδικών *Εικονογραφημένη Εστία*, *Η Τέχνη*, *Τα Παναθήναια*, *Ο Νουμάς*, *Νέα Ζωή (Αλεξάνδρεια)* κ.ά. Ανάμεσα στους κριτικούς ξεχωρίζουν ο Κωστής Παλαμάς, ο Γρηγόριος Ξενόπουλος, ο Ηλίας Βουτιερίδης, ο Άριστος

Καμπάνης, ο Γιάννης Αποστολάκης, ο Φώτος Πολίτης, ο Μάρκος Αυγέρης, ο Κώστας Βάρναλης κ.ά. Ο Βουτιερίδης και ο Καμπάνης έγραψαν επίσης και Ιστορίες της νεοελληνικής λογοτεχνίας, ενώ οι άλλοι, εκτός από σύντομες κριτικές, άφησαν και συνθετότερα κριτικά έργα με φιλολογικό ενδιαφέρον (π.χ. Αποστολάκης, Η ποίηση στη ζωή μας· Βάρναλης, Ο Σολωμός χωρίς μεταφυσική κ.ά.).

Το Μυθιστόρημα

Όταν μιλάμε για μυθιστόρημα εννοούμε συνήθως κάποια ιστορία που αναφέρεται στις περιπέτειες ενός ατόμου μέσα στην κοινωνία. Το άτομο αυτό, που το ονομάζουμε βασικό ήρωα του μυθιστορήματος, δίνει τη δική του ερμηνεία για τον κόσμο, τον παρουσιάζει δηλαδή ως εμπειρία προσωπική.

Το μυθιστόρημα, όπως και το διήγημα άλλωστε, προϋποθέτει ένα μύθο με ορισμένη πλοκή, καθώς επίσης και άλλα, εκτός από το βασικό ήρωα, πρόσωπα. Μύθος είναι η υπόθεση του μυθιστορήματος, που την πλάθει με τη φαντασία του ο μυθιστοριογράφος, βασισμένος όμως στην εμπειρία της ζωής. Τα άλλα πρόσωπα που σχετίζονται με τον ήρωα του μυθιστορήματος αποτελούν, κατά κάποιο τρόπο, το πλαίσιο της ιστορίας και δείχνουν την ποικιλία των τύπων, που απαρτίζουν την ανθρώπινη κοινωνία. Η σχέση του βασικού προσώπου με αυτά, οι συγκρούσεις και οι διαφορές τους ως προς το χαρακτήρα, την ψυχολογία, τη νοοτροπία ή την ιδεολογία χρησιμεύουν στο μυθιστόρημα για να διαγράψουν καθαρότερα το χαρακτήρα του ήρωα, φωτίζοντας ορισμένες πλευρές του, να τον ολοκληρώσουν δηλαδή ως πρόσωπο λογοτεχνικό.

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά είναι λίγο πολύ κοινά και στο διήγημα. Η διαφορά όμως που παρουσιάζει

το μυθιστόρημα από το διήγημα τοποθετείται στην έκταση της αφηγηματικής ύλης, στην πλοκή και στο πλάτος της σύνθεσης καθώς και στην ποικιλία των προσώπων και των καταστάσεων. Γενικά ο μυθιστοριογράφος μάς αποκαλύπτει μια πλούσια εμπειρία ζωής που προχωρεί σε μεγαλύτερο πλάτος και βάθος σε σύγκριση με το διήγημα.

Η μορφή του μυθιστορήματος, η αρχιτεκτονική του δηλαδή σύνθεση, καθορίζεται από τις περιπτώσεις του βασικού ήρωα, τη δράση και το χώρο στον οποίο εξελίσσεται ο μύθος. Ο μυθιστοριογράφος για τη σύνθεση του μύθου του χρησιμοποιεί ορισμένους αφηγηματικούς τρόπους, τους οποίους είναι πολύ χρήσιμο να εξετάσουμε.

Αφηγηματικοί τρόποι

Οι αφηγηματικοί τρόποι που θα εξετάσουμε στην πεζογραφία είναι κοινοί και για την αφηγηματική ποίηση. Όταν μελετούμε ένα λογοτεχνικό έργο –πεζό ή έμμετρο– είναι πολύ χρήσιμο να προσδιορίζουμε με ακρίβεια κάθε φορά την ταυτότητα του αφηγητή, να αναγνωρίζουμε δηλαδή το πρόσωπο που μιλάει σε κάθε περίπτωση. Με αυτόν τον τρόπο θα παρατηρούμε την οπτική γωνία από την οποία εξετάζεται ένα ζήτημα και θα είμαστε σε θέση να κατανοήσουμε το νόημα του λογοτεχνικού έργου που μελετούμε.

Τις βασικές διακρίσεις σχετικά με την αφηγηματική ποίηση έκαναν ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης. Οι όροι διήγησις ή απαγγελία και μίμησις, τους οποίους χρησιμοποίησαν οι δύο φιλόσοφοι (Πλάτωνα Πολιτεία Γ', 392d-394b και Αριστοτέλη Ποιητική 1448α, 20-24) δεν ισχύουν μόνον για την ποίηση αλλά και για την πεζογραφία. Στη διήγηση υπάρχει ένας αφηγητής που αφηγείται κάποια ιστορία με τη δική του φωνή. Στη μίμηση

προσποιείται τη φωνή άλλου ή άλλων πλαστών προσώπων και αφηγείται με αυτή ή δημιουργεί ένα μεικτό τρόπο, όπου η βασική φωνή είναι του αφηγητή, αλλά κατά καιρούς παρεμβάλλονται άλλες φωνές που εισάγονται αυτολεξεί. Η μίμηση δημιουργεί στο δράμα ή στο διήγημα και το μυθιστόρημα το διάλογο και, αν πρόκειται να παρασταθεί μια μόνο φωνή, το δραματικό μονόλογο (όπως π.χ. οι μονόλογοι στο δράμα).

Ας εξετάσουμε τώρα πιο λεπτομερειακά τις περιπτώσεις όπου έχουμε διήγηση και μίμηση στην πεζογραφία.

α) **Διήγηση.** Σ' αυτή ακούμε την ιστορία από μια απρόσωπη φωνή, δηλαδή από κάποιον αφηγητή που έχει αφομοιώσει στο λόγο του όλες τις άλλες φωνές που περιέχονται στην αφηγηματική του ύλη, αποκλείοντας την αυτολεξεί αναφορά στο λόγο των άλλων προσώπων· η φράση π.χ. «Ο Κώστας είπε: Θέλω...» θα πλαγιάσει στη διήγηση και θα γίνει: «Ο Κώστας είπε ότι θέλει...». Στην περίπτωση δηλαδή αυτή ο πεζογράφος αφηγείται την ιστορία σε τρίτο πρόσωπο από την οπτική γωνία ενός παντογνώστη παρατηρητή, που τα βλέπει όλα, ακόμη και τις σκέψεις των ανθρώπων. Η παράσταση της ιστορίας είναι υποκειμενική.

Ο τρόπος αυτός προκάλεσε ορισμένες εύλογες απορίες: αμφισβητήθηκε η ικανότητα ενός μυθιστοριογράφου να ξέρει τόσο βαθιά την ανθρώπινη ψυχή, τα κίνητρα των πράξεων, τα κοινωνικά ήθη και τους θεσμούς, γιατί κι αυτός είναι ένας άνθρωπος με περιορισμένες γνώσεις, με πάθη προσωπικά, όπως όλοι οι άνθρωποι, και γνώμη υποκειμενική. Πώς είναι λοιπόν δυνατό να εκφράσει περισσότερα από όσα ο ίδιος έχει δει και έχει ζήσει;

Οι παλαιότεροι μυθιστοριογράφοι που χρησιμοποίησαν αυτό τον τρόπο της αφήγησης φόρτωναν τα κείμενα τους με σχόλια και εξηγήσεις. Επίσης ανέλυαν εξα-

ντλητικά τα ελατήρια των πράξεων των ηρώων. Οι καταχρήσεις αυτές στη σύγχρονη πεζογραφία τείνουν να εξαλειφθούν.

β) Μίμηση: Μίμηση έχουμε στις ακόλουθες τρεις περιπτώσεις:

1) Όταν αφηγείται ένα πλαστό πρόσωπο, δηλαδή φανταστικό, συνηθέστερα σε πρώτο πρόσωπο. Το πλεονέκτημα της αφήγησης σε πρώτο πρόσωπο είναι ότι χαρίζει στο λόγο του αφηγητή αμεσότητα. Ακόμη ο λόγος του έχει τη δύναμη της προσωπικής μαρτυρίας. Το μειονέκτημα όμως είναι ότι ο συγγραφέας με τον τρόπο αυτό μπορεί να μεταδώσει την περιορισμένη εμπειρία ενός μόνο προσώπου. Γιατί ένα πρόσωπο δεν μπορεί να τα ξέρει όλα.

Είναι δυνατόν όμως και στην περίπτωση αυτή η αφήγηση να γίνεται σε τρίτο πρόσωπο, από την οπτική γωνία ενός ήρωα. Και ο τρόπος αυτός έχει τους ίδιους περιορισμούς ως προς τη μετάδοση πείρας, τους οποίους επισημάναμε στη αφήγηση σε πρώτο πρόσωπο.

2) Μεικτός τρόπος· σ' αυτόν υπάρχει ένας αφηγητής (είτε απρόσωπος είτε πλαστός), αλλά η αφήγηση του διακόπτεται με την παρεμβολή άλλων προσώπων που διαλέγονται σε ευθύ λόγο. Έχουμε δηλαδή συνδυασμό αφήγησης και διαλόγου. Αυτό το βλέπουμε στα περισσότερα διηγήματα και στο μυθιστόρημα.

3) Διάλογος: εδώ απουσιάζει εντελώς ο αφηγητής. Είναι μια τεχνική καθαρά θεατρική. Χρησιμοποιείται όμως κάποτε και στο σύγχρονο διήγημα (Διάβασε για παράδειγμα το διήγημα του Στρ. Τσίρκα, Μνήμη).

Ας ανακεφαλαιώσουμε τώρα σχηματικά τους τρόπους της αφήγησης:

Αφηγείται

1) Ένας απρόσωπος αφηγητής με τη δική του φωνή -
Διήγηση

2) Ένα πλαστό πρόσωπο

3) Εναλλάσσεται η αφήγηση με το
διάλογο

4) Υπάρχει μόνο διάλογος

} **Μίμηση**

Αν συγκρίνουμε τώρα προσεκτικά τους τέσσερις παραπάνω τύπους της αφήγησης, θα παρατηρήσουμε ότι στην πρώτη περίπτωση (1) έχουμε την υποκειμενικότερη παρουσίαση του μύθου, αφού την παρακολουθούμε μέσω ενός απρόσωπου αφηγητή. Στις άλλες περιπτώσεις (2-4) η ιστορία που παρουσιάζεται αντικειμενικοποιείται σταδιακά. Είναι σαν να στήνεται απέναντι στα μάτια του αναγνώστη, ο οποίος την παρακολουθεί, όπως θα παρακολουθούσε π.χ. οποιαδήποτε σκηνή στο δρόμο.

Ο συγγραφέας αλλάζει τους παραπάνω τύπους της αφήγησης στο διήγημα ή στο μυθιστόρημα με οποιαδήποτε ποικιλία και συχνότητα βρίσκει αναγκαία. Η ποικιλία της εναλλαγής των αφηγηματικών τρόπων αντιστοιχεί με την ποικιλία με την οποία ο ζωγράφος αλλάζει τα βασικά χρώματα της παλέτας του σε έναν πίνακα. Ο τόνος επομένως και ο χαρακτήρας μιας σύνθεσης, ρυθμίζεται από το συγγραφέα με την εκλογή που κάνει ανάμεσα στους παραπάνω τύπους της αφήγησης.

Ο αφηγητής – Εστίαση

Σχετικά με τον αφηγητή υπάρχει μια σαφής διάκριση με κριτήριο τη συμμετοχή του ή μη στην ιστορία την οποία αφηγείται. Έτσι έχουμε τις δυο μεγάλες κατηγορίες αφηγητών:

α) τον δραματοποιημένο αφηγητή που είναι ένα από τα πρόσωπα της ιστορίας (το βασικό ή κάποιο από

τα δευτερεύοντα). Συνήθως αφηγείται σε πρώτο γραμματικό πρόσωπο και

β) τον μη δραματοποιημένο ή απρόσωπο αφηγητή που αφηγείται σε τρίτο γραμματικό πρόσωπο.

Για καθεμιά από τις δύο αυτές διακρίσεις υπάρχουν υποκατηγορίες.

Όλες οι σχετικές κατηγορίες που χρησιμοποίησε η αγγλοσαξωνική κριτική αμφισβητήθηκαν από ορισμένους θεωρητικούς (Genette κ.ά.), γιατί παρατήρησαν ότι το πρόσωπο του οποίου η οπτική γωνία κατευθύνει την αφηγηματική προοπτική μπορεί να είναι διαφορετικό από το πρόσωπο που αφηγείται. Και πιο απλά: αυτός ο οποίος βλέπει και αυτός που μιλάει μπορεί να είναι διαφορετικά πρόσωπα. Γι' αυτό πρότειναν την αντικατάσταση του όρου οπτική γωνία με τον όρο εστίαση (focalisation). Διακρίνουν τους ακόλουθους τρεις τύπους εστίασης:

1. αφήγηση χωρίς εστίαση ή βαθμός μηδέν εστίασης που αντιστοιχεί με την αφήγηση από παντογνώστη αφηγητή,

2. αφήγηση με εσωτερική εστίαση ή όραση από πίσω, όπου αφηγητής είναι ένα από τα πρόσωπα της ιστορίας και γι' αυτό έχει περιορισμένο γνωστικό πεδίο και

3. αφήγηση με εξωτερική εστίαση ή όραση απ' έξω, όπου ο αφηγητής ξέρει λιγότερα από τα πρόσωπα της ιστορίας τα οποία εμφανίζονται να δρουν μπροστά στα μάτια του αναγνώστη (ή θεατή) χωρίς να ξέρει τις προθέσεις και τα αισθήματα τους (έργα μυστηρίου, αστυνομικές, κινηματογραφικές ταινίες τρόμου κ.ά.).

Ρεαλισμός και νατουραλισμός

Όταν λέμε ότι κάποιος είναι ρεαλιστής εννοούμε, με την κοινή σημασία που αποδίδουμε στην έννοια, ότι ο άν-

θρωπος αυτός είναι προσγειωμένος στην πραγματικότητα, ότι ξέρει τι θέλει και δεν κάνει όνειρα που δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν. Ο ρεαλισμός όμως είναι και όρος της φιλοσοφίας και της αισθητικής. Ως τάση της αισθητικής το ρεαλισμό τον συναντούμε στην παγκόσμια λογοτεχνία από την αρχαιότητα ακόμη. Χαρακτηριστικό του γνώρισμα είναι, σύμφωνα με μια πολύ διαδεδομένη πίστη, ότι ο καλλιτέχνης στο έργο του πρέπει να αποδώσει πιστά την πραγματικότητα.

Στη ρεαλιστική γραφή, που μας ενδιαφέρει εδώ, ο συγγραφέας τηρεί μια στάση αντικειμενική απέναντι στα γεγονότα που διηγείται· πρόθεσή του είναι να τα εκθέσει, να τα παρουσιάσει με πειστικότητα. Αυτός είναι ο λόγος που αποκλείει τα συναισθήματά του από τη διήγηση, τις κρίσεις και την προσωπική ερμηνεία για τα γεγονότα. Με αυτό τον τρόπο δίνει στον αναγνώστη την αίσθηση ότι συμμετέχει και ο ίδιος, ότι παρακολουθεί τα γεγονότα να ξετυλίγονται μπροστά του. Αυτή την εντύπωση έχουμε π.χ. όταν διαβάζουμε Όμηρο. Και από την άποψη αυτή μπορούμε να εντάξουμε όχι μόνο τον Όμηρο, αλλά και όλη την αρχαία λογοτεχνία στο ρεαλισμό. Άλλωστε η αντίληψη των αρχαίων Ελλήνων ότι η τέχνη είναι μίμηση προϋποθέτει μια βάση ρεαλιστική.

Ο ρεαλισμός όμως, ως συγκεκριμένη τεχνοτροπία στο μυθιστόρημα, ξεκινάει από τη Γαλλία το δεύτερο μισό του 19ου αι. με το Φλωμπέρ και συνεχίζεται ως σήμερα. Περιλαμβάνει πολλές τάσεις. Συνήθως όταν μιλάμε για ρεαλιστικό μυθιστόρημα εννοούμε την τάση ορισμένων συγγραφέων να απεικονίσουν πιστά την πραγματικότητα. Η άποψη αυτή όμως δεν είναι απόλυτα σωστή. Βέβαια ο μυθιστοριογράφος αντλεί την ύλη του βιβλίου του από την πραγματικότητα. Ανάμεσα όμως στα πραγματικά γεγονότα και στο λογοτεχνικό έργο έχει παρεμβληθεί ένα άτομο, ο μυθιστοριογράφος. Τα πραγματικά γεγονότα δεν μεταφέρονται αυτούσια,

αλλά μετασχηματίζονται από το δημιουργό του λογοτεχνικού έργου. Αυτά θα συγκινήσουν τον ψυχισμό του συγγραφέα και ανάλογα με το βαθμό της συγκίνησης, τη δύναμη της φαντασίας και την ιδιαιτερότητα της προσωπικότητας του θα μεταμορφωθούν σε έργο τέχνης. Επηρεάζονται συνεπώς από τους οραματισμούς του συγγραφέα, τις επιθυμίες του, τις προκαταλήψεις και τις ιδέες του. Ο ρεαλιστής μυθιστοριογράφος δεν επιδιώκει να μας δώσει μια φωτογραφική αναπαράσταση της ζωής, αλλά κάποια άποψη της, με πληρότητα, ζωντάνια και πειστικότητα.

Ο βασικός ήρωας ενός ρεαλιστικού μυθιστορήματος παρουσιάζεται ως τύπος ενός συγκεκριμένου πολιτισμού. Δεν είναι πιστή αντιγραφή ενός συγκεκριμένου ατόμου, αλλά έχει επινοηθεί από τη φαντασία του δημιουργού του. Είναι ένας τύπος πλαστός, όπως λέμε. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι είναι και εξωπραγματικός. Η τέχνη του λόγου, είπε ο Αριστοτέλης, δεν έχει σκοπό «τα γενόμενα λέγειν» δεν επιδιώκει δηλαδή να διηγηθεί γεγονότα πραγματικά –αυτό είναι έργο της ιστορίας– αλλά γεγονότα που θα μπορούσαν να συμβούν «κατά το εικόν και το αναγκαίον»· δηλαδή η αφηγηματική τέχνη πρέπει να παρουσιάζει τα γεγονότα με τρόπο που να μπορεί να μας πείσει ότι έτσι έπρεπε να συμβούν και κατά κανόνα έτσι συμβαίνουν στην πραγματικότητα.

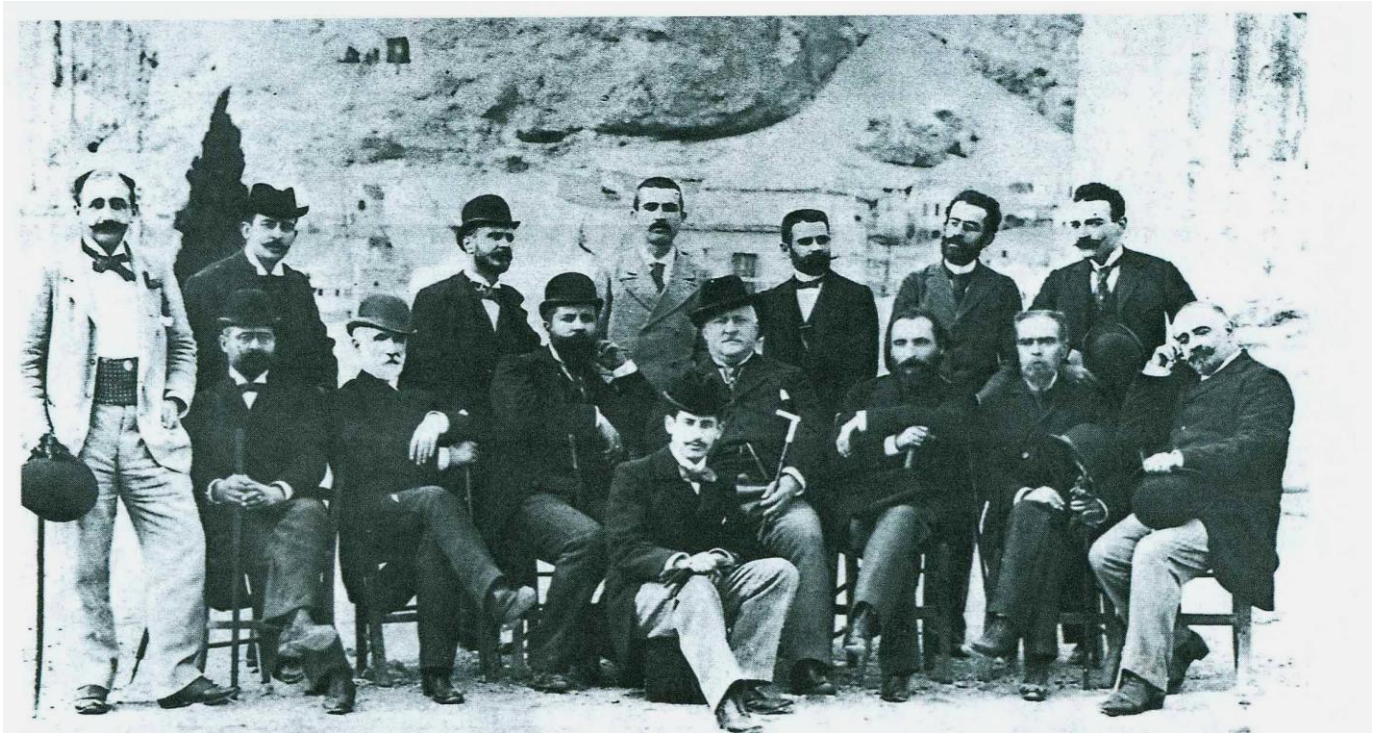
Βασικό κριτήριο για την αξία ενός ρεαλιστικού μυθιστορήματος είναι το αν κατορθώνει ο μυθιστοριογράφος να δώσει στο πλαστό πρόσωπο ή σε μια φανταστική κατάσταση μια εντύπωση αλήθειας. Σ' αυτό ακριβώς βασίζεται και η δύναμη του ρεαλιστικού μυθιστορήματος.

Τα βασικά χαρακτηριστικά του ρεαλισμού μπορούμε να τα συνοψίσουμε στα εξής:

- α) δείχνει μια τάση προς την αντικειμενικότητα
- β) αφήνει τα γεγονότα να μιλήσουν μόνα τους
- γ) παρουσιάζει κοινές εμπειρίες και
- δ) επιλέγει κοινά θέματα.

Ένα άλλο κοινό γνώρισμα του ρεαλισμού είναι ότι τηρεί κριτική στάση απέναντι στην κοινωνία. Η κριτική του στάση διαμορφώνεται από τις μεταβαλλόμενες συνθήκες της ζωής. Ο ρεαλιστής μυθιστοριογράφος ενδιαφέρεται λιγότερο για τα ηρωικά κατορθώματα και τις περιπέτειες και περισσότερο για τις καθημερινές πράξεις και τα καθημερινά επεισόδια. Αντιμετωπίζει κριτικά τις συμβατικές αξίες και τοποθετεί τους ήρωες του στα θύματα της κοινωνίας.

Ο νατουραλισμός είναι εξέλιξη του ρεαλισμού. Εισηγητής του ήταν ο Γάλλος μυθιστοριογράφος Αιμίλιος Ζολά. Και τα δύο ρεύματα έχουν ορισμένες ομοιότητες μεταξύ τους, αλλά έχουν και βασικές διαφορές. Ο νατουραλιστής μυθιστοριογράφος, όπως και ο ρεαλιστής, τείνει σε μια μιμητική απεικόνιση της πραγματικότητας και επιλέγει κοινά θέματα από την καθημερινή ζωή. Ο νατουραλιστής όμως ξεκινά από ορισμένες θέσεις: μελετά την ηθική συμπεριφορά των προσώπων, για να δείξει ότι είναι δέσμιοι εξωτερικών δυνάμεων και εσωτερικών παρορμήσεων. Οι εξωτερικές δυνάμεις, φυσικές και κοινωνικές, περιορίζουν την ελευθερία τους. Οι εσωτερικές πάλι παρορμήσεις, όπως είναι το γενετήσιο ένστικτο, η πείνα, η σκληρότητα και η μοχθηρία, αφαιρούν από τον άνθρωπο την ιδιότητα του λογικού και ηθικού όντος και τον υποβιβάζουν στο επίπεδο των κατώτερων ζώων. Παρουσιάζουν ακόμη οι νατουραλιστές τη συμπεριφορά του ανθρώπου ως αποτέλεσμα διαθέσεων της στιγμής ή κληρονομικών παρορμήσεων. Επιλέγουν προκλητικότερα θέματα και επιμένουν στην εξονυχιστική περιγραφή, στη φωτογραφική λεπτομέρεια.

«Ο κύκλος της Εστίας». Από αριστερά, οι όρθιοι: Γιάννης Ψυχάρης, Δημήτριος Κακλαμάνος, Γεώργιος Κασδόνης, Γιάννης Βλαχογιάννης, Κωστής Παλαμάς, Γεώργιος Δροσίνης, Γρηγόριος Ξενόπουλος. Οι καθιστοί: Θεόδωρος Βελλιανίτης, Περρής, Νικόλαος Γ. Πολίτης, Στέφανος Στεφάνου, Μίκιος Λάμπρος, Γεώργιος Σουρής, Εμμανουήλ Ροΐδης, Εμμανουήλ Λυκούδης.

**Γεώργιος Ιακωβίδης (1853-1932), Κοιμωμένη ανθοπώλις,
Εθνική Πινακοθήκη**

Ποίος ήτον ο φονεύς
του αδελφού μου
(απόσπασμα)

ΣΤΟ ΔΙΗΓΗΜΑ αυτό ο Βιζυηνός περιγράφει την εναγώνια αγάπη της μητέρας για τον ξενιτεμένο της γιο και την οδύνη και την απελπισία της για τον ανεξήγητο θάνατο του άλλου της γιου. Η επιστροφή του ξενιτεμένου γλύκανε κάπως τον καημό της, αλλά δεν ήταν δυνατό να εξαλείψει τη διάθεσή της για εκδίκηση. Όλες όμως οι προσπάθειές της να βρεθεί και να τιμωρηθεί ο φονιάς ήταν άκαρπες και η μητέρα εξορκίζει τα παιδιά της να μην αφήσουν τον αδελφό τους ανεκδίκητο.

Στη φάση αυτή της ιστορίας εμφανίζεται η Τουρκάλα με το γιο της τον Κιαμήλη (το γεγονός περιγράφεται λεπτομερειακά στο απόσπασμά μας), που προσφέρεται να βοηθήσει και τους φιλοξενεί στην πρωτεύουσα, όσο κρατάνε οι αναζητήσεις για την ανακάλυψη του φονιά. Όμως και οι προσπάθειες αυτές δεν φέρνουν αποτέλεσμα. Το μυστήριο τέλος διαλευκαίνεται, όταν ο Κιαμήλης αφηγείται στο Γιωργή (το συγγραφέα) ότι σκότωσε επιτέλους το βρυκόλακα που δεν τον άφηνε να ησυχάσει. Τι είχε συμβεί; Ο Κιαμήλης, αν και ήταν βέβαιος πως είχε σκοτώσει το φονιά του αδελφοποιτού του, τον ταχυδρόμο Χαραλάμπη, τον έβρισκε διαρκώς μπροστά του και αποφάσισε να απαλλαγεί από το φάντασμα. Στη συνέχεια της αφήγησης αποκαλύπτεται ότι ο ταχυδρόμος τον οποίο σκότωσε ο Κιαμήλης δεν ήταν ο Χαραλάμπης αλλά ο Χρηστάκης που τον είχε αντικαταστήσει εκείνες τις μέρες στη δουλειά. Η αποκάλυψη είναι τρομερή και ο Κιαμήλης χάνει τα λογικά του. Παρακαλεί το συγγραφέα να μην το πει στη μητέρα του

και όταν αποφυλακίζεται, γίνεται, για να εξιλεωθεί, άβουλος και άφωνος δούλος της και αφοσιώνεται στη δούλεψή της.

Ο μη γνωρίσας την αγαθοτάτην ταύτην μητέρα προ του θανάτου του υιού της, θα την εκλάβη ίσως ως γυναίκα τραχέος και σκληρού χαρακτήρος, αφού εγώ αυτός* εδυσκολευόμην πλέον να ανεύρω εν αυτή την άπειρον εκείνην φιλανθρωπίαν, ήτις την έκαμνε να φείδηται* και να συμπονεί και αυτήν την άψυχον φύσιν, και ως εκ της οποίας δεν υπέφερε να ιδει ουδέ μίαν όρνιθα σφαζομένην. Διότι, ναι μεν, εκδίκησιν λέγουσα, ηννόει κυρίως δικαιοσύνην. Αλλά την δικαιοσύνην ταύτην δεν ηννόει άνευ προσωπικής αυτής ικανοποιήσεως προσμετρομένην μόνον υπό της απαθούς χειρός του νόμου.

– Να τον ιδώ κρεμασμένον, έλεγε, να τραβήξω το σχοινί του και ύστερα ας αποθάνω!

Τόσον φρικαλέως επιθυμητή εφάινετο η εκδίκησις εις την φιλοστοργίαν της φυσικής και αμορφώτου γυναικός!

Τα ψυχρά της επιστήμης σκέμματα* , δι' ων εδοκίμαζον ενίστε να καταπραΰνω τας ορμάς της θερμής αυτής καρδίας, εξητμίζοντο πριν φθάσωσι τον σκοπόν αυτών, ως μικραί σταγόνες ύδατος, όταν πίπτωσιν επί σφοδρώς φλεγομένης καμίνου. Ούτω και κατ' εκείνην την ημέραν. Όταν μετά μακράν διδαχήν περί της θέσεως των ατόμων απέναντι της δημοσίου δικαιοσύνης, της υπεσχέθην ότι θα κινήσω πάντα λίθον προς εύρεσιν και τιμωρίαν του κακούργου:

εγώ αυτός: εγώ ο ίδιος.

φείδομαι: λυπάμαι, φροντίζω.

σκέμμα: σκέψη, συλλογισμός.

– Ναι! είπε, μετά τινός αγρίας εντροφήσεως* . Να τον ιδώ κρεμασμένο, να τραβήξω το σχοινί του, και ύστερ' ας πεθάνω!

Αλλ' αίφνης εκρούσθη η θύρα, και, μετά προφανούς δυσαρεσκείας είδε την καταξύριστον μορφήν του υπηρέτου ευσεβάστως παρακύπτουσας* όπισθεν του θυροφύλλου.

– Τι τρέχει, Λουή; τον ηρώτησα εισερχόμενον.

– Μία Τούρκισσα, απήντησεν υποκλινόμενος προ της συνωφρυωμένης* μητρός μου, μία Τούρκισσα προς επίσκεψιν.

– Προς επίσκεψιν ημών; Δεν είναι δυνατόν! Θα έχης λάθος, Λουή, πήγαινε! Δεν γνωρίζομεν καμμίαν Τούρκισσαν. Αλλ' ενώ τον απέπτεμπον ούτω, χάριν της μητρός μου, ηκούσθη ταραχή εν τω διαδρόμω και φωναί ως εριζόντων* . Ο Λουής υπεκλήθη εκ νέου όσον οίον τε βαθέως, όπως με πείσει, ότι ημείς ήμεθα οι ζητούμενοι. Αλλ' αίφνης η θύρα ανοίγει μετά φοβερού πατάγου, ωθήσασ' αυτόν να πέση κατακέφαλα, ενώ μία γραία, σχεδόν απερικάλυπτος Οθωμανίς ερρίπτετο εις τους πόδας της μητρός μου, μετά λυγμών και δακρύων. Φαίνεται ότι οι έξω υπηρέται τη εκώλυον την είσοδον και εκ της απελπισίας αυτής εβίασε την θύραν. Ο εμβρόντητος Λουής επρόφθασε να συνέλθει και εκδιώξει διά λακτισμών τον δειλώς ακολουθούντα αυτήν υψηλότατον λευκοσάρικον* «σοφτάν»*, αλλ' ο αδελφός μου, παρεμβάς, ως τον είδεν, επέπληξε τον υπηρέτην και ει-

εντροφήσεις: απόλαυση, ευχαρίστηση.

παρακύπτω: σκύβω πλάγια και κοιτώ.

συνωφρυωμένος: κατσουφιασμένος.

ερίζω: φιλονικώ.

λευκοσάρικος: με λευκό σαρίκι.

σοφτάς: Τούρκος ιεροσπουδαστής.

σήγαγε μετά μεγάλης χαράς τον ισχνόν και λευκόχλωμον εκείνον Τούρκον, ως εάν ήτο ο οικειότατος αυτώ φίλος.

– Είναι ο Κιαμήλης μας, είπεν, επιδεικτικώς προς εμέ, και αυτή θα είναι η μητέρα του!

Η μήτηρ μου μόλις και μετά βίας απαλλαγείσα των περιπτυγμών* της Οθωμανίδος, ητένισεν υψηλά προς την συμπαθητικήν του σοφτά μορφήν μετά παραδόξου στοργής, και:

– Εσύ είσαι Κιαμήλη, παιδί μου; τον ηρώτησε. Και πώς είσαι; Καλά; Δεν σ' εγνώρισα με αυτή την φορεσιά σου!

Ο Τούρκος έσκυψε μετά δακρύων εις τους οφθαλμούς και λαβών εφίλησε την άκραν του φορέματός της.

– Ο Θεός πολλά καλά να σε δίνη, Βαλινδέ!* είπε. Μέρα νύχτα παρακαλώ να κόβει από τα χρόνια μου να βάζει στα δικά σου.

Η μήτηρ μου εφάινετο υπερβολικά ευχαριστημένη· ο Μιχαήλος επήγε να τα χάσει από την χαράν του, απευθύνων μυρίας ερωτήσεις και περιπτοιήσεις πότε εις τον ισχυροτενή εκείνον πρασινορασοφόρον και πότε εις την μητέρα του. Μόνον εγώ και ο Λουής ιστάμεθα άφωνοι και ενεοί.* Επί τέλους λαβών τον αδελφόν μου κατά μέρος:

– Έλα, άφησε τα γέλια σου, λέγω, και ειπέ μου τι συμβαίνει εδώ πέρα; Τι σας είναι αυτοί;

– Τώρα θα σε το πω, είπεν ο αδελφός μου γελών έτι περισσότερον. Τώρα θα σε το πω. Πήγαινε, Λουή! δυο καφέδες γρήγορα! Μα κοίταξε, να μην τους κάμεις πάλε σαν τα φράγκικά σου τ' αποπλύματα! Α-λα-τούρκο, και χωρίς ζάχαρη! Ακούς;

περιπτυγμός: εναγκαλισμός.

βαλινδέ: (λ. αραβική) μητέρα. Ειδικά μητέρα σουλτάνου που είχε εξαιρετικές τιμές και προνόμια στα σουλτανικά παλάτια.

Και ταύτα λέγων εισήλθε μετ' εμού εις το προσεχές δωμάτιον.

– Αυτός είναι ένας Τούρκος, που τον εγιάτρευεν η μητέρα εφτά μήνες εις το σπίτι μας, και αυτή είναι η μάνα του, που ήλθε τώρα να της πει το σπολλάτη!* είπεν ο αδελφός μου, γελάσας προς μεγάλην μου έκπληξιν.

– Ένας Τούρκος, που τον εγιάτρευεν η μητέρα εφτά μήνας! Και από πότε έγινεν η μητέρα νοσοκόμος των Τούρκων; ηρώτησα εγώ συνωφρωμένος εξ αγανακτήσεως. Πρέπει να σημειώσω, ότι ο Μιχαήλος εσυνήθιζεν' αστεΐζεται επί των αδυναμιών της μητρός ημών, τόσω μάλλον ασμένως*, όσω μάλλον αγογγύστως και προθύμως τας επλήρωνεν εκ του ιδίου του βαλαντίου. Τίποτε δεν τον ηυχαρίσκει τόσον, όσον να μιμήται την μητέρα μας, δρώσαν υπό την επήρειαν αδυναμίας τινός, της οποίας τα στοιχεία παρεμόρφου επί το κωμικώτερον κατά τρόπον όλως ίδιον αυτώ.* Η ανοχή της καλής μητρός, ήτις εγέλα και αυτή, οσάκις τον ήκουεν, ερρίζωσεν εν αυτώ έτι μάλλον* την κακήν ταύτην συνήθειαν. Διά τούτο, όταν με είδεν αγανακτούντα επί τω ακούσματι:

– Άκουσε να σε πω, μοι είπεν. Αν εννοείς να τα έχεις έτσι κατεβασμένα, δεν σε λέγω τίποτε. Θα μου χαλάσεις την ιστορία. Κάλλιο να την αφήσουμε μίαν άλλην ημέρα, για να γελάσεις και συ με την καρδιά σου, να γελάσει κ' η μητέρα κομμάτι, που τόσες ημέρες δεν εγέλασεν ακόμη με τα σωστά της, η καημένη.

– Έλα! τω είπον τότε. Η μητέρα φαίνεται πολύ ευχαριστημένη από την επίσκεψιν, και είναι όλως διόλου ένασχολημένη με τους Τούρκους της, που δεν ημπορώ να

σπολλάτη: (εις πολλά έτη), ευχαριστώ.

κατά τρόπον όλως ίδιον αυτώ: με δικό του, τελείως ξεχωριστό τρόπο.

έτι μάλλον: ακόμη περισσότερο.

χωνέψω. Όσπου να πιουν τον καφέ τους και να μας ξεφορτωθούν, ειπέ μου την ιστορία.

– Άκουσε λοιπόν, μοι είπεν. Ηξεύρεις πόσον η μητέρ' ανησυχούσεν όταν έλειπες. Και δεν φθάνει που ανησυχούσεν εκείνη, μόνον δεν άφηνε και τον κόσμο στην ησυχία του. Ποιος περνά να τον σταματήσει μέσ' στον δρόμο· ποιος έφθασεν από πουθενά, να πα να τον ρωτήσει μη σε είδαν, μη σε άκουσαν. Την ξεύρεις. Ένα πρωί πρωί ετρυγούσαμε τα πεπόνια στο χωράφι. Έξαφνα βλέπει ένα διαβάτη που περνούσε. Δεν τον αφήνει να πάγει στη δουλειά του, μόνο τρέχει στην φράκτη:

– Ωρα καλή, θειε!

– Πολλά τα έτη, κυρά!

– Από την Ευρώπη έρχεσαι;

– Όχι, κυρά, από το χωριό μου. Και που είν' αυτή η Ευρώπη;

– Να, ξεύρω κι' εγώ; αυτού που είναι το παιδί μου. Δεν άκουσες να λένε τίποτε για το παιδί μου;

– Όχι, κυρά. Και πώς το λένε το παιδί σου;

– Αμ' ξέρω και 'γω μαθές; Ο νουνός του το βάφτισε Γιωργί, και πατέρας του ήτανε ο Μιχαλιός ο πραματευτής, ο άνδρας μου. Μα κείνο, ακούς, επρόκοψε και πήρεν ένα όνομα από τα περιγραμμάτου· * και τώρα, σαν το γράφουνε μέσ' στες εφημερίδες, δεν ηξεύρω κι εγώ η ίδια, το παιδί μου είναι μαθές που λένε, ή κανέννας φράγκος!

– Την ιστορία, Μιχαήλε! την ιστορία του Τούρκου! διέκοψα εγώ ανυπομόνως.

– Στάσου δα! είπεν εκείνος. Η ιστορία ήλθεν ύστερ' από την κουβέντα. Ύστερ' από την κουβέντα, βλέπεις την μητέρα και κόφτει το πιο καλό, το πιο μεγάλο πεπόνι.

περιγραμμάτου: τα σχετικά με τη μόρφωση, τα γράμματα.

- Αμ’ δεν παίρνεις κάνα πωρικό από τον κήπο μας, θείε;
- Ευχαριστώ, κυρά, δεν έχω τόπο να το βάλω.
- Δεν πειράζει, θείε, το καθαρίζω και το τρώγεις.
- Ευχαριστώ, κυρά, με κρατεί κοιλόπονος.
- Έλα να χαρείς, κάμε μου την χάρη. Γιατί, διες, έχω παιδί στην ξενιτιά, κι έχω καρδιά καμμένη. Κι αφού δεν μπορώ να το στείλω στο παιδί μου, φα’ το καν του λόγου σου που είσαι ξένος. Ίσως το ’βρει κι εκείνο από κανέναν άλλονε.

Ο άνθρωπος έχασε την υπομονή του.

- Ντζάνουν* καλά, χριστιανή για! μα σαν έχεις παιδί στην ξενιτιά, τι σε φταίγω εγώ να βάλω, έτσι θεονήστικος, όλην αυτή την χολέρα μέσ’ στο στομάχι μου! Μη θαρρείς πως εβαρέθηκα τη ζωή μου; Εγώ έχω γυναίκα που με καρτερά, κ’ έχω παιδιά να θρέψω. Μα σαν θέλεις και καλά να χρησιμοποιήσεις το πεπόνι σου, στείλε το στο γερο-Μούρτου το χάνι. Εκεί κοντά ένας ξένος παλεύει με τον θάνατο, θερμασμένος εδώ και τρεις εβδομάδες. Άμα γευθεί αυτή τη χολέρα, πίστεψέ με, θα γλυτώσει και αυτός από τη θέρμη και η θέρμη απ’ αυτόνε.
- Τέλος πάντων! του είπα, ετελείωσαν τα επεισόδια; Άρχισε πλέον την ιστορία!
- Στάσου δα! απήντησεν εκείνος πειρακτικώς. Μήπως είμεθα εις την Ευρώπην που πουλούν το κρέας δίχως κόκκαλα; Σε λέγω την ιστορία καθώς εγέννηκεν. Αν δεν σ’ αρέσει, άφησέ την κατά μέρος. Πάμε να διούμε την χανούμισσα!
- Σε ήθελα να είσαι από πουθενά, εξηκολούθησεν έπειτα, να ιδείς την μητέρα, όταν το άκουσε. – Χριστός και Παναγιά, παιδάκι μου! – Και έπεσε το πεπόνι από

ντζάνουν: (λ. τουρκική) ψυχή μου.

τα χέρια της, κι έγινε σαν πίτα! Κι έσιαξε το φακιόλι στο κεφάλι της, κι επήρε τον δρόμο. Δηλαδή τα σπαρμένα και τ' άσπαρτα χωράφια κατ' ευθείαν για να φθάσει όσον το δυνατόν γρηγορότερα. Εγώ που την ήξευρα, την αφήκα να πάγει. Μα σαν επροχώρησε καμπόσο και είδε που δεν το εκούνησα, εγύρισε πίσω θυμωμένη, και: – Τι χάσκεις απ' αυτού, μωρέ πολλακαμένε;* – εφώναξε. – Ε; φυλάγεις να το πω για να σαλέψεις;

Αν σε βαστά μην την ακολουθείς. Θα ήταν καλή να με φακιολίσει* με καριά βωλάκα*. Αφήκα λοιπόν την δουλειά μου, κι έπεσα καταπόδι της. Που να την φθάσεις! Βρε αγκάθια, βρε χανδάκια, βρε φράχτες – δεν έβλεπε τίποτε. Τίποτε άλλο, παρά του γερο-Μούρτου τον σκεπό που εκοκκίνιζε μακριά μέσ' στα σπαρμένα.

Σαν έφθασε κοντά, άρχισαν τα γόνατα της να τρέμουν κι εκάθισε σε μια πέτρα.

– Χριστός και Παναγιά, παιδάκι μου! Και πώς δεν μου το είπες πως ήταν ένας άρρωστος δωπέρα;

– Αμ' τι να σε το πω! Μήπως είσαι γιατρός για να τον γιάνεις; Εκείνο, ως και ο παπα-Δήμος, που τ' άκουσε, δεν επήγε να τον δει. Γιατ' είναι, λέγει, Τούρκος, κι οι Τούρκοι δε πληρώνουν για ευχέλαιο.

– Τούρκος είπες; εφώναξε τότε, και ήλθεν ολίγο στην θωριά της. – Σαν είναι Τούρκος – Δόξα σοι ο Θεός! Είχα μια φοβέρα μήπως ήταν το Γιωργί μας!

– Κρίμα που δεν σου το είπα πρωτύτερα, μητέρα, να μη χαλάσεις του κόσμου τα χωράφια και να κάμεις τα πόδια σου κόσκινο μέσ' στ' αγκάθια. Από τη βία σου, μ'

πολλακαμένε: καημένε.

φακιολίζω: βάζω το φακιόλι.

βωλάκα: χοντρός βόλος από χώμα.

έκανες να πάρω τον δρόμο αζυπόλυτος. – Μα κείνη, στο μεταξύ, ξανακίνησε προς του Μούρτου το χάνι.

Εκεί που έπεσα πάλε καταπόδι της, κ' επήγα να πηδήξω ένα χανδάκι, ακούω κάποιον και βογκά. Στρέφω και θωρώ, ένας Τούρκαρος χαμαί, με κίτρινο πρόσωπο, με κόκκινα μάτια! Έτσι εύκολα που γελώ στη ζωή μου, ποτέ δεν εγέλασα για άρρωστον άνθρωπο.

Κι εκείνη την ημέρα δεν ημπόρεσα να βασταχθώ, γιατί, δεν ηξεύρεις. Εδώ ήταν μια βάτος, κι εδώ μια αγριαγγινάρα. Κι ο Τούρκος, που παράδερνε παραλαλώντας εις την μέση, εγύριζε στη βάτο, και της έκαμνε τεμενάδες, και την γλυκομιλούσε, και της έκαμνεν εργολαβία. Εγύριζε στην αγριαγγινάρα κ' έτριζε τα δόντια, κι αγρίευε τα μάτια, κι εσήκωνε με βρισιές το χέρι του, να της κόψει το κεφάλι! Τα μεγάλα του λόγια από την μια και η αδυναμία του από την άλλη ήτανε να σκάσεις από τα γέλια. Μα σαν ήλθεν η μητέρα και με είδε, σου έκαμνεν ένα θυμό! ένα θυμό! Θεός να σε φυλάγει!

– Τι στέκεις και γελάς αυτού, βρε χάχα; Ε; τι στέκεις και γελάς! Ο άνθρωπος ψυχομαχά, και συ το χαίρεσαι; Πιάσ' από κεινά! Φορτώσου τον στην ράχη σου!

– Καλέ, χριστιανή, αυτός είναι μιάμιση φορά μακρύτερος από μένα, πώς θέλεις να τον φορτωθώ στην ράχη μου!

– Πιάσ' απ' εκείνά, σε λέγω, γιατί ξέρεις;

Αν σε βαστά μην το κάμεις! Έπιασα λοιπόν και με φόρτωσε τον Τουρκάλα στην ράχη μου κι επήραμε τον δρόμο.

Ο γερο-Μούρτος έλιαζε την κοιλιά του έξω από τη θύρα του χανιού. Σαν μας είδε, εγέλασε βαθιά μέσ' στον λαιμό του κι εφώναξεν;

– Ωρέ, δεν μου φορτώνεσαι κάλλιο κειο τον ψόφιο γάδαρο, για να κερδαίσεις καν τα πέταλά του, μόνο σκομαχάς έτσι στα χαμένα για να πας την λοιμική στο σπίτι σου;

Εγώ δεν απηλογήθηκα γιατί, καταλαμβάνεις, αναπνοή για χωρατά δεν μ' επερίσσευε. Μα η μητέρα, την ξεύρεις την μητέρα. Του εδιάβασε τον εξάψαλμο για την απονιά του!

Σαν τον εφέραμε στο σπίτι, εστρώσαμε το στρώμα του Χρηστάκη και τον επλαγιάσαμε. Ο Χρηστάκης ο μακαρίτης εγύριζε τότε στα χωριά της επαρχίας, με τες πραμάτειες επάνω στ' άλογο. Ήτανε πριν ανοίξει το μαγαζί του. Και σαν έμαθε πως έχουμε τον άρρωστο εις το σπίτι, επήγε κι έρριψε την κάπα του εις της θειας μας το σπίτι, στο Κρυονερό. Η μητέρα τον εμάλωνε πάντοτε για τες ακαταστασίες του, κι εκείνος ο μακαρίτης αφορμήν εγύρευε για να ζωμένει, να ζει του κεφαλιού του. Εφτά μήνες είχαμε τον άρρωστο στο σπίτι, εφτά μήνες δεν επάτησε το κατώφλιό μας. Ώσπου αναγκάσθηκεν η μητέρα να τον στείλει μαζί μου στην Πόλη, πριν γιατρευθεί όλως διόλου.

– Και πώς είχε ξεπέσει στο χωριό μας, ηρώτησα εγώ. Και πώς συνέβη ν' αρρωστήσει;

– Χουμ! είπεν ο αδελφός μου ζύων την κεφαλήν του. Αυτό κι εγώ μόνον άκρες μέσες το γνωρίζω. Μήπως μ' άφηκε μαθές η μητέρα να τον ερωτήσω, καθώς ήθελα;

– Άνθρωποι είμεθα, έλεγε, και οι αρρώστιες είναι για τους ανθρώπους. Αλίμονο σ' όποιον δεν έχει ποιος να τον κοιτάξει! Και ποιος ηξεύρει, αν αυτήν την ώρα και το Γιωργί μας δεν είν' άρρωστο στην ξενιτιά, χωρίς κανένα εδικό στο πλάγι του! Μην κάθεσαι λοιπόν και μου ψιλορωτάς τον άνθρωπο, μόνο γιάνε τον πρώτα!

Ο Κιαμήλης είναι καλός, πολύ καλός ο καημένος, εξηκολούθησεν ο αδελφός μου, και πολλές φορές άνοιξε μονάχος του να με πει το πώς αρρώστησε. Μα όσες φορές το δοκίμαζε τότε ξανάπιανεν η θέρμη.

Εδώ μας διέκοψεν εισελθούσα η μήτηρ μου μετά των ξένων της. Η κοντή και πως* εύσωμος Οθωμανίς είχε τακτοποιημένον το λευκότατον αυτής γιασμάκιον* και συνεκράτει επί το κοσμιώτερον τον μαύρον και μακρόν αυτής φερετζέν, υπό τον ποδόγυρον του οποίου μόλις έβλεπες τα μυτωτά και κίτρινα «παπούτσια» της. Αλλά βαθείαν εντύπωσιν μοι ενεποίησε τώρα η ωχρά και μελαγχολική του Κιαμήλ όψις, τα χαρακτηριστικά της οποίας μοι εφάνησαν τόσον ήμερα, τόσον ηδέα* ώστ' εκέρδισεν ούτως ειπείν εξ εφόδου την συμπάθειάν μου. Τούτο δεν διέφυγε την προσοχήν της μητρός, ήτις εγνώριζε την προς τους Τούρκους αντιπάθειάν μου. Δι' αυτό ατενίσασα φιλοστόργως προς αυτόν ενώ μοι τον παρουσίαζεν.

– Ο αρίσκος* ο Κιαμήλης!, είπεν, είναι πολύ, πολύ καλό παιδί. Τρώγει και κόλλυβα· πίνει και αγίασμα· φιλά και του παπά το χέρι· τι να κάμει! Όλα για να γειάνει.

Οι οφθαλμοί της μητρός του επληρώθησαν δακρύων. Μόλις δε τοις απέτεινα δύο τρεις λέξεις εις την γλώσσαν των, και ήρχισαν να με πληρώσιν ευχών κι ευλογιών, επαίνων κι εγκωμίων με τας γνωστάς εκείνας υπερβολάς της τουρκικής εθιμοτυπίας. Αλλ' η μήτηρ μου διακόψασα τον χείμαρρον της ρητορικής αυτών αποτόμως:

– Τώρα καθήστε, είπε, να διούμε τι θα κάνουμε. Η χανούμισσα, παιδί μου, έχει ένα γιο στον Ζαπτιέ,* που είναι από τους πρώτους ανακριτάδες. Της είπα την συμ-

πως: κάπως.

γιασμάκιον: (λ. τουρκ.) σκέπασμα του προσώπου που άφηνε μόνο τα μάτια ακάλυπτα.

ηδέα: γλυκά.

αρίσκος: (χαϊδευτικό) ο καημένος.

ζαπτιές: (λ. τουρκ.) αστυνόμος, χωροφύλακας.

φορά που μας εγίνηκε· θα τον βάλει να μας εύρει τον φονιά! Η καημένη! δεν ηξεύρεις τι καλή που είναι! Τι κρίμα, που δεν το ήξευρα να έρθω πρωτύτερα στην Πόλη! Ως τα τώρα θα τον είχα τρεις φορές κρεμασμένο, και θα ήμουν απ' αυτή την μεριά τουλάχιστον ήσυχη!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Μέσα από το διάλογο αποκαλύπτονται οι χαρακτήρες των προσώπων και η σχέση και οι δεσμοί ανάμεσά τους. Να τους βρείτε και να παρακολουθήσετε πώς γίνεται αυτό.
2. Στην πρώτη σελίδα του αποσπάσματος μας ο συγγραφέας προσπαθεί να καθησυχάσει τη μάνα του. Γιατί δεν μπορεί να το πετύχει;
3. Ποιον τρόπο ακολουθεί στην αφήγηση του ο αδελφός του συγγραφέα; Ποια είναι τα αποτελέσματα της μεθόδου αυτής;
4. Πώς κατορθώνει ο συγγραφέας να δημιουργήσει κωμική κατάσταση μέσα από την τραγικότητα του πληγωμένου Τούρκου;
5. Με ποιες φράσεις, στις δυο τελευταίες σελίδες, προοικονομεί ο συγγραφέας ότι ο Κιαμήλης είναι φονιάς;

Μοσκώβ - Σελήμ

Ο ΜΟΣΚΩΒ-ΣΕΛΗΜ είναι το τελευταίο διήγημα του Βιζουηνού και πρωτοδημοσιεύτηκε το 1895 σε συνέχειες στην εφημερίδα Εστία. Το διήγημα χαρακτηρίζεται για την ψυχογραφική του δύναμη, την ανθρωπιά και τον πόνο για τον πάσχοντα άνθρωπο. Βασικό πρόσωπο είναι ένας κυνηγημένος και κατατρεγμένος Τούρκος, ο Σελήμ, που αφηγείται τις πίκρες και τις αδικίες που δοκίμασε στη ζωή του. Γι' αυτό και ο συγγραφέας δηλώνει από την αρχή ότι στο πρόσωπο του Τούρκου ήρωά του τίμησε «απλώς τον άνθρωπο», τον άνθρωπο ανεξάρτητα από φυλή και έθνος.

Ο αφηγητής ταξιδεύει με το συνοδό του στη Θράκη και φτάνει σε μια περιοχή με πλούσια βλάστηση όπου υπάρχει μια πηγή, η Καϊνάρτζα. Εκεί συναντά για πρώτη φορά ένα μεσόκοπο, τον Μοσκώβ-Σελήμ, που έμενε σ' ένα ξύλινο σπιτάκι, σαν εκείνα που βρίσκει κανείς στις ρωσικές στέπες. Ο Σελήμ τους πέρασε για Ρώσους και τους πλησίασε γεμάτος χαρά.

1

[Έχει μανία με τους Ρούσους]

- Ποίος κατοικεί εδώ; ηρώτησα τον εντόπιον συνοδόν μου.
- Ο Μοσκώβ-Σελήμ, απήντησεν αδιαφόρως εκείνος.
- Θα είναι κανείς Ρώσος που έμεινεν εδώ μετά τον τελευταίον πόλεμον;
- Το εναντίον. Είναι Τούρκος εντόπιος. Τον πήγαν στην Ρωσία αιχμάλωτο, και δεν μας έκαμε την χάρη να μη γυρίσει πίσω. Είναι εφτάψυχος άνθρωπος!
- Πώς είναι εφτάψυχος;

- Να χτυπιέται τώρα κι εικοσιπέντε χρόνια μες στους πολέμους και κόρακας δεν τον ευρίσκει.
- Και τι κάμνει εδώ τώρα;
- Περιποιείται αυτόν τον μικρόν κήπον και πουλεί τα οπωρικά του· έχει και μίαν αγελάδα και όρνιθες. Έπειτα κάμνει και τον καφετζή· ψήνει τσάι. Είναι τρελός άνθρωπος.
- Πώς είναι τρελός, είπον εγώ, αφού ζει τόσον γνωστικά!
- Ναι, είπεν εκείνος. Δεν ακούς πως τον λέγουν Μοσκόβ-Σελήμ; Έχει μανία με τους Ρούσους. Οι Τούρκοι στην αρχή δοκίμασαν να τον εβγάλουν από τη μέση, τον επήραν για προδότη. Ύστερα όμως το κατάλαβαν πως τα 'χει κομμάτι χαμένα και τον άφηκαν. Αυτός δεν θέλει να τους ιδεί· φυλάγει να 'ρθουν οι Ρούσοι, λέγει, και τίποτε άλλο. Οι Τούρκοι πάλι έρχονται εδώ και τρώγουν και πίνουν και διασκεδάζουν μ' αυτόν και τον περιπαίζουν.

Και πριν ή τελείωση την φράσιν του – Νάτος! ανεφώνησε. Να ο Μοσκόβ-Σελήμ, που σε λέγω. Σε είδε με το «καλπάκι»* και με τα ποδήματα – χωρίς άλλο σε πήρε δια Ρούσον. Δεν ηξεύρεις πώς φυλάγει να έλθουν οι Ρούσοι και πόσο τον πειράζουν δι' αυτό και τον περιπαίζουν.

Υψηλός, ευθυτενής ανήρ εφάνη τω όντι χωρών προς ημάς στερεώ τω βήματι από του οικίσκου εκείνου. Εφάινετο πολύ πλέον ή μεσήλιξ. Τα μακρά αυτού σκέλη, με όλην την στεγνότητα του εδάφους, ήσαν βυθισμένα μέχρι των μηρών εντός υψηλών στρατιωτικών υποδημάτων, εξ εκείνων τα οποία οι κοζάκοι κατά δεκάδας χιλιάδας επώλησαν εις τους εντοπίους, καθ' ας ημέρας

καλπάκι: (λ. τουρκ.) στρογγυλό κάλυμμα του κεφαλιού από μάλλινο ύφασμα, στρατιωτικό πηλήκιο.

απήρον* από της Θράκης. Ηγάπων άρα γε τον τόπον τόσον πολύ, ώστε αφού δεν επετρέπετο πλέον εις τους πόδας των να πατώσι τα ιερά εκείνα χώματα, κατέλιπον αντ' αυτών τα υποδήματά των; Ή ηγάπων τα χρήματα τόσον, ώστε προετίμησαν να επιστρέψωσιν εκ Τουρκίας μ' ελαφρότερους πόδας και βαρύτερον βάλαντιον; Δεν ηξεύρω. Το βέβαιον είναι μόνον ότι τα ποδήματα του Μοσκόβ-Σελήμ δεν ηδύναντο πλέον να χρησιμεύσωσιν ως αντιπρόσωποι ρωσικών ποδών επί θρακικού εδάφους. Τόσον ήσαν τετριμμένοι οι πάτοι αυτών, ώστε τα πέλματα του Μοσκόβ-Σελήμ αντικατέστησαν ήδη προ πολλού το ρωσικόν δέρμα.

Προς αντίθεσιν, έφερεν ο Τούρκος ερυθροτάτην περί την οσφύν ζώνην, ης αι αναρίθμητοι πτυχαί, ως αλλεπάλληλα σπάργανα, εκάλυπτον παραμορφούσαι το άνω αυτού σώμα από του υπογαστρίου μέχρις άνωθεν των μαστών. Τούτο καθίστα το παράστημα του Μοσκόβ-Σελήμ τόσω μάλλον κωμικόν, καθ' όσον το ιμάτιον, όπερ έφερεν αμέσους επί της ζώνης και του υποκαμίσου, ήτο προφανώς παλαιός στρατιωτικός επενδύτης φέρων ακόμη δύο τρία επιμελώς εστιλβωμένα ρωσικά κομβία, και σώζων τα ίχνη των αποτετριμμένων σειρητίων του περιλαιμίου και των χειρίδων. Εις επίμετρον έφερεν ο Μοσκόβ-Σελήμ επί της κεφαλής υψηλόν φέσιον Τούρκου στρατιωτικού, άνευ θυσάνου όμως, και περιδεδεμένον περί τους κροτάφους διά λεπτού πρασίνου μανδηλίου. Παραδοξοτέρα στολή δεν ηδύνατο να γίνη, ούτε δι' αυτούς τους μωράς νεωτεριστικάς αξιώσεις έχοντας εντοπίους.

– Dobro-doide, Bratuska! ανεφώνησεν ο Τούρκος πλησιάζων μετά προφανούς ταραχής. Τουτέστι: καλώς ήλθες, αδελφέ! Καθ' ην δε στιγμήν εγώ τω απέδιδον τον

απήρον: αποχωρούσαν, έφευγαν.

χαιρετισμόν κατά τον τουρκικόν τρόπον, συγκλείσας εκείνος τα σκέλη, και αναλαβών αρειμάνιον παράστημα, αντεχαιρέτησεν ως Ρώσος στρατιώτης.

– Τι κάμνεις; τω είπον εγώ. Καλά είσαι; καλά;

– Κακά και ψυχρά, απήντησεν εκείνος. Δόξα τω Θεώ!

Λαβών δε την χείρα μου εντός της οστεώδους παλάμης του έσεισεν αυτήν ισχυρώς και μετά περιπαθείας. Είτα κύψας προς το ους μου, ηρώτησε χαμηλοφώνως και μετά τρυφεράς, ως εννόησα, οικειότητος:

– Μοσκώβ; Μοσκώβ;

Ητένισα προς αυτόν μετ' απορίας. Εκείνος, όμως, κλείσας τον έτερον οφθαλμόν, έννευσεν εμφαντικώς, ως εάν ήθελε να είπη: Έννοια σου! και αν συ δε το ομολογείς ενώπιον αυτού του τρίτου, εγώ όμως το αισθάνομαι πως είσαι Ρώσος και πολύ ευχαριστούμαι διά τούτο.

– Όχι Μοσκώβ! απήντησα εγώ τότε στεναχωρημένος! Όχι Μοσκώβ! Χριστιάν, Ρουμ* .

Το υψηλόν του Μοσκώβ-Σελήμ ανάστημα, διαψευσθέντος ήδη σκληρώς εν τη προσδοκία, συνεκάθησεν ήδη καθ' όλους τους αρμούς του, ώστε ο άνθρωπος έγινεν απ' εκείνης της στιγμής κατά μίαν σπιθαμήν τουλάχιστον βραχύτερος.

Η μορφή του «παράξενου» Τούρκου έφερε αναστάτωση στην ψυχή του αφηγητή, γι' αυτό και την άλλη μέρα γύρισε ξανά στην Καϊνάρτζα. Ο Σελήμ τον υποδέχτηκε εγκάρδια. Ανάμεσά τους δημιουργήθηκε κλίμα εμπιστοσύνης. Ο Τούρκος αρχίζει να του αφηγείται τα βάσανα της ζωής του, τις παιδικές τραυματικές εμπειρίες, τις αδικίες και τις πίκρες, που είχε δοκιμάσει, και

Ρουμ: (λ. τουρκ.) Έλληνας.

τις συνθήκες κάτω από τις οποίες κατατάχτηκε στο στρατό, για να καλύψει τον ανυπόταχτο αδερφό του Χασάν.

2

[Να τον αγαπήσει ο πατέρας]

– Εγεννήθην από Μπέηδες και είχα πλουσίαν οικογένειαν. Είχα ακόμη δύο αδελφούς ομομητρίου.¹ Επειδή δε ήμην ο τελευταίος και αδελφήν δεν είχομεν, η μητέρα μας η συγχωρεμένη, όχι μόνον δεν ήθελε να με εβγάλει από το «χαρέμι», αλλά και μ' εστόλιζεν ως να ήμουν κόρη. Ήθελε βλέπεις η καημένη να γελά τον εαυτό της και [να] παρηγορεί την λύπην της, διότι δεν είχε κι εκείνη μίαν θυγατέρα. Έγινα δώδεκα χρόνων παιδί και ακόμη είχα μακριά μαλλιά, κινιασμένα* νύχια, βαμμένα μάγουλα, κι εφορούσα κοριτσίστικα φορέματα. Η μητέρα μ' εκαμάρωνε –Θεός συγχωρέσοι την!– τόσω περισσότερον, όσω φανερώτερον ήτο ότι μόνον εγώ την ομοιάζα καθ' όλα. Εγώ, ενόσω ήμην μικρός, υπέφερα να με ζωγραφίζουν και να με στολίζουν ωσάν κούκλα. Ενόσω όμως εμεγάλωνα, επερίσσευε και η αηδία μου διά τα χαϊδεύματα των γυναικών. Αυτό προξενούσε μεγάλην θλίψιν εις την καλήν μου την μητέρα, διότι το έβλεπεν η καημένη πως ήμουν ανυπόμονος, πως δεν έβλεπα την ώρα να πετάξω έξω από τα χέρια της. Τον πατέρα μας τον έβλεπα πολύ σπανίως· ήταν υπερήφανος, αυστηρός άνθρωπος και δεν ομιλούσε πολύ εις το χαρέμι. Εμένα ποτέ δεν μ' επήρεν εις την ποδιάν του να με χαϊ-

1. Θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι πρόκειται για τουρκική οικογένεια όπου ίσχυε η πολυγαμία.

κινιασμένα: κιτρινωπά· βαμμένα με κινά.

δεύσει· θαρρείς πως μ' εσιχαίνονταν όταν μ' έβλεπε με μακριά μαλλιά και κοριτσίσια ρούχα. Ποτέ δεν μ' εχάρισε τίποτα, και πάντοτε με ονόμαζε με εμπαιχτικά παρανόματα. Ήταν όμως και παλικαράς άνθρωπος· αγαπούσε πολύ τα άλογα και τα όπλα και επερίπαιζε τα γυναικίστικα πράγματα. Εγώ μέσα μου τον ελάτρευα κι επιθυμούσα να γίνω σαν εκείνον, οπλισμένος καβαλάρης, τόσω θερμότερα, όσω περισσότερο επέμεναν να με κρατούν εις το χαρέμι!

– Το βλέπω πως δεν μ' αγαπάς εμένα, με είπεν η μητέρα μου μίαν ημέραν, ενώ εχάιδευε τα μαλλιά μου. Καημένο παιδί! Δεν το ξεύρεις πως ο πατέρας έχει τώρα και άλλην γυναίκα, πως εμάς δεν θέλει πια να μας γνωρίζει! Αν πας κι εσύ μαζί του, εγώ θ' αποθάνω! Το ξεύρεις;

– Μα έχει και εύμορφο άτι* ο πατέρας, είπα εγώ τότε, ωσάν παιδί, έχει και χρυσά πιστόλια εις την μέση, γι' αυτό έχει και άλλην γυναίκα. – Καλά, είπεν η μητέρα μου, ύστερα αφού εσκέφθη πολλήν ώρα λυπημένη. Το μπαϊράμι* δεν είναι μακρυνά, αρνί μου. Αν θέλεις να μ' αγαπάς όσον σ' αγαπώ εγώ, και πιστόλια θα σε αγοράσω τότε και ό,τι άλλο θελήσεις. Δος με μόνον την υπόσχεσή σου πως δεν θα γένεις και συ αδιάφορος σαν τ' άλλα σου τ' αδέρφια. – Καθώς είπα, θα ήμην έως δώδεκα χρόνων παιδί, και θαρρώ πως άλλο από το γάλα που μ' εβύζαξε, τίποτε δεν ημπόρεσε να με αφομοιώσει τόσον εις την μητέρα μου, όσον η υπόσχεσις ότι θα μ' εβγάλει τα κοριτσίστικα και [θα] με φορέσει πιστόλια. Αγάπην - αγάπην ησθανόμην δι' αυτήν άπειρον και μόνον δι' αυτήν την αγάπην της εστάθη δυνατόν να με έχουν τόσον καιρόν μεταμορφωμένον και φυλακισμένον. Από την στιγμήν όμως που με έδωκε να καταλάβω

άτι: το πολεμικό άλογο, το γεροδεμένο άλόγο.

μπαϊράμι: (λ. τουρκ.)· θρησκευτική γιορτή των μουσουλμάνων.

ότι ο πατέρας την καταφρονεί προς χάριν μιας άλλης, δεν ήξευρα με ποίον τρόπον να της φανερώσω την αγάπην μου όσον το δυνατόν περισσότερον. Ποτέ δεν έφευγα από κοντά της. Ποτέ δεν παρήκουσα τους λόγους της. – Όταν με αγαπάς εσύ, έλεγε πολλές φορές η μητέρα μου – Θεός σχωρέσοι την– δεν αισθάνομαι την περιφρόνησιν των άλλων. Ιδέ τ' αδέλφια σου, επήραν από τον πατέρα τους· δεν έχουν καρδιά μέσα στα στήθια. Μόνον εσύ ομοίασες εμένα. Ο Θεός να σε δώσει την ευλογία του!

Το μπαϊράμι δεν άργησε να έλθει κι εγώ ευρέθηκα έξαφνα παλικαράκι με το τιπελίδικό* μου το φέσι, με πράσινα τζαμεντάνια* και ποτούρια* , με χρυσοκέντητα τοζλούκια* και, κατά την υπόσχεσιν της μητρός, με δυο μικρά πιστολάκια εις το μεταξωτό μου το ζωνάρι.

Επήγα να πετάξω από την χαρά μου. Πρώτα πρώτα έτρεξα να αγκαλιασθώ τον πατέρα μου. Τώρα πλέον δεν θα με περιπαίζει. Τώρα θα τον αρέσω. Όσην χαρά είχα άλλην τόσην λύπην επήρα, όταν με είδε κι εξύνισε το αυστηρό του πρόσωπο, και είπε πως δεν ηξεύρω να περπατώ σαν αγόρι!

Έλεγα άλλοτε με τον νουν μου: αν δεν με αγαπά ο πατέρας ίσα με τ' άλλα μου τ' αδέλφια, φταίουν τα κοριτσίστικα μου φορέματα. Επερίμενα λοιπόν να με πάρει με το καλό, τώρα που ενδύθηκα ωσάν εκείνον, που εκβαλίκευα περήφανος το αλογάκι κι επήγαινα εις το σχολείο. Τίποτε. Πάντοτε εγώ ήμην ο ανίκανος, ο δειλός, ο σιχαμερός. Ό,τι κι αν έκαμνα, πάντοτε έφταια. Έλιωνε η

τιπελίδικο: μυτερό.

τζαμεντάνι: (λ. τουρκ.)· σάκκος.

ποτούρι: μάλλινο στενό παντελόνι.

τοζλούκια: (λ. τουρκ.): περικνημίδες.

καρδιά μου όταν έβλεπα πως ο πατέρας με κανένα τρόπο δεν ήθελε να με αγαπήσει. Και όχι μόνον αυτό. Εθύμωνε όταν έβλεπε πως ο μεγάλος αδελφός μου δεν άφηνε τον μεσιανό να με κακομεταχειρίζεται.

Το εναντίον, η μητέρα μου που τα εμάθαινε όλα προσπαθούσε να με κρατήσει όσον το δυνατόν περισσότερο καιρόν κοντά της εις το χαρέμι, με την πρόφασιν ότι μ' edίδασκε το μάθημα μου. Ήταν από μεγάλη οικογένεια και ήξευρε γράμματα. Κι εγώ το ήθελα να είμαι κάποτε μαζί της, διότι το έβλεπα πως ήτο δυστυχής, και ότι είχε πολλήν παρηγοριά όταν είμεθα μαζί, και ημπορούσε να με λέγει πόσες πίκρες την επότιζε η δεύτερη γυναίκα του ανδρός της. Η καρδιά μου έσταζεν αίμα όταν τα άκουα, μα ποτέ δεν απεφάσισα να μαλώσω με κανένα, να υπερασπισθώ την μητέρα μου διά την αδικία που υπέφερε. Διότι η μόνη μου επιθυμία ήτο να μ' αγαπήσει ο πατέρας μου. Λοιπόν έκαμνα ό,τι ήξευρα πως τον ευχαριστούσε, και προ πάντων προσπαθούσα να είμαι το ένα με τον μεγάλο μας αδελφό, εις τον οποίον είχε ο γέρος πολλήν αδυναμίαν. Τον έμοιαζεν ως την τρίχα τον πατέρα μας, μα ήταν πολύ μαλακός, πολύ καλόκαρδος νέος. Πολλές φορές τον άκουσα να μ' επαινεί εις τον πατέρα, πολλές φορές προσπάθησε να με βάλει στην καρδιά του –εστάθηκεν αδύνατο. Έγινα δεκαοχτώ χρόνων παλικάρι, ένα γλυκό λόγο δεν άκουσα από τα χείλη του. Εκεί μια μέρα ήλθαν να κληρώσουν στρατιώτας κι εβγήκεν ο κλήρος του αδελφού μου του μεγάλου.

– Χαίρω, πολύ χαίρω, είπε ο πατέρας, όταν του εφέραμεν την είδηση. Ο Σερασκέρης* είναι κάπως συγγενής μας, και αφού «κισμέτι»* σου ήταν να γενείς στρατιώτης, θέλω να γένεις μεγάλος εις τα στρατιωτικά.

Σερασκέρης: (λ. τουρκ.)– αρχιστράτηγος.

κισμέτι: (λ. αραβική)· η μοίρα, το πεπρωμένο.

Θα στείλω ένα γράμμα εις τον Σερασκέρη και θα κάμεις καθώς σε παραγγείλω.

Ο αδελφός μου έχασε την θωριά του, και καθώς έστεκε με σταυρωμένα χέρια εμπρός του, έτρεμε σαν το φύλλο. Ο πατέρας, καθώς είπα, τον αγαπούσε περισσότερο από τους άλλους, μα ήταν αυστηρός, σκληρός άνθρωπος· εκείνο που ήθελε, έπρεπε να γίνει.

– Δεν είναι τίποτε για να φοβηθεί κανείς, εξακολουθούσε να λέγει ο πατέρας, όσον είναι γραφτό του ν' αποθάνει με το μολυβί, εις της θάλασσας τον πάτο να κρυφθεί, πάλι με το μολύβι θ' αποθάνει. Ακούω έξω βροντά το τουμπελέκι* –οι νεοσύλλεκτοι μαζεύονται για να διασκεδάσουν– άιντε, πήγαινε να 'βρεις τους συντρόφους σου.

Ο ίδρωσ έσταζε από το πρόσωπο του αδελφού μου, τα μάτια του ήταν βαθειά σκοτιδιασμένα. Ο πατέρας δεν εγύρισε να τον ιδεί.

Αν δεν επρόφθανα να βάλω το χέρι μου αποκάτω στην μασχάλη του, να τον κρατήσω, θα έπεφτε λιποθυμισμένος εκεί πέρα. Ο πατέρας εγύρισε το πρόσωπό του από την άλλη μεριά, εσηκώθηκν από το μεντέρι* , και χωρίς να προσθέσει τίποτε, χωρίς να καλονυχτίσει, επήγεν εις το χαρέμι. Άλλη φορά ποτέ δεν είχε πάγει τόσο ενωρίς εις το χαρέμι.

Ήταν επάνω κάτω δειλινό· τα τουμπελέκια έρχονταν ολονέν κοντύτερα· φωνές ακούονταν: «Πολλά τα έτη του Σουλτάνου!» βιολιά και λαγούτα ακούσθησαν έξω από την θύρα μας –ήρχονταν να τον πάρουν. Ο αδελφός μου εχύθη εις τον λαιμόν μου, έκρυσε το πρόσωπό του εις τα στήθια μου, και με κάτι κλάματα που ερράγιζαν την καρδιά σου, με μια φωνή βαθιά βαθιά κι

τουμπελέκι: (λ. τουρκ.)· μακρύ λαϊκό τύμπανο.

μεντέρι και μιντέρι: σοφάς, στρώμα, ανάκλιτρο.

απελπισμένη: – Δεν πηγαίνω! είπε. Θα με σκοτώσουν εις τον πόλεμο. Δεν βαστώ να πάγω!

– Μην απελπίζεσαι, του είπα, αφέντη μου· είναι καιρός ακόμη έως ότου να πας· ο πατέρας μπορεί ακόμη να σ' εξαγοράσει και αν δεν το κάμει, εγώ πηγαίνω εις τον τοπο σου. Μη φοβάσαι! [...]

* * *

Έτσι εμβήκα εγώ που με βλέπεις εις τα στρατιωτικά. Αλήθεια πως τα ευρήκα ευθύς εξαρχής όχι καθώς τα εμφανταζόμουν· αλλά κανείς δεν ημπορεί να με ειπεί πως παραμέλησα ποτέ το χρέος μου. Ως και ο χιλίαρχος όστις μας εστρατολόγησε, άνθρωπος σε λέγω, που να έπιανες την μύτη του, θα έσταζε φαρμάκι, ως κι εκείνος ύστερ' από δύο τρεις ημέρας δρόμον ήρχισε να με καλοκοιτάζει: Δεν θέλω να σε ειπώ ένα προς ένα όσα ήλθαν στο κεφάλι μου τόσον καιρό οπού διήρκεσεν ο πόλεμος της Κριμαίας.² Τους κόππους και τες στερήσεις και τες κακουχίες τες έχω κάμει χαλάλι εις τον αφέντη μου τον Σουλτάνο, χαλάλι και το αίμα όσον μου εχύθηκεν εμπρός εις την Σιλίστριαν* χαλάλι του το έκαμα, καθώς κάμν' η μάνα στο τέκνο της χαλάλι το γάλα που το βύζαξε. Ένα πράγμα μόνο μου εκάθησε σαν πέτρα στην καρδιά –ήταν το πρώτο πρώτο που μ' επίκρανε– αυτό δεν ημπορώ να το ξεχάσω. Αφού δηλαδή εδιώξαμε τους Ρούσους από την Σιλίστριαν, ευρέθηκε πως είχα μια κακιά πληγή, η οποία δεν ημπορούσε να γιατρευτεί

2. Ο Κριμαϊκός πόλεμος άρχισε το 1854 και τελείωσε το 1856.

Σιλίστρια: πόλη της Βουλγαρίας (το βυζαντινό Δορύστολο).

μονάχη καθώς μου εγιάτρεύθηκαν οι άλλες. Μ' εσήκωσαν λοιπόν δυο νομάτοι και μ' επήγαν μέσα εις το φρούριο, εις το νοσοκομείο. Πρέπει να έχασα πάρα πολύ αίμα, διότι ελιγοθύμησα, και πολλές ημέρες δεν ήμουν εις τον εαυτό μου. Όταν άρχισα κομμάτι να αισθάνομαι και να καταλαβαίνω τι ομιλούν τριγύρω μου, ακούω ν' αναφέρεται συχνά πυκνά το όνομά μου εις τα στόματα δυο τριών που κάθονταν εκεί κοντά μου. Προσέχω με τον νου καλύτερα –ήταν μια ιστορία: το πώς εγώ επήρα την πληγή διά να γλιτώσω την σημαία μας από τα χέρια του εχθρού, ύστερ' αφού έπεσεν ο σημαιοφόρος και ο χλωμός χιλίαρχος μας άφησε περικυκλωμένους από τον εχθρό κι έφυγε. Θαρρώ πως εγιάτρεύθηκ' απ' εκείνη την στιγμή μόνο με την ιστορία οπού άκουσα παρά με τες αλοιφές και με τους επιδέσμους. Καλύτερα ν' απέθνησκα τότε μ' εκείνην εκεί την ευχαρίστηση! Ένας ιατρός –θαρρώ πως ήταν Φράγκος– μ' έδωκε να εννοήσω πως έγγραφαν εις τον αφέντη μας τον Σουλτάνο και θα με βάλει ένα παράσημο επάνω στην πληγή μου, άμα γίνω καλά και σηκωθώ, διότι είμαι καλό παλικάρι. Μα όλ' αυτά θαρρείς που ήτανε γελάσματα διά να γιατρευθώ μιαν ώρα γρηγορότερα.

Όταν εθεραπεύθη η πληγή μου κι εβγήκα από το νοσοκομείο, βλέπω τον κίτρινο χιλίαρχο τον λιποτάκτη –πού να τον γνωρίσω! Τον επροβίβασεν ο Σερασκέρης τρεις βαθμούς και τον εκρέμασαν ένα τρανό παράσημο, διότι έσωσε την σημαία μες από τα χέρια των εχθρών! Μόλις μ' ανεγνώρισε, με γνεύει να τον πλησιάσω. – Σήμερα, είπε, πηγαίνει έν' απόσπασμα εις το Βαλκάνι να κτίσει οχυρώματα· θα πας και συ μαζί να σκάφτεις και να κουβαλές χώμα! Άιντε να μη σε ιδούν τα μάτια μου άλλη φορά εδώ πέρα. Αυτή ήταν η ανταμοιβή και το παράσημό μου!

Ο Φράγκος ο γιατρός με το φανέρωσε. Οι τρεις βαθμοί προβιβασμός και το παράσημο εστάλθηκαν από

τον Σουλτάνο τον αφέντη μας διά τον όστις έσωσε την σημαίαν του από τα χέρια του εχθρού. Μα ο φαρμακιέρης εκείνος ο χιλίαρχος ήταν συγγενής με μιαν ευνοουμένη του Σερασκέρη, και όχι μόνον ως λιποτάκτης δεν ετιμωρήθη, αλλά και επαρασημοφορήθη και επροβιβάσθη με το αίμα, που έχυσα εγώ, την ώρα που εκείνος έφευγε!

Ενόσω ήμουν άρρωστος ελογάριαζα να γράψω στον πατέρα μου πως κάτι τι κατόρθωσα κι εγώ στον πόλεμο, και ήμουν βέβαιος πως θα εφρόντιζε διά την προαγωγή μου, τώρα καν. Ήταν άνθρωπος που αγαπούσε την ανδρεία και το θάρρος· ο Σερασκέρης ήτο συγγενής μας πάντοτε, και ό,τι υπεσχέθη ο πατέρας εις τον μεγαλύτερό μου αδελφό, όταν εκληρώθη, ημπορούσε τώρα να το κάμη δι' εμέ. Μα όταν έμαθα τι θα ειπεί να έχεις συγγενή τον Σερασκέρη, είπα μέσα μου ας λείψει! Καλύτερα να κάμνω πρώτος το καθήκον μου εις την γραμμή, διότι ηξεύρω πως κανείς δεν θα με προστατεύσει άλλος από τον Θεό και το «κισμέτι» μου, παρά να έχω τέτοια προστασία. Ποιος ηξεύρει; ημπορεί μέσα εις τον κίνδυνο της μάχης να μου το φέρει ο διάβολος στον νου, πως έχω συγγενή τον Σερασκέρη, και να προδώσω το καθήκον μου, να γίνω λιποτάκτης! Και ύστερ' απ' αυτό, ημπορεί ο Σερασκέρης να διατάξει το παράσημο και τα γαλόνια δι' εμένα τον συγγενή του, ενώ το παλικάρι όπου έσωσε του κράτους την τιμή και την σημαία της θρησκείας, όχι μόνον χωρίς ανταμοιβή θα μείνει διά τούτο, αλλά και καταφρόνηση θα υποφέρει, καλή ώρα σαν εμένα, που πήραν το σπαθί και το ντουφέκι από το χέρι μου και μ' έδωκαν ένα κοφίνι κι ένα φκιάρι! Όχι! ξεύρω πόσο φαρμακερή πικράδα είναι σ' αυτή την αδικία μέσα. Δεν θέλω να την πιει κανένας άλλος! Αν είναι για να πάγω εμπρός, θέλω να πάγω διά την αξίαν μου, και όχι από εύνοια και προστασία. Τέτοιοι συλλογισμοί μ' εμπόδισαν να γράψω τότε στον

πατέρα μου. Κάλλιο να είχα γράψει! Ποιος ήξευρε; Θα έπαιρναν τουλάχιστον μιαν είδηση πως είμαι ζωντανός. Διότι από αυτή την εποχή και ύστερα, τόσον ανάποδα μου ήλθαν όλα, ώστε δεν εστάθη δυνατόν να στείλω ένα γράμμα στην πατρίδα μου.

Εφτά σωστά χρονάκια υπηρέτησα τον βασιλέα τότε, εφτά παράδες στο κεμέρι* μου δεν είχα, όταν μ' έδωσαν την άδεια να επιστρέψω εις το σπίτι μου. Και δεν το λέγω αυτό από παράπονο. Εμείς και οι ιδικοί μας, η ζωή και η περιουσία μας, είναι κτήμα του αφέντη μας του Σουλτάνου και είναι χαΐρι και ευτυχία όταν εξοδεύονται εις την υπηρεσίαν του. Μα ο Σουλτάνος από έλεος και ευσπλαχνία προς τον λαόν του, διάταξε διά τον κάθε στρατιώτη, καθώς τον παίρνει διά το ντοβλέτι από την πόρτα του σπιτιού του, έτσι να τον γυρίζει πάλιν οπίσω και τον αφήνει εις την πόρτα του σπιτιού του. Εμένα που μ' αφήκανε γυμνό σχεδόν και ανυπόδητο, δώδεκα ημερών δρόμο μακράν από τον τόπο μου, τι ήθελες να κάμω;

Δεν θέλω να σε ειπώ το τι υπέφερα έως να φθάσω εις το σπίτι μας. Τρεις τέσσερις φορές μόνον μ' εφυλάκισαν αυτά τα κνώδαλα οι υπάλληλοι της βασιλείας, γιατί δεν ήξευραν να διαβάσουν το χαρτί όπου κρατούσα εις το χέρι μου και μ' έπαιρναν διά κλέφτη· τρεις τέσσερις φορές εδοκίμασαν να με σκοτώσουν ως κατάσκοπον. Επί τέλους εγώ, ο οποίος επήγα τόσον υπερήφανος, τόσον αφοσιωμένος και με τόσες χρυσές ελπίδες εις την στρατιωτική υπηρεσία, εγύριζα ταπεινωμένος, περιφρονημένος εις τον τόπο μου, όχι με το παράσημο που αξιώθηκα μέσα εις την φωτιά της μάχης, αλλά με τες πληγές εις το στήθος και με τον τρουβά του ζητιάνου εις στην αμασχάλη! Αυτά βέβαια δεν θα ήθελε ποτέ

κεμέρι: φαρδιά ζώνη με θήκες.

ο αφέντης μου ο Σουλτάνος και δεν ήμουν εγώ υπό-
χρεος να τα υποφέρω. Και όμως... άμποτε να ήταν μό-
νον αυτή η δυστυχία!

Όταν εμβήκα εις την αυλή μας, κανένας δεν μ' ε-
γνώρισε· μα πίστευσέ με, μήτ' εγώ εγνώρισα κανένα,
ως και αυτά τα κτίρια έγιναν αγνώριστα. Εις τα δικά μου
χρόνια, όπου και αν εγύριζες το βλέμμα σου, θα σ' έλε-
γαν τα πράγματα που βλέπεις, πως εδώ μέσα προστά-
ζει ένας αυστηρός αφέντης, ένας όστις αγαπά την τάξη
και την ευμορφία και την ησυχία. Κάθε άλλο πράγμα
τώρα. Η βρύσις μέσα στην αυλή εστείρευσε· της θύρας
τα κρικέλια εκοκκίνησαν από την σκουριά, και στου
σπιτιού το έμβασμα κανένας δεν έστεκε όπως άλλοτε
με σταυρωμένα χέρια, έτοιμος ν' ανοίξει εις τον αφέντη
του την θύρα. Τους δούλους, τους ήκουα μόνον πως ε-
φώναζαν αδιάντροπα και υβρίζοντο και εγελούσαν ω-
σάν δαιμονισμένοι· μα πού κανένας να φανεί, να ιδεί,
να υπάγει να ειδοποιήσει! Θορυβημένος, με βαρειά
καρδιά, με θολωμένα μάτια, ανέβηκα την σκάλα του
σπιτιού κι ευρέθηκα μέσα στην σάλα, που εσυνήθιζε να
κάθεται ο πατέρας άλλοτε αυτήν την ώρα. Κανείς δεν
ήτο μέσα. Μ' όλα ταύτα ένα μεγάλο βάρος εσηκώθηκεν
από τα στήθη μου και ανέπνευσα. Τα όπλα του εκρέμε-
ντο εις τον τοίχον· το κομβολόγι, το τσιμπούκι του, τα
πράγματα όσα είχεν άλλοτε τριγύρω του, ήσαν αυτού:
Δεν έπαθ' ο πατέρας τίποτε! Και από την χαράν μου
δεν επαραξενεύθηκα πως όλ' αυτά τα πράγματα ήσαν
καμπόσο σκονισμένα, και δεν επρόσεξα τον γέρο υπη-
ρέτη μου, που έτριβε τα μάτια του εμπρός μου διά να
βεβαιωθεί αν είμαι εγώ τω όντι ή μήπως ονειρεύεται.

Στις σωματικές και ψυχικές ταλαιπωρίες του Σελήμ
προστέθηκαν τώρα και οι οικογενειακές συμφορές: οι
αρχές συνέλαβαν και σκότωσαν τον ανυπότακτο αδερ-

φό, η μάνα του πέθανε και ο πατέρας του, την αγάπη του οποίου τόσο επιζητούσε, δεν τον δεχόταν πια για παιδί του. Στο μεταξύ και ο ίδιος κατηγορήθηκε για τη φυγάδευση του αδερφού του, και φυλακίστηκε ένα χρόνο. Μετά την απόλυσή του πολέμησε και πάλι εναντίον των Ρώσων, επέστρεψε, παντρεύτηκε και απέκτησε τρία παιδιά. Σε νέα στράτευσή του αιχμαλωτίστηκε από τους Ρώσους. Τους φόβους του για κακή μεταχείριση τους διαδέχτηκε η έκπληξη· η ανθρωπιά των εχθρών του σ' αντίθεση με την ταπείνωση, που είχε δεχτεί από τους συμπατριώτες του, τον ενθουσίασε. Αυτό είχε ως συνέπεια την ανάπτυξη των ρωσόφιλων αισθημάτων του (Μοσκόβ). Στο μεταξύ έχασε τη γυναίκα του και τα τρία παιδιά του και έρημος πια εγκαταστάθηκε στην Καϊνάρτζα, περιμένοντας με λαχτάρα τους Ρώσους.

Ποίημα του 1878, από τη χειρόγραφη συλλογή Λυρικά.

[Και ο Τούρκος έμεινε Τούρκος]

Την επαύριον, ολίγον αργά, μετέβημεν αμφότεροι προς επίσκεψίν του. Εύρομεν αυτόν κείμενον εντός του σκοτεινού οικίσκου του επί τετριμμένης ψιάθου. * Το συμπαθητικόν εκείνο πρόσωπόν του κατέστη σχεδόν αγνώριστον. Αι ωχραί αυτού σάρκες εφάινοντο τώρα έτι μάλλον εξωδηκυΐαι* και χαλαραί. Αγρία τις σκυθρωπότης εδέσποζεν αυτού γιγνομένη έτι μάλλον επαισθητή ένεκα της προς τα δεξιά διαδρομής του στόματος και του ετέρου των μεγάλων αυτού οφθαλμών. Η χειρ και το σκέλος αυτού το δεξιόν κατέστησαν δυσκίνητα, ως είπεν ο ιατρός· μετά την σημερινήν όμως εξέτασιν επείθετο ότι το κακόν θα παρέλθη ταύτην την φοράν τόσω βελτιωμένην εύρισκε την κατάστασιν του νοσούντος.

Ο δύστηνος Σελήμ, ότε με είδεν ενώπιόν του, εδοκίμασε να μειδιάση το αλησμόνητον εκείνο μελαγχολικόν μειδίαμα του· το σώμα μου ανετριχίασε. Τόσω αποτροπαίως αγρία απέβη η όψις του, ως εκ της νοσηράς αλλοιώσεως των χαρακτηριστικών του! Δάκρυα ανέβησαν εις τους οφθαλμούς μου, και ότε ο Σελήμ τα παρετήρησεν, ήρχισε να κλαίη ως παιδίον, κρύψας το πρόσωπον εντός της χειρός του. Εκάθησα παρ' αυτώ, έλαβον την χείρα του εντός της ιδικής μου και:

– Τι έχεις, τω είπον, αγαθέ μου φίλε; Περαστικά να τα κάμει ο Θεός!

Ο Σελήμ μέχρι της στιγμής εκείνης δεν επρόφερε λέξιν· ερραγίσθη δε τώρα η καρδιά μου, ότε ήκουσα την ισχνήν άλλως τε και κλαυθμηράν φωνήν του, ακουομέ-

ψιάθος: η ψάθα.

εξωδηκυΐαι: πρησμένες.

νην ούτω, ως να εξήρχετο εκ τάφου τινός κειμένου υπό την ψίαθόν του.

– Δόξα τω Θεώ! είπεν ο δυστυχής στένων· με βλέπεις τι έχω!

– Δεν είναι τίποτε, τω είπον. Ο δόκτωρ εφέντης* με διαβεβαιώνει ότι το κακόν επέρασε πλέον και θα γίνεις καλά μετ’ ολίγον. Αλλά πώς σου ήλθε λοιπόν τοιαύτη συμφορά; Πώς έβλαψες τον εαυτόν σου; Τόση πάλιν χαρά, έτσι στα χαμένα, γίνεται; Ο γιατρός με λέγει πως το έπαθες από την χαράν σου!

– Μην το λέγεις αυτό! εκλαυθμύρισεν ο νοσών με απόδοκιμαστικήν χειρονομίαν. Άμποτε να ήτο χαρά!... Εμένα μ’ έγγραφεν ο Θεός ν’ αποθάνω από την λύπη μου!... Αλήθεια, κι εγώ ενόμιζα πως θα χαρώ... μα δε γίνεται.

Κει συγκεντρώσας τας ασθενείς αυτού δυνάμεις, εξηκολούθησεν ο Τούρκος λαλών με την κλαυθμηρώς εκλείπουσαν φωνήν του, με το αλγεινώς μελαγχολικόν αυτού βλέμμα προσηλωμένον επί των οφθαλμών μου:

– Ο πατέρας μου και η μητέρα μου ήσαν ισλάμ... Εγώ κι όλοι οι οσμανλήδες* κτήμα του Σουλτάνου... Το αίμα καμιά φορά νερό γίνεται;... Πώς ν’ αρνηθώ το αίμα μου!... Να προδώσω τον αφέντη μου!... Να πάγω με τους Ρούσσους!... Αυτή η φοβερή ιδέα μ’ εβασάνισε μια νύχτα, όλη νύχτα... Μια νύχτα, όλη νύχτα επάλευεν ο νους με την καρδιά μου... Επάνω στα ξημερώματα... από την λύπην μου, από τη συλλογή μου, μ’ αποφάνηκε...

Τα βλέμματα του ιατρού εκπεπληγμένα συνηντήθησαν μετά των εδικών μου ουχ ήττον εκπεπληγμένου. Ότε ο Σελήμ ανέκτησε δυνάμεις:

δόκτωρ εφέντης: γιατρός.
οσμανλήδες: Οθωμανοί.

– Αλλά τι ανάγκη, λοιπόν, ευλογημένε, τω είπον, τι ανάγκη να συλλογίζεσαι τόσον! Δεν έβλεπες την δουλειάν σου.

– Οι Ρούσσοι ήλθαν πάλιν εις την Βουλγαρία! είπεν εκείνος φιλοτίμως· δεν το έμαθες ακόμη;

– Ω! τους ψεύτας, τους κακούργους! ανεφώνησα τότε, ολίγον έλειψε να καταστρέψουν την ζωήν ενός ανθρώπου. Δεν σε υπεσχέθην εγώ να σε φέρω τας μόνας αληθινάς ειδήσεις; Μάθε λοιπόν από εμένα, φίλε μου, ότι ούτε ήλθε, ούτε θα ξαναέλθει πλέον Ρώσος εις την χώραν του Σουλτάνου.

– Αν αγαπάς τον Θεός σου! ανεφώνησεν έξαλλος, πλην οδυνηρώς ο Τούρκος. Αλήθεια, δεν ήλθαν; Έλα να σε φιλήσω! Οι οφθαλμοί του ήστραψαν απαισίστως.

– Ας αγαπάς τον Θεό σου! Δεν θα έλθουν πλέον;

Ο ιατρός παρεμβάς αίφνης μεταξύ ημών με απώθησεν αποτόμως από της κλίνης του νοσούντος, αποταθείς δε προς αυτόν σοβαρώς:

– Φίλε μου, τω είπεν, έχεις ανάγκην ησυχίας· άφησε τους Ρώσους να κουρεύονται και κοίταξε την υγείαν σου!

Ασυνάρτητοι τινές λέξεις του Σελήμ έφθασαν μέχρις ημών· την επιφώνησιν: Αλλάχ! Αλλάχ! την ήκουσα διακεκριμένως.

Ότε ο ιατρός ηγέρθη από της στρώμνης του νοσούντος και με ητένισεν, είχε το πρόσωπον λευκόν ως πανίον και τους οφθαλμούς διεσταλμένους εκ φρίκης.

– Πάγει, εψέλλισε με τρέμοντα χείλη. Τον εσκότωσε η χαρά του!...

Δευτέρα προσβολή της νόσου έθηκε πέρας εις τας βασάνους του γηραιού στρατιώτου και: ο Τούρκος έμεινε Τούρκος.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του διηγήματος είναι ότι ο συγγραφέας συσχετίζει τη διαμόρφωση της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς του ήρωα με τις οικογενειακές και κοινωνικές συνθήκες στις οποίες έζησε. Να επαληθεύσετε την παρατήρηση με βάση τα αποσπάσματα και τις περιλήψεις.
2. Ο Μοσκώβ-Σελήμ για τους άλλους είναι ένας εκκεντρικός τύπος, για τον αναγνώστη όμως τελικά γίνεται πολύ ενδιαφέρον και συμπαθητικό πρόσωπο. Πώς το κατορθώνει αυτό ο συγγραφέας;

ΘΕΜΑ ΓΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Να αναπτύξετε γραπτά το ρόλο της οικογενειακής και κοινωνικής ζωής στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ανθρώπου και ιδιαίτερα του νέου.

Γεώργιος Βιζυηνός (1849-1896)

Γεννήθηκε στη Βιζύη της Θράκης και πέθανε στην Αθήνα. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και μετά στη Γερμανία,

όπου ασχολήθηκε κυρίως με τη φιλοσοφία και την αισθητική. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα σκόπευε να διδάξει στο Πανεπιστήμιο, αλλά τελικά μπήκε καθηγητής στο Ωδείο Αθηνών. Ένα άτυχο επεισόδιο κλόνισε τα νεύρα του και τον έκλεισαν στο Δρομοκαΐτειο φρενοκομείο. Ο Βιζυηνός μαζί με το Βικέλα είναι ο δημιουργός της πεζογραφίας στην Ελλάδα και δίκαια ονομάστηκε πατέρας του διηγήματος. Κύριο χαρακτηριστικό των πεζογραφημάτων του είναι ότι κατορθώνει να παρουσιάσει ολοκληρωμένους χαρακτήρες, τους οποίους ψυχογραφεί σε βάθος. Τα θέματά του τα αντλεί από τις παιδικές του αναμνήσεις, την οικογενειακή ζωή και το περιβάλλον του χωριού του. Έγραψε σε καθαρεύουσα, όμως στο διάλογο χρησιμοποίησε μια γλώσσα θαυμάσια πλαστική λαϊκή, που αποδίδει τέλεια το ήθος των προσώπων. Στην ποίηση ταλαντεύεται ανάμεσα στο παλιό και το καινούριο και δεν κατορθώνει να απαλλαγεί από τις αδυναμίες του ρομαντισμού. Έργα του: Ποίηση: Ποιητικά πρωτόλεια, Κων/πολη 1873. Ο Κόδρος, επικόν ποίημα, (1874). Βοσπορίδες Αύραι, 1876 (ανέκδοτο). Ατθίδες Αύραι, Λονδίνο 1883 (1884). Άλλα

ποιήματα. Ποιήματα από τα χειρόγραφα «Λυρικά».
Παιδικά (ανέκδοτα). Πεζά: Δημοσιεύτηκαν στην Εστία
από το 1883-1895. Το αμάρτημα της μητρός μου, 1883.
Ποίος ήτον ο φονεύς του αδελφού μου, 1883. Μεταξύ
Πειραιώς και Νεαπόλεως, 1883. Αι συνέπειαι της παλαιάς
ιστορίας, 1884. Το μόνον της ζωής του ταξίδιον, 1884.
Μοσκόβ Σελήμ, 1895. Μελέτες: Ανά τον Ελικώνα, 1894.
Άπαντα: τόμ. 1, 1955.

Βλάστησε τὰ γονιὰ μου
καρποσυνοσπείραδων φίλη.
Σπέρμα δένε τ' ἄνομα μου
τὸ φίλο κωρὸ μου Βίβη.

Η Φόνισσα

Η ΦΟΝΙΣΣΑ, από τα καλύτερα έργα του Αλέξ. Παπαδιαμάντη, είναι ένα εκτενές διήγημα (νουβέλα) και δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά σε συνέχειες, στο περιοδικό Παναθήναια το 1903, με υπότιτλο: «Κοινωνικόν μυθιστόρημα». Κεντρικό πρόσωπο είναι η Χαδούλα ή Φραγκογιαννού, που τη ζωή της, όπως θα δούμε, παρουσιάζει ο συγγραφέας στα πρώτα κεφάλαια. Η Φραγκογιαννού κυριαρχείται από την εγκληματική ιδέα της βρεφοκτονίας και διαπράττει μια σειρά από φόνους μικρών κοριτσιών. Κατά το νεοελληνιστή Λίνο Πολίτη «Η Φόνισσα είναι ένα δυνατό έργο ψυχογραφικό· η γυναίκα αυτή με την αβυσσαλέα ψυχολογία, που τοποθετείται έξω από την ανθρώπινη κοινωνία, είναι ένα πρόσωπο αινιγματικό και ολότελα ξένο από τους αφελείς (πονηρούς πολλές φορές, αλλά καλόκαρδους πάντα) νησιώτες που γεμίζουν τα άλλα του διηγήματα. Η ψυχολογική περιγραφή δίνεται με τελείως διαφορετική αδρότητα...». Άλλοι μελετητές βρίσκουν στη Φόνισσα απηχήσεις από το μυθιστόρημα του Ντοστογιέφσκι Έγκλημα και Τιμωρία.

[1. ΚΟΝΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΣΤΙΑΝ]

Από το κεφ. Α΄

Μισοπλαγιασμένη κοντά εις την εστίαν, με σφαιριστά τα όμματα, την κεφαλήν ακουμβώσα εις το κράσπεδον της εστίας, το λεγόμενον «φουγοπόδαρο», η θεια-Χαδούλα, η κοινώς καλούμενη Γιάννου η Φράγκισσα, δεν κοιμάτο, αλλ' εθυσίαζε τον ύπνον πλησίον εις το λίκνον της ασθενούσης μικράς εγγονής της. Όσον διά την λεχώ, την μητέρα του πάσχοντος βρέφους, αυτή

προ ολίγου είχαν αποκοιμηθή επί της χθαμαλής, πενιχράς κλίνης της.

Ο μικρός λύχνος, κρεμαστός, ετρεμόσβηνε κάτω του φατνώματος* της εστίας. Έρριπτε σκιάν αντί φωτός εις τα ολίγα πενιχρά έπιπλα, τα οποία εφάινοντο καθαρώτερα και κοσμιώτερα την νύκτα. Οι τρεις μισοκαυμένοι δαυλοί, και το μέγα ορθόν κούτσουρον της εστίας, έρριπτον πολλήν στάκτην, ολίγην ανθρακιάν και σπανίως βρέμουσαν* φλόγα, κάμνουσαν την γραίαν να ενθυμήται μέσα εις την νύσταν της την απούσαν μικροτέραν κόρην της, την Κρινιώ, ήτις αν ευρίσκετο τώρα εντός του δωματίου, θα υπεψιθύριζε με τόνον λογαοιδικόν* : «Αν είναι φίλος, να χαρή· αν είν' εχθρός, να σκάση...».

Η Χαδούλα, η λεγομένη Φράγκισσα, ή άλλως Φραγκογιαννού, ήτο γυνή σχεδόν εξηκοντούτις, καλοκαμωμένη, με αδρούς* χαρακτήρας*, με ήθος ανδρικών, και με δυο μικράς άκρας μύστακος άνω των χειλέων της. Εις τους λογισμούς της, συγκεφαλαιούσα όλην την ζωήν της, έβλεπεν ότι ποτέ δεν είχε κάμει άλλο τίποτε ειμή να υπηρετή τους άλλους. Όταν ήτο παιδίσκη, υπηρετεί τους γονείς της. Όταν υπανδρεύθη, έγινε σκλάβα του συζύγου της – και όμως, ως εκ του χαρακτήρος της και της αδυναμίας εκείνου, ήτο συγχρόνως και κηδεμών αυτού· όταν απέκτησε τέκνα, έγινε δούλα των τέκνων

φάτνωμα: το νταβάνι, εδώ το κοίλωμα του τζακιού.

βρέμουσα: θορυβώδης (ρ. βρέμω = βρυχιέμαι, βγάζω δυνατή κραυγή).

λογαοιδικός: τρόπος απαγγελίας που πλησιάζει προς το τραγούδι, μισοτραγουδιστός.

αδρός: έντονος.

χαρακτήρ: (λόγ. λ.) πλ. χαρακτήρες· χαρακτηριστικά.

της· όταν τα τέκνα της απέκτησαν τέκνα, έγινε πάλιν δουλεύτρια των εγγόνων της.

Το νεογνόν είχε γεννηθή προ δυο εβδομάδων. Η μητέρα του είχε κάμει βαριά λεχωσιά. Ήτο αυτή η κοιμωμένη επί της κλίνης, η πρωτότοκος κόρη της Φραγκογιαννούς, η Δελχαρώ η Τραχήλαινα. Είχαν βιασθεί να το βαπτίσουν την δεκάτην ημέραν επειδή έπασχε δεινώς· είχε κακόν βήχα, κοκκίτην, συνοδευόμενον με σπασμωδικά σχεδόν συμπτώματα. Καθώς εβαπτίσθη, το νήπιον εφάνη να καλυτερεύη ολίγον, την πρώτην βραδιάν, και ο βήχας εκόπασεν επ' ολίγον. Επί πολλάς νύκτας, η Φραγκογιαννού δεν είχε δώσει ύπνον εις τους οφθαλμούς της, ουδέ εις τα βλέφαρά της νυσταγμόν, αγρυπνούσα πλησίον του μικρού πλάσματος, το οποίον ουδ' εφαντάζετο ποίους κόπους επροξένει εις τους άλλους, ουδέ πόσα βάσανα έμελλε να υποφέρη εάν επέζη, και αυτό. Και δεν ήτο ικανόν να αισθανθή καν την απορίαν, την οποίαν μόνη η μάμμη* διετύπωνε κρυφίως μέσα της: «Θεέ μου, γιατί να έλθη στον κόσμον κι αυτό;»

Η γραία το ενανούριζε, και θα ήτον ικανή να είπη «τα πάθη της τραγούδια» αποπάνω από την κούνιαν του μικρού. Κατά τας προλαβούσας νύκτας, πράγματι, είχε «παραλογίσει» αναπολούσα όλ' αυτά τα πάθη της εις το πεζόν. Εις εικόνας, εις σκηνάς και εις οράματα, της είχαν επανέλθει εις τον νουν όλος ο βίος της, ο ανωφελής και μάταιος και βαρύς.

Ο πατέρας της ήταν «εργατικός και φρόνιμος. Η μάνα της ήτο κακή, βλάσφημος και φθονερά. Ήτο μία από τας στρίγλας της εποχής της. Ήξευρε μάγια». Οι γονείς της την πάντρεψαν με το Γιάννη το Φράγκο (από

μάμμη: γιαγιά.

δω και η προσωυμία της), άνθρωπο ανίκανο και άβουλο, και της έδωσαν ασήμαντη προίκα, ενώ κράτησαν για τον εαυτό τους και το γιο τους δύο νεόχτιστα σπίτια και τα καλύτερα κτήματα, καθώς και τα μετρητά τους, από τα οποία όμως η Χαδούλα κατόρθωσε να κλέψει μερικά. Μ' αυτά και με τις οικονομίες της* έχτισε ένα φτωχόσπιτο. Από το γάμο της απόχτησε επτά παιδιά, τέσσερα αγόρια και τρία κορίτσια. Τα τρία αγόρια χάθηκαν στην ξενιτιά, ενώ το τέταρτο, ο Μήτρος ή Μώρος, μέθυσος και μαχαιροβγάλτης, βρίσκεται φυλακισμένος στη Χαλκίδα, κατηγορούμενος για φόνο. Από τις τρεις θυγατέρες της η Αμέρσα έχει μείνει γεροντοκόρη, ενώ η Δελχαρώ, που τώρα είναι λεχώνα, παντρεύτηκε τον Κωνσταντή ή Νταντή, φτωχό μαραγκό, και έχει αποχτήσει άλλα δυο κορίτσια κι ένα αγόρι.

[2. ΝΑ ΜΗ ΣΩΣΟΥΝ] Από το κεφ. Β΄

Όλ' αυτά τα ενθυμείτο, και οιονεί* τα ανέζη η Φραγκογιαννού, κατά τας μακράς εκείνας αϋπνους νύκτας του Ιανουαρίου, ενώ ο βορράς ηκούετο εκ διαλειμμάτων να συρίζη έξω, πλήττων τας κεράμους, και κάμνων να ηχώσι τα παράθυρα, οπότε ηγρύπνει παρά το λίκνον της μικράς εγγονής της. Ήτο ήδη τρίτη ώρα μετά τα μεσάνυκτα, και ο πετεινός ελάλησε και πάλιν. Το θυγάτριον, το οποίον μόλις είχε ησυχάσει προ μικρού, άρχισε να βήχη εκ νέου οδυνηρώς. Είχεν έλθει ασθενικόν εις τον κόσμον, και προσέτι, φαίνεται ότι είχε κρυώσει

1. Η Φραγκογιαννού ήταν υφάντρα, αλλά έκανε και τη μαμμή και την «ψευδογιάτρισσα» με βότανα που η ίδια μάζεψε.

οιονεί: κατά κάποιον τρόπο.

την τρίτην ημέραν, εις τα «κολυμπίδια», όταν το είχαν λούσει εντός της σκάφης, και κακός βήχας το είχε κολλήσει. Η Φραγκογιαννού απλήστως από ημερών παρεμόνευε να ίδη συμπτώματα σπασμών εις το μικρόν ασθενές πλάσμα –επειδή τότε ήξευρεν ότι αυτό δεν θα εσώζετο– πλην ευτυχώς τοιούτον πράγμα δεν έβλεπε. «Είναι για να βασανίζεται και να μας βασανίζει», είχεν υποψιθυρίσει, χωρίς κανείς να την ακούση, μέσα της.

Την στιγμήν ταύτην, η Φραγκογιαννού άνοιξε τα κλειστά αγρυπνούοντα όμματα, κι εκούνησε το λίκνον. Συγχρόνως ηθέλησε να δώση το σύνηθες ρευστόν εις το πάσχον μωρόν.

– Ποιος βήχει; ηκούσθη μία φωνή όπισθεν του μεσοτοιόχου.

Η γραία δεν απήντησεν. Ήτο Σάββατον εσπέρας, και ο γαμβρός της είχε πίοι ένα ρακί παραπάνω, πριν δειπνήση· ομοίως είχε πίοι, μετά το δείπνον, κι ένα μεγάλο ποτήρι από λάκυρον* κρασί, διά να ξεκουρασθή από τα μεροκάματα όλης της εβδομάδος. Λοιπόν, ο Νταντής, επειδή είχε πίοι αρκετά, αναλόγως, ωμιλούσε μέσα τον ύπνον του, ή μάλλον παραμιλούσε.

Το μωρόν δεν εδέχθη την ρανίδα* του ρευστού εις το στόμα, αλλά την ελάκτισε με την γλωσσίτσαν του, εν τη ορμή του βηχός, όστις είχεν αυξήσει λίαν αλγεινώς.

– Σκασμός!... είπε πάλιν ο Κωνσταντής, ο πατήρ του βρέφους, μέσα στον ύπνο του.

– Και πλαντασμός!... προσέθηκε μετ' ειρωνείας η Φραγκογιαννού.

Η λεχώνα εξαφνίσθη μέσα στον ύπνο της, ακούσασα ίσως τον βήχα του μικρού, και άμα τον αλλόκοτον

λάκυρος: αυτός που γίνεται από πατημένα σταφύλια· επίθ. του κρασιού (λάκυρος οίνος).

ρανίς: σταγόνα.

βραχύν διάλογον, όστις διημείφθη μέσω του ξυλοτοίχου μεταξύ του κοιμωμένου και της αγρυπνούσης.

– Τ' είναι, μάνα; είπεν ανασηκωθείσα η Δελχαρώ. Δεν είναι καλά το παιδί;

Η γραία εμειδίασε στρυφνώς εις το τρομώδες φως του μικρού λύχνου.

– Σα σ' ακούω, δυχατέρα!...

Αυτό το «σα σ' ακούω, δυχατέρα» ελέχθη με τόνον πολύ αλλόκοτον. Άλλως δεν ήτο η πρώτη φορά, καθ' ην η νεαρά μήτηρ ήκουε τοιούτόν τι εκ μέρους της μητρός της. Ενθυμείτο ότι και άλλοτε συνέβη, η γραία, μεταξύ γυναικών και γραϊδίων της γειτονιάς, να εκφράση, μετά σείσματος εκφραστικού της κεφαλής, εις ώρας καθ' ας εγίνετο λόγος περί της μεγάλης πληθώρας των νεαρών κορασίων, περί της σπάνεως, περί του ξενιτεμού και των υπέρμετρων απαιτήσεων των γαμβρών, περί των βασάνων όσα υπέφερε μία χριστιανή διά να αποκαταστήση «τ' αδύνατα μέρη», τουτέστι τα θήλεα, να εκφράση, λέγω, παραπλήσια αισθήματα. Όταν μάλιστα η μήτηρ της ήκουε περί αρρώστιας μικρών κορασίδων είχεν ακουσθή, σείουσα την κεφαλήν, να λέγη: – Σα σ' ακούω, γειτόνισσα!.. «Δεν είναι χάρος, δεν είναι βράχος;» επειδή συνήθιζε πολύ συχνά να εκφράζεται με παροιμίας λίαν εκφραστικάς. Και άλλοτε πάλιν την ήκουσαν να δογματίζη ότι ο άνθρωπος δεν συμφέρει να κάμνη πολλά κορίτσια, και ότι το καλύτερον είναι να μη πανδρεύεται κανείς. Η δε συνήθης ευχή της προς τα μικρά κοράσια ήτο «να μη σώσουν!... Να μην πάνε παραπάνω!»

Και άλλοτε προέβη επί τοσοούτον ώστε να είπη: – Τι να σας πω!... Έτσι του 'ρχεται τ' ανθρώπου, την ώρα που γεννιώνται, να τα καρυδοπνίγη!...

Ναι μεν το είπεν, αλλά βεβαίως δεν θα ήτον ικανή να το κάμη ποτέ... Και η ίδια δεν το επίστευε.

Η Φραγκογιαννού αναπολεί τις δυσκολίες που πέρασε για να μεγαλώσει τα παιδιά της και να προικίσει τις κόρες της και συλλογίζεται τα βάσανα που αντιμετώπιζον όλοι οι φτωχοί γονείς που έχουν θυγατέρες. Αναρωτιέται μήπως οι άνθρωποι θα έπρεπε να βοηθούν το έργο του θανάτου, αντί να προσπαθούν να τον αποτρέψουν, και μήπως αυτό θα ήταν πράξη θεάρεστη. Με τις σκέψεις αυτές αρχίζει «να ψηλώνει ο νους της», να παραλογίζεται, και σε μια στιγμή, ενώ το νήπιο δίπλα της είχε αρχίσει πάλι να βήχει και να κλαίει, η Φραγκογιαννού το πνίγει. Διαπράττει έτσι το πρώτο έγκλημά της. Ο θάνατος θεωρήθηκε φυσικός και δεν προκάλεσε υποψίες. Αλλά οι τύψεις άρχισαν να βασανίζουν τη Χαδούλα. Την ημέρα των Βαΐων παίρνει το καλάθι της και πάει στην εξοχή να μαζέψει βότανα. Μπαίνει σ' ένα ερημοκλήσι, στον Αϊ-Γιάννη τον Κρυφό, όπου πήγαιναν και προσκυνούσαν «όσοι είχαν κρυφόν πόνον ή κρυφήν αμαρτίαν». Έπειτα ξαναφέροντας στο νου της την έμμονη ιδέα της είπε στον Άγιο: «Αν έκαμα καλά, Αϊ-Γιάννη μου, να μου δώσεις σημείο σήμερα... να κάμω μια καλή πράξη, ένα ψυχικό, για να γαληνιάσ' η ψυχή μου κι η καρδούλα μου».

[3. ΔΥΟ ΜΙΚΡΑ ΚΟΡΑΣΙΑ]

Από το κεφ. Θ´

Αφού είχε γεμίσει το καλάθι της, και ο ήλιος έκλινε πολύ χαμηλά, καθώς εξήλθε του ερήμου ναΐσκου, η γραία Χαδούλα εκίνησε να επιστρέψει εις την πολίχνην. Κατήλθε πάλι το ρέμα ρέμα εις τα οπίσω, εστράφη δεξιά, άρχισε ν' ανηφορίζη προς τον λόφον του Αγίου Αντωνίου, οπόθεν είχαν έλθει. Μόνον πριν φθάση ακόμη εις την κορυφήν του λόφου, εφ' ου ίσταται το παρεκκλήσιον, και οπόθεν ανοίγεται μεγάλη θέα προς τον λι-

μένα και την πόλιν, είδεν εκεί δεξιά της χαμηλά εις το βάθος μικράς κοιλάδος, ήτις καλείται της Μαμμούς το ρέμα, και τέμνει κατ' αμβλείαν γωνίαν την άλλη βαθείαν κοιλάδα του Αχειλά, τον ευρύν και καλώς καλλιεργημένον κήπον του Γιάννη του Περιβολά, και είπε μέσα της:

«Ας πάω στον μπαχτσέ του Γιάννη, να του γυρέψω κανένα μάτσο κρομμύδια, ή κανένα μαρούλι, να με φιλέψη... Τι θα χάσω;».

Συγχρόνως, ανεπόλησε* την στιγμήν εκείνην ό,τι προ ημερών είχαν ακούσει· ότι η γυναίκα του Γιάννη του Περιβολά ήτον άρρωστη. Ηγνόει αν αύτη ευρίσκετο τώρα εις την καλύβην την εντός του κήπου, παρά την είσοδον, ή αν ενοσηλεύετο εις την πόλιν. Αλλ' επειδή ο κηπουρός ο ίδιος θα ευρίσκετο εξ άπαντος εδώ, (συνεπέρανεν, επειδή έβλεπε μακρόθεν ανοικτήν την θύραν του περιβόλου) εσυλλογίσθη να του πούληση δούλευσιν, με τα βότανα που είχε στο καλάθκι της, υποσχόμενη αυτώ «μαντζούνια» προς ίασιν της γυναικός του. Είτα ευθύς πάλιν είπε καθ' εαυτήν:

«Τι δούλεψη να κάμη κανείς στη φτώχεια!... Η μεγαλύτερη καλωσύνη που μπορούσε να τους εκάμη θα ήτον να είχε κανείς στερφοβότανο να τους δώσει. (Θε μ', σχώρεσέ με!) Ας ήτον και παλικάροβότανο! επέφερε.* Γιατί κάνει όλο κοριτσάκια, κι αυτή η φτωχιά!... Θαρρώ πως έχει πέντ' έξι ως τώρα. Δεν ξέρω αν της έχη πεθάνει κανένα... απ' αυτά τα εφτάψυχα!»

Είχεν ερευνήσει, τω όντι, επί χρόνους πολλούς, εις τα βουνά και τας φάραγγας, όπως εύρη «παλικάροβότανο» διά την κόρην της, αλλ' εκείνο το οποίοιόν της είχε δώσει δεν επέτυχεν εξ εναντίας, ενήργησε μάλλον ως «κοριτσοβότανο». Και όμως εις αυτήν άλλοτε, όταν της

αναπολώ: ξαναφέρνω στο νου μου.

επέφερε: συμπλήρωσε.

το έδωκεν η ανδραδέλφη της, είχε τελεσφορήσει, διότι έκαμε τέσσαρας υιούς, και μόνον τρεις θυγατέρας. Όσον αφορά το «στερφοβότανο», ο πνευματικός τής είχεν ειπεί προ χρόνων ότι είναι μεγάλη αμαρτία.

Πριν φθάση εις την θύραν του κήπου, καθώς κατήρχετο τον δρομίσκον της κλιτύος, είδεν ότι ο Γιάννης ο Περιβολάς δεν ευρίσκετο εντός του κήπου, αλλ' ήτο την στιγμήν εκείνην εις τον γειτονικόν αγρόν, τον οποίον είχε φαίνεται ενοικιάσει ως κολλήγας από τον γείτονα. Ο αγρός ήτον σπαρμένος κριθήν λίαν χλοάζουσαν και σπιθαμιαίαν ήδη, έκειτο δε επί χαμηλότερου από τον κήπον επιπέδου, εις ύψος γόνατος. Ο Γιάννης, σκυμμένος εις μίαν άκρην του αγρού, ως φαίνεται, εβοτάνιζεν, ήτοι εξερίζωνε τ' άσχημα χόρτα και τα ζιζάνια ανάμεσα εις το σπαρτόν, ενόσω ήτο ακόμη ενωρίς, και ο ήλιος έδυεν ήδη. Ευρίσκετο πέραν της άλλης άκρας του κήπου, και όταν η Γιαννού επλησίασεν εις την θύραν του περιβόλου, δεν τον έβλεπε πλέον, κρυπτόμενον όπισθεν του πυκνού φράκτου, εις ικανήν απόστασιν, ώστε δεν ημπούρεσε να του φωνάξη μακρόθεν την καλησπέραν. Εκείνος, κύπτων, όλος έκδοτος εις την εργασίαν του, ούτε την είδεν.

Η γραία Χαδούλα εισήλθε. Πλησίον της θύρας ήτον η καλύβη, ικανώς λευκάζουσα, με εξωτερικόν όχι πολύ ακμαίον ούτε καθάριον. Εφαίνετο ότι προ πολλού χρόνου δεν είχεν ασβεστωθή, κι εμαρτύρει περί της αρρωστίας της οικοκυράς. Αταξία εργαλείων, χόρτων και δεμάτων υπήρχεν έμπροσθεν ταύτης. Η θύρα ήτο κλειστή. Τα δύο παράθυρα κλειστά. Μόνον εις φεγγίτης με ύαλον υπήρχε προς τα άνω, αλλά διά να φθάση ως εκεί επάνω η Φραγκογιαννού, διά να στηλώση το ανάστημά της και ίδη αν ήτον άνθρωπος μέσα, έπρεπε ν' ανέλθη τας δύο ή τρεις βαθμίδας, και να φθάση εις το μικρόν, άφρακτον σανίδωμα, το καλούμενον «χαγιάτι».

Ενώ εδίσταζεν, αν έπρεπε ούτω να κάμη, ή μάλλον ν' ανέλθη απλώς εις το χαγιάτι και να κρούση την θύραν, ήκουσε φωνάς μικρών κορασίων. Ολίγον παρέκει ήτον το πηγάδι με τον μάγγανον, και δίπλα, η στέρνα, χαμηλή, βαθεία, με τας όχθας μόλις ανεχούσας υπεράνω της επιφανείας της γης. Επάνω εις αυτήν την κτιστήν όχθην, παρά το χείλος της στέρνας, εκάθηnton δύο μικρά κοράσια, το εν ως πέντε ετών, το άλλο ως τριών ετών, και έπαιζαν με μίαν καλαμιάν και με σπάγγον και εν καρφίον δεμένον εις την άκρην, ως να εψάρευαν τάχα εντός της στέρνας.

– Να!... μου έδωκε το σημείο ο Αϊ-Γιάννης, είπε μέσα της, σχεδόν ακουσίως η Φραγκογιαννού, άμα είδε τα δύο θυγάτρια... Τι λευθεριά θα της έκαναν της φτωχιάς, της Περιβολούς, ανίσως έπεφταν μες στη στέρνα κι εκολυμπούσαν!... Να ιδούμε, έχει νερό;

Πλησιάσασα, έκυψε, και είδεν ότι η στέρνα ήτον σχεδόν γεμάτη· ως δύο τρίτα οργυιάς νερού.

– Τι τ' αφήνει εδώ, κείνος ο πατέρας τους, μικρά κορίτσια, είπε πάλιν η Φραγκογιαννού. Τάχα δεν μπορούν να πέσουν και μοναχά τους μέσα;...

Έστρεψεν ανήσυχον βλέμμα προς την καλύβην. Αλλ' αυτή είχε την όψιν ότι δεν υπήρχεν άνθρωπος μέσα.

Εκοίταξε μετά περιεργείας τα δύο κοράσια. Το μεγαλύτερον τούτων ωραίον, ξανθόν, αν και σχεδόν άνιπτον, έκαμνεν ωραίαν εντύπωσιν. Το μικρότερον, χλωμόν, κακονδυμένον, εφάινετο μάλλον να πάσχη από «ζούραν», ήτοι παιδικόν μαρασμόν.

– Κοριτσάκια, είπεν η Φραγκογιαννού, τι εκάνετ' εδώ;... Πού είν' η μάνα σας;

Το μεγαλύτερον κοράσιον απήντησε:

– Πίτι.

– Στο σπίτι, ηρμήνευσεν η γραία. Μα πού στο σπίτι; Εδώ ή στο χωριό;

– Ζεν είναι ζω, είπε πάλιν το μικρόν.

Φαίνεται ότι εξετέλει εντολήν του πατρός της, μη θέλοντας να ενοχλώσιν οι διαβάται την άρρωστην. Αύτη, άλλως, ευρίσκετο πράγματι εντός της καλύβης, και-τοι τα παράθυρα ήσαν κλειστά, ίσως διά να μη την βλέπτη ο εσπερινός αήρ του ρεύματος. Φαίνεται ότι ο σύζυγός της προ ολίγου μόνον είχε κατέλθει εις τον γειτονικόν αγρόν, προς μικράν συμπληρωτικήν εργασίαν, και είχεν οκνήσει* ή νομίσει περιττόν να κλείση και την θύραν του περιβόλου του λαχανόκηπου.

Η γραία Χαδούλα ηρώτησε και πάλιν:

– Κι είναι στο χωριό, η μάνα σας; Και σεις πώς είστε 'δω μοναχά σας;

– Είναι πατέλας ζω, είπεν η μικρά.

– Πού;

– Εκεί κάτω, έδειξεν η μικρά.

– Και τι κάνει;

Η παιδίσκη έσειε τους ώμους. Δεν ήξευρε τι να είπη. Τέλος επρόφερον:

– Έχει ζ'λεια* (έχει δουλειά).

– Πώς σε λένε, κορίτσι μου;

– Μένα; Μ'σούδα (Μυρσούδα).

– Και την αδερφή σου;

– Τούλα (Αρετούλα).

Η Φραγκογιαννού εσκέφθη: «Θα φωνάξουν, τάχα;... Θ' ακουστή; Πού ν' ακουστή!... Πρέπει να κάμω γλήγορα, προσέθηκε μέσα της. Αυτός, όπου είναι, τώρα σε λίγο, θά 'ρθη δω, γιατί θα σουρουπώση, και δε θα βλέπη να κάνη δουλειά εκεί κάτω... Και πρέπει να φεύγω το γληγορότερο, χωρίς να με ιδή, όπως δεν με είδε ως τώρα».

οκνώ: βαριέμαι.

Εδίστασε προς στιγμήν. Ησθάνθη μέσα της φοβεράν πάλην. Είτα είπε, σχεδόν μεγαλοφώνως: «Καρδιά!... αυτό είναι μια απόφαση».

Και δράξασα με τας δύο χείρας τα δύο κοράσια, τα ώθησε με μεγάλην βίαν.

Ηκούσθη μέγας πλαταγισμός.

Τα δύο πλάσματα έπλεαν εις το νερόν της στέρνας.

Η μεγαλύτερα κορασίς έρρηξεν* οξειάν κραυγήν, ήτις αντήχησεν εις την μοναξιάν της εσπέρας.

– Μα...!

Εξ εμφύτου ορμής, η Φραγκογιαννού έστρεψε το πρόσωπον προς την λευκήν καλύβην, όπου μέχρι τουδε είχεν εστραμμένα τα νώτα.

Και συγχρόνως ητοιμάζετο να φύγη, και συνάμα έστρεψε τον κανθόν* του όμματος προς την στέρναν, διά να ιδή αν διήρκει η αγωνία.

Ανέλαβε το καλάθι της, το οποίον είχεν αποθέσει κατ' γης, και απεμακρύνθη δύο βήματα.

Τα δύο μικρά πλάσματα ήσπαιρον* μέσα εις το νερόν. Η μικρά είχε βυθισθή ήδη. Η μεγαλύτερα επάλαιε.

Μετ' ολίγα δευτερόλεπτα, η γραία ήκουσεν όπισθεν της κρότον θύρας ανοιγομένης και ασθενή φωνήν.

Εστράφη. Η θύρα της καλύβης είχεν ανοιχθή. Η άρρωστη γυνή, η μήτηρ των δύο κορασιών, ωχρά, και τυλιγμένη με μαλλίνην σινδόνα, ομοία με φάντασμα, ίστατο εις το χάσμα της θύρας.

– Τι είναι; είπε μετά τρόμου η πάσχουσα γυνή.

Τότε η Φραγκογιαννού, με μεγάλην ετοιμότητα, καθώς ίστατο ορθία, δύο βήματα προς την στέρναν, έρρι-

έρρηξεν: (λ. αρχ. ρήγνυμι) έβγαλε.

κανθός: (του όμματος)· η γωνία του ματιού.

ήσπαιρον: του ρ. ασπαίρω· σπαρταρώ.

ψε το καλάθι της κάτω, το οποίο είχε αναλάβει αρτίως,* και άρχισε να τρέχει, να πηδά, και να φωνάζει:

– Τα κορίτσια!... Τα κορίτσια!... Πέσανε μέσα!... Κοίταξε!... Δεν έχετε το νου σας, χριστιανοί;... Πώς κάμνανε;... Και τ' αφήνετε μοναχά τους, κοντά στη στέρνα, νερό γεμάτη!... Καλά που βρέθηκα!... Να, τώρα πέρασα κι εγώ... Ο Θεός μ' έστειλε!

Κι εν τω άμα κύψασα και αφαιρέσασα εν ακαρεί την φουστάνα της, μείνασα με την λεγομένην «μαλλίναν», την εν είδει μεσοφορίου, απορρίπτουσα τας πατημένας χονδράς εμβάδας, μείνασα με τας κάλτσας τας τρυπημένας εις την πτέρναν, ερρίφθη βαρεία, μετά πάταγου μέσα εις το νερόν της στέρνας.

Η γυνή η άρρωστη είχε αφήσει βραχνήν κραυγήν, κι έτρεξε να κατέλθη τα δύο ή τρία λίθινα σκαλοπάτια της εισόδου, παραπατούσα και μόλις δυναμένη να βαδίσει εκ της αδυναμίας. Πριν αυτή φθάσει πλησίον της στέρνας, η Γιάννου είχε πιάσει το μικρότερον κοράσιον, το οποίο της εφάινετο μάλλον πνιγμένον ήδη, και το έσυρε βραδέως προς τα έξω, με την κεφαλήν πάντοτε επίστομα εις το νερόν. Είτα σηκώσασα το μικρόν σώμα, αφού απέθεσε τούτο επί της λίθινης κρηπίδος, έκυψε κι έπιασε την άλλην κορασίδα, την μεγαλύτεραν. Την έδραξεν από το κράσπεδον του φορέματός της, και από τον ένα πόδα, κι ενώ ετράβα προς τα άνω το σώμα, η κεφαλή έμενε κάτω, όσον το δυνατόν μακροτέραν ώραν εντός του νερού.

Τέλος η μήτηρ είχε φθάσει πλησίον της σκηνης, και η Φραγκογιαννού έσυρεν αποφασιστικώς το σώμα προς τα έξω. Απέθηκε τούτο πλησίον του άλλου σώματος.

Τα δύο μικρά πλάσματα εφάινοντο αναίσθητα.

Η Φραγκογιαννού μετά προσπαθείας, ψάξασα με τους πόδας εις το νερόν, ανεύρεν επί της μεσημβρινής

αρτίως: πριν από λίγο.

πλευράς το στόμιον της στέρνας, το φραγμένον διά πλατείας σανίδος με υψηλήν ως κοντάριον λαβήν, και πατήσασα το ένα πόδα επί της εσοχής εκείνης του τοίχου ανήλθε μετά κόπου εις την κρηπίδα όλη στάζουσα. – Είδες! Δεν το εσυλλογίστηκα! ανέκραξεν επιδεικτικώς η Φραγκογιαννού. Τάχα δεν έπρεπε να τραβήξω τον κόπανο επάνω, να ξεφράξω την μπούκα, για ν' αδειάση μονομιás η στέρνα, πριν πνιγούν τα κοριτσάκια, τα καημένα!

Έτο αληθές, άλλως, ότι δεν το είχε σκεφθή. Πλην υπάρχει υποκρισία και εν τη ειλικρινεία.

Η Φραγκογιαννού ετίναξε τα κράσπεδα* των ενδυμάτων της, τα διάβροχα,* και ρίπτουσα βλέμμα επί τα δύο αναίσθητα σώματα, ήρχισεν εν βία και σπουδή να λέγη:

– Κρέμασμα ανάποδα θέλουνε... Χτύπημα με το καλάμι, για να ξεράσουν μαθές!... Καλά που είναι γλυκό το νερό... Πού είναι ο άνδρας σου, χριστιανή μου;... Έτσι τ' αφήνουν, μικρά κορίτσια, μοναχά τους, να παίζουν με το νερό της στέρνας;... Καλά που ήρθα! Ο Θεός μ' έστειλε... Από τον Ανάγυρο έρχομαι, απ' τον ελιώνα... Καλά που ήτον η πόρτα του μπαχτσέ ανοικτή!... Πού 'ναι ο άνδρας σου; Πού 'ν' τος; Ό,τι μπήκα απ' την πόρτα, ακούω μπλουμ! Τρέχω... Τι να ιδώ! Δεν πρόφθασα... Ούτε ήξευρα πως είσ' εδώ. Σε είχα στο χωριό πως βρίσκεσαι... Είχα μάθει πως ήσουν άρρωστη... Την τρομάρα που πήρα!... Τώρα, κρέμασμα ανάποδα, και γλήγορα... Δεν πιστεύω να είναι καλά πνιγμένα... Πού 'ναι... τος ο άνδρας σου; Πού 'ν' τος;

κράσπεδα: (των ενδυμάτων)· το κάτω μέρος, ο ποδόγυρος.

διάβροχος: βρεγμένος.

Και δράξασα μετά βίας το εν σώμα, το μικρότερον, περί του οποίου ήτο σχεδόν βεβαία ότι ήτο νεκρόν ήδη, το μετέφερε πλησίον ενός δένδρου, διά να το κρέμαση ανάποδα, ως έλεγε.

Εν τω μεταξύ κατέφθασε ο πατέρας, αλλά ήταν αργά πια. Παρά τις προσπάθειες, τα δυο κοριτσάκια πέθαναν. Ήρθε ο ειρηνοδίκης, ο πάρεδρος του χωριού που εκτελούσε χρέη αστυνομικού, καθώς και ο γιατρός, και γνωμάτευσαν ότι ο θάνατος προήλθε από πνιγμό. Όταν όμως, έπειτα από λίγες μέρες, πνίγηκε πάλι ένα κοριτσάκι σε πηγάδι –τυχαία αυτή τη φορά– κι έτυχε να βρίσκεται κοντά του η Φραγκογιαννού –που θα μπορούσε να το είχε σώσει– οι υποψίες των αρχών στράφηκαν έναντίον της. Δυο χωροφύλακες πηγαίνουν στο σπίτι της να τη συλλάβουν, αλλά η Φραγκογιαννού ξεφεύγει. Αρχίζει έτσι η καταδίωξή της. Τις νύχτες κοιμάται σε σπηλιές ή σε στάνες βοσκών. Οι τύψεις και οι εφιάλτες τής ταράζουν τον ύπνο, και μολαταύτα, σ' αυτό το διάστημα διαπράττει άλλον ένα φόνο: πνίγει το νεογέννητο κορίτσι του βοσκού Γιάννη Λυρίγκου, ενώ οι μικρές θυγατέρες του βοσκού Καμπαναχμάκη γλύτωσαν την τελευταία στιγμή, γιατί είχαν φτάσει έξω από το καλύβι οι χωροφύλακες. Καταδιωκόμενη αποφασίζει να καταφύγει στο ερημητήριο του Αγίου Σώστη, σ' ένα μικρό βραχονήσι, που με την άμπωτη γινόταν χερσόνησος. Εκεί μόναζε ονομαστός πνευματικός, «ο γέρων παπ'-Ακάκιος» και η Φραγκογιαννού σκέφτεται πως αυτός θα την έσωζε, επιβιβάζοντάς την σε κανένα διερχόμενο σκάφος. Σ' αυτόν «θα εξωμολογείτο όλα τα πάθια της. Καιρός μετανοίας πλέον...».

Το απόσπασμα που ακολουθεί είναι ολόκληρο το τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου.

[4. ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ
ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ]
Από το κεφ. ΙΗ΄

Ύστερον απ' ολίγων λεπτών της ώρας κυνηγητόν, η Φραγκογιαννού έφθασεν εις την τοποθεσίαν, την οποίαν ο Καμπαναχμάκης είχε ονομάσει «το Μονοπάτι στο Κλήμα». Ήτον βράχος εισέχων αποτόμως προς τα έσω, σχηματίζων μικρόν ζύγωμα,* κάτωθεν του οποίου έχασκεν η άβυσσος, η θάλασσα. Άνω του ζυγώματος τούτου υπήρχε πάτημα ημισείας παλάμης το πλάτος, όλον δε το πέραμα ήτο τριών ή τεσσάρων βημάτων. Όπως το διέλθη τις, έπρεπε να πιασθή από τον άνω βράχον, βλέπων προς την θάλασσαν, να πατή με την πτέρναν, και να βαδίζη εκ δεξιών προς τα αριστερά. Η ζωή του εκρέματο εις μίαν τρίχα.

Η Φραγκογιαννού έκαμε τον σταυρόν της και δεν εδίστασε. Ούτε υπήρχεν άλλη αίρεσις* ή προσφυγή. Δρόμος άλλος δεν υπήρχεν επάνω του βράχου. Η γυνή επήρε το καλάθι της εις τους οδόντας, επήδησεν απόφασιστικός, και διέβη αισίως το φοβερόν πέρασμα. Έφθασαν κατόπιν ασθμαίνοντες οι δυο νομάτοι. Ο χωροφυλαξ είδε το πέρασμα κι εστάθη.

- Σου βαστά η καρδιά σου; είπε με κρυφήν χαιρεκακίαν ο σύντροφός του.
- Δεν είναι άλλος δρόμος;
- Δεν είναι.
- Εσύ θα το 'χης περάσει πολλές φορές, είπεν ο στρατιώτης.
- Εγώ, όχι! ηρνήθη ο αγροφύλαξ.
- Δεν ήσουν τσομπάνης;

ζύγωμα: τόξο, γέφυρα.
αίρεσις: εκλογή.

- Εγώ έβοσκα πρόβατα στον κάμφο. Ο χωροφύλαξ εδίστασεν ακόμη.
- Και να μας ρίξη κάτω μια γυναίκα! είπε.
- Δεν προφτάσαμε να την ιδούμε τη στιγμή που περνούσε, είπεν είρων ο δραγάτης. Αν την έβλεπες, θα σου 'κανε καρδιά.
- Αληθινά;
- Δεν ξέρεις πόσες φορές δίνουν το παράδειγμα οι γυναίκες! είπεν ο αγροφύλαξ. Σε καμπόσα πράγματα, δείχνουν πολύ κουράγιο.
- Κι εγώ θα περάσω! είπεν ο χωροφύλαξ.
- Εμπρός!

Ο χωροφύλαξ έβγαλε το αμπέχονόν του, και το έτεινεν εις τον σύντροφόν του, μείνας με το υποκάμισον. Έκαμε το σημείον του Σταυρού.

- Αν περάσω πέρα, μου το ρίχνεις, είπε.

Εδοκίμασε να πατήση επί του στενού, επιάσθη από τον βράχον. Μετά εν βήμα ωπισθοδρόμησε.

- Μ' έπιασε ζαλάδα, είπεν.

Εν τω μεταξύ η Φραγκογιαννού, τρέχουσα, είχεν ανηφορίσει, και ανήρχετο υψηλότερα εις την ακτήν. Αποκαμωμένη, ήσθμαιεν, εφύσα. Επήγαινε κι εστέκετο επί μίαν ανεπαισθητον στιγμήν κι έτεινε τα ώτα ακρωμένη. Ήθελε να βεβαιωθή αν θα διέβαινον το πέρασμα οι δύο διώκται της. Αλλά δεν ήκουε τίποτε. Από την βραδύτητα αυτήν εσυμπέρανεν ότι οι δύο «νομάτοι» εδίσταζον πολύ να περάσουν το μονοπάτι.

Τέλος έφθασεν εις του Πουλιού την Βρύση, όπως την είχεν ονομάσει ο Καμπαναχμάκης. Ήτο μία πηγή επάνω εις υψηλόν βράχον, επί του οποίου εσηματίζετο μικρόν ολισθηρόν οροπέδιον από χώμα, γεμάτων από βρύα και άλλα υγρά χόρτα, τα οποία εφαίνοντο ως να έπλεον εις το νερόν. Η Φραγκογιαννού επάτει καλά διά να μη γλιστρήση και πέση. Από την βρύσιν εκείνην,

πράγματι, μόνον τα πετεινά τ' ουρανού ηδύναντο να πίνουν. Η Χαδούλα έκυψε κι έππε...

– Αχ! καθώς πίνω απ' τη βρυσούλα σας, πουλάκια μου, είπε, δώστε μου και τη χάρη σας, να πετάξω!...

Κι εγέλασε μοναχή της, απορούσα πού εύρε τον αστεϊσμόν αυτόν εις τοιαύτην ώραν. Αλλά τα πουλιά, όταν την είδαν, είχαν αγριεύσει, κι επέταξαν έντρομα...

Εκάθισε, δίπλα εις του Πουλιού την Βρύση, διά να ξαποστάση και πάρη τον ανασασμόν της. Σχεδόν είχε βεβαιωθή πλέον ότι οι δύο «νομάτοι» δεν είχαν κατορθώσει να διαβώσι το Μονοπάτι στο Κλήμα.

Αλλά δε ησθάνετο ασφάλειαν, η δύστηνος, καθήμενη εκεί. Όθεν, μετ' ολίγα λεπτά εσηκώθη, επήρε το καλάθι της, κι έτρεξε τον κατήφορον. Τώρα πλέον επήγαιναν αποφασιστικώς εις τον Αϊ-Σώστην, εις το Ερημητήριο. Καιρός ήτο, αν εγλύτωνε, να εξαγορευθή* τα κρίματά της εις τον γέροντα, τον ασκητήν.

Εις ολίγα λεπτά της ώρας κατήλθε την ακτήν, κι έφθασεν εις τα χαλίκια του αιγιαλού, εις την άμμον. Αντίκρουσε τον αλίκτυπον* βράχον, επάνω εις τον οποίον εφαινετο ο παλαιός ναϊσκος του Αγίου Σώζοντος. Ο λαιμός της άμμου, ο ενώνων τον μικρόν βράχον με την στερεάν, μόλις ανείχεν ένα δάκτυλον υπεράνω του κύματος. Τώρα ήρχιζε να γίνεται πλημμύρα. Η Φραγκογιαννού εστάθη κι εδίστασε.

«Τάχα δεν θα... ξαναγίνη ρήχη σε λίγη ώρα; είπε. Γιατί να βιαστώ τώρα, να γίνω μούσκεμα;»

Αλλά την ιδίαν στιγμήν άκουσε θόρυβον όχι μικρόν επί του κρημνού. Δύο άνδρες, ο εις στρατιωτικός, ο άλλος πολίτης, με δύο τουφέκια επ' ώμου, κατήρχοντο τρέχοντες τον κατήφορον. Ο πολίτης δεν ήτον ο δραγά-

εξαγορευόμαι: εξομολογούμαι.

αλίκτυπος: θαλασσοδαρμένος.

της τον οποίον είχε αφήσει οπίσω, με τον ένα χωροφύλακα, ήτον άλλος, κι εφόρει φράγκικα. Αυτή λοιπόν ήτο η ενέδρα, την οποίαν είχε υποπτεύσει ευλόγως αυτή, με την οποίαν ηθέλησαν να την βάλουν εις τα στενά; Ιδού ότι τώρα την έφθαναν.

Η Φραγκογιαννού έτρεξεν, έκαμε τον σταυρόν της, κι επάτησεν επάνω εις το πέρασμα της άμμου. Η άμμος ήτον ολισθηρά. Το κύμα ανήρχετο, εφούσκωνε. Η γυνή δεν ωπισθοδρόμησε. Δεν είχε άλλην σανίδα σωτηρίας. Ούτε αυτήν, την παρούσαν, μάλιστα δεν είχε.

Το κύμα ανέβαινεν, ανέβαινεν. Η Φραγκογιαννού επάτει. Η άμμος ενέδιδεν. Οι πόδες της εγλιστρούσαν.

Ο βράχος του Αγίου Σώζοντος απείχε περί τας δώδεκα οργυιάς από την ακτήν. Ο λαιμός της άμμου, το πέρασμα, θα ήτο πλέον ή πενήκοντα βημάτων το μήκος.

Το κύμα την έφθανεν έως το γόνυ, είτα ως την μεσην. Η άμμος εγλιστρούσε. Εγίνετο βάλτος, λάκκος. Το κύμα ανήλθεν έως το στέρνον της.

Οι δύο άνδρες, οίτινες την εκυνήγουν, έρριψαν μίαν τουφεκιάν διά να την πτοήσουν. Είτα ηκούσθησαν αι φωναί των, φωναί αλαλαγμού και βεβαίας νίκης.

Η Φραγκογιαννού απείχεν ακόμη ως δέκα βήματα από τον Αϊ- Σώστην.

Δεν είχε πλέον έδαφος να πατήση· εγονάτισεν. Εις το στόμα της εισήρχετο το αλμυρόν και πικρόν ύδωρ.

Τα κύματα εφούσκωναν αγρίως, ως να είχαν πάθος. Εκάλυψαν τους μυκτήρας* και τα ώτα της. Την στιγμήν εκείνην το βλέμμα της Φραγκογιαννούς αντίκρυσσε το Μποστάνι, την έρημον βορειοδυτικήν ακτήν, όπου της είχαν δώσει ως προίκα έναν αγρόν, όταν νεανίδα την υπάνδρευσαν και την εκουκούλωσαν και την έκαμαν νύμφην οι γονείς της.

μυκτήρες: τα ρουθούνια.

– Ω! να το προικιό μου! είπε.

Αυταί υπήρξαν αι τελευταίαι λέξεις της. Η γραία Χαδούλα εύρε τον θάνατον εις το πέρασμα του Αγίου Σώστη, εις τον λαιμόν τον ενώνοντα τον βράχον του ερημητηρίου με την ξηράν, εις το ήμισυ του δρόμου, μεταξύ της θείας και της ανθρωπινής δικαιοσύνης.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Η Φραγκογιαννού φτάνει στην εγκληματική ιδέα της βρεφοκτονίας (στο κεφ. Ε΄) ύστερα από εμπειρίες και εσωτερικές διεργασίες που δίνονται στα τέσσερα πρώτα κεφάλαια του έργου. Με βάση τα αποσπάσματα και τις περιληπτικές πληροφορίες να διερευνήσετε τα αίτια που συντείνουν στη διαμόρφωση της παράλογης ιδέας της και να τα εκθέσετε σε συνεχή λόγο. Τα αίτια αυτά θα τα αναζητήσετε κυρίως: α) Στις ατομικές της εμπειρίες β) Στο κοινωνικό περιβάλλον της (οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, κυρίαρχες αντιλήψεις) γ) Στο χαρακτήρα της δ) Στην κατάσταση που ζει τώρα δίπλα στο άρρωστο βρέφος και στη λεχώνα κόρη της.

2. α) Η ιδέα που διακατέχει τη Φραγκογιαννού και οι πράξεις της έρχονται σε αντίθεση με τις θρησκευτικές και ηθικές αντιλήψεις, είναι αποτρόπαια εγκλήματα. Πώς η Φραγκογιαννού γεφυρώνει μέσα της αυτό το χάσμα; Να αναπτύξετε τις απόψεις σας με συγκεκριμένες αναφορές στο κείμενο.

β) Ο συγγραφέας σχολιάζοντας την ιδέα της Φραγκογιαννούς λέει: «Άρχισε πράγματι να ψηλώνει ο νους της. Είχε παραλογίσει επιτέλους. Επόμενον ήτο, διότι είχε εξαρθεί εις ανώτερα ζητήματα». Πώς αντιλαμβάνεστε το νόημα αυτού του σχολίου; Επίσης: πώς αντιλαμβάνεστε το νόημα της τελευταίας παραγράφου: «Η γραία Χαδούλα εύρε τον θάνατον... της ανθρωπίνης

δικαιοσύνης», γ) Όπως είδατε στην εισαγωγή, η Φόνισσα θεωρείται «δυνατό ψυχογραφικό έργο». Σ' αυτήν παρατηρούμε επίσης ένα από τα κύρια γνωρίσματα της συγγραφικής τέχνης του Παπαδιαμάντη, το ρεαλισμό. Να επαληθεύσετε τις παρατηρήσεις αυτές με συγκεκριμένες αναφορές στο κείμενο.

ΘΕΜΑ ΓΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ο θεσμός της προίκας, ενώ ενίσχυε τη θέση της γυναίκας στην έγγαμη ζωή της, συγχρόνως τη μετέβαλλε σε αντικείμενο αγοραπωλησίας. Στην εποχή μας ο θεσμός αυτός άρχισε να υποχωρεί. Ποια νομίζετε ότι είναι τα αίτια αυτής της παρακμής του θεσμού και πως επηρεάζει η παρακμή τη θέση της γυναίκας; (Μπορείτε να συμβουλευτείτε και το κείμενο του Α. Λασκαράτου: Η Προίκα).

Αλέξης Κυριτσόπουλος (γεν. 1943),
Τοπίο, υδατογραφία.

Ο Αλιβάνιστος

Το διήγημα γράφτηκε το 1903.

Αφού εβάδισαν επί τινα ώραν, ανά την βαθείαν σύνδενδρον κοιλάδα, η θεια Μολώτα, κι η Φωλιώ της Πέρδικας, κι η Αφέντρα της Σταματρίζενας, τέλος έφθασαν εις το Δασκαλειό. Αι τελευταίαι ακτίνες του ηλίου εχρύσωναν ακόμη τας δυο ράχεις, ένθεν* και ένθεν της κοιλάδος. Κάτω, εις το δάσος το πυκνόν, βαθεία σκιά ηπλούτο. Κορμοί κισσοστεφεείς* και κλώνες χιαστοί εσχημάτιζον ανήλια συμπλέγματα, όπου μεταξύ των φύλλων ηκούοντο ατελείωτοι ψιθυρισμοί ερώτων. Ευτυχώς το δάσος ενομίζετο κοινώς ως στοιχειωμένον, άλλως θα το είχε καταστρέψει κι αυτό προ πολλού ο πέλεκυς του υλοτόμου. Αι τρεις γυναίκες επάτουν πότε επί βρύων μαλακών, πότε επί λίθων και χαλίκων του ανωμάλου εδάφους. Η ψυχή κι η καρδούλα των εδροσίσθη, όταν έφθασαν εις την βρύσιν του Δασκαλειού.

Το δροσερόν νάμα* εξέρχεται από μίαν σπηλιάν, περνά από μίαν κουφάλαν χιλιετούς δένδρου, εις την ρίζαν του οποίου βαθεία γούρνα σχηματίζεται. Όλος ο βράχος άνωθεν στάζει ωσάν από ρευστούς μαργαρίτας και το γλυκύ κελάρυσμα του νερού αναμειγνύεται με το λάλον* μινύρισμα* των κοσσύφων. Η θεια Μολώτα, αφού έπιεν άφθονον νερόν, αφήσασα ευφρόσυνον

ένθεν και ένθεν: από το ένα και από το άλλο μέρος.

κισσοστεφεής: στεφανωμένος με κισσό.

νάμα, το: το νερό (επίσης το κρασί της μεταλήψεως).

λάλος: φλύαρος.

μινύρισμα: σιγανό κελάηδημα.

στεναγμόν αναψυχής,* εκάθισεν επί χθαμαλού βράχου δια να ξαποστάση. Αι δύο άλλαι έβαλαν εις την βρύσιν, παρά την ρίζαν του δένδρου, τις στάμνες και τα κανάτια, τα οποία έφεραν μαζί των, δια να τα γεμίσουν. Είτα αφού έπιαν και αυταί νερόν, εκάθισαν η μία παραπλευρώς της γραίας, η άλλη κατέναντι, κι άρχισαν να ομιλούν.

– Πώς αλγεί παπάς; είπεν η θεια Μολώτα.

Η γραία ήτο ιδιόρρυθμος εις την γλώσσαν της. Ετραύλιζε και απέκοπτεν όχι μόνον συλλαβάς, αλλά και τα άρθρα και άλλα μόρια.

– Νύχτωσε, θα πω! προσέθηκεν η Φωλιώ.

– Τα, τι λογάτε; επέφερεν η Αφέντρα.

Ευρίσκοντο κι αι τρεις, από της ημέρας εκείνης του Μεγάλου Σαββάτου, εις τον Αϊ-Γιάννην, στον Ασέληνο. Ήτον έρημον παλαιόν μοναστηράκι. Είχε γνωσθή ότι ο παπα-Γαρόφαλος ο Σωσμένος, εις εκ των ιερέων της πόλεως, θα ήρχετο εις τον Αϊ-Γιάννην, στον Ασέληνον, δια να κάμη Πάσχα εις τους αιγοβοσκούς των αγρίων εκείνων μερών. Αι τρεις αυταί και τίνα άλλα πρόσωπα από την πόλιν, αγαπώντα την εξοχήν, είχαν έλθει, χάριν του Πάσχα, πριν να ξεκινήση ο παπάς. Αλλ' όμως ενύκτωνεν ήδη και ο παπα-Γαρόφαλος δεν είχε φανεί ακόμη.

– Είναι αργοστόλιστος, θα πω, επέφερεν η Φωλιώ η Πέρδικα.

– Ναι, είδες πώς αργεί να ντυθή; υπέλαβεν ερμηνεύουσα κατά γράμμα τον λόγον η Αφέντρα της Σταματρίζενας. Και καμιά φορά βάζει και στραβά την «αλλαή» του.

Ωνόμαζεν ούτω το φελόνιον*. Αι τρεις γυναίκες είχαν έλθει από τον Αϊ-Γιάννην, απέχοντα ως τετάρτου της ώρας δρόμον, δια να γεμίσουν τα σταμνιά στο Δα-

αναψυχή: ανακούφιση.

φελόνιον: ιερατικό άμφιο χωρίς μανίκια.

σκαλειό, επειδή η μικρά βρύσις του παλαιού ησυχαστηρίου, κάτω από τον ναΐσκον, είχε χαλάσει, και σχεδόν είχε χαθεί το νερόν. Έμελλον δε να επιστρέψουν αμέσως εις τον Αϊ-Γιάννην. Αλλά με την ομιλίαν, αργοπορούσαν.

Τέλος, αι δύο εσηκώθησαν, έκυψαν δια να φορτωθούν τ' αγγεία, και ήσαν έτοιμαι προς αναχώρησιν.

Αλλά την στιγμήν εκείνην ζωηρά φωνή ηκούσθη από το κάτω μέρος, ανάμεσ' από τα δένδρα.

– Σ' έσκιαξα, θεια Μολώτα, είπεν η φωνή.

Είτα καγχασμός ήχησε κι ευθύς επαρουσιάσθη εις νέος υψηλός, αμύστακος, ως δεκαέξ ετών, κρατών κάτω του στέρνου του κάτι ως διπλωμένον και τυλιγμένον πράγμα.

– Α! κακό να μην έχης! έκραξεν η Φωλιώ. Εσύ 'σαι, αρέ Σταμάτη;

Δεν είχε νυκτώσει ακόμη καλά, κι αι γυναίκες είδαν τα χαρακτηριστικά του, αφού πρώτον είχαν γνωρίσει την φωνήν του. Ήτον ο Σταμάτης το Τρυγονάκι, μάγκας ορφανός παιδιόθεν, καλόκαρδος, βολικός, όστις έζη εκτελών θελήματα ανά την πόλιν. Όταν όμως ήτο πουθενά εξοχικόν πανηγύρι, άφηνεν όλες τις δουλειές του, κι έτρεχε πρώτος μεταξύ όλων των πανηγυριστών.

– Να, απ' τον Ασέληνο έρχομαι, είπεν ο νέος... φορτωμένος πράματα, θάματα... κοιτάξετε!

Έθεσε την δεξιάν χείρα εντός του τυλιγμένου πανίου, το οποίον εκράτει, έλαβεν ένα μαύρον πράγμα, και, θέλων να παίξη, το έρριψεν εις την ποδιάν της Μολώτας, ήτις εκάθητο ακόμη επί της πέτρας.

– Α! φωτιά που σ' ε!... έκαμεν αύτη, αναπηδήσασα ορθή, και τινάζουσα την ποδιάν της.

Το πράγμα, το οποίον της είχε ρίψει ο Σταμάτης, ήτο τεράστιος ζωντανός κάβουρας. Ο νέος είχε κατέλθει προ δυο ωρών εις τον Μικρόν Ασέληνον. Ούτως ωνομάζετο ο δυτικός αιγιαλός, μικρά αγκάλη, αντικρίζουσα

το Πήλιον. Εκεί είχε γεμίσει το προσώπιον, το οποίον είχε περιζωσμένον εις την μέσην του, από κοχύλια, πεταλίδες και καβούρια.

– Αρέ, ζουρλάθηκες; είπεν αυστηρώς η Αφέντρα. Να κάμης την οικοκυρά να κόψη το αίμα της!

Ο Σταμάτης και πάλιν εκάγχασε.

– Να με συμπαθάς, θεια Μολώτα, είπε. Σα χωριάτης που 'μαι, έσφαλα. Θέλησα να σου χαρίσω αυτό το καβούρι, για να κάμης μεζέ απόψε, και με τον τρόπο που σου το 'ριξα στην ποδιά σου σ' ετρόμαξα.

– Δεν τλώου καβούλγια, είπεν η Μολώτα, θα μεταλάβου!

– Αλήθεια; Τότε, το χαρίζω της Πέρδικας.

– Μεγαλοσαββατιάτικα, καβούρια θα φάω; είπεν η Φωλιώ.

– Τότε, ας το παρ' η Σταματρίζενα, είπεν ο Σταμάτης.

– Να καβουρώσεις και κάβουρας να γένεις! απήντησεν η Αφέντρα.

– Μωρέ, ευχή που μου δίνεις! είπεν ο Σταμάτης. Ακούς! να ήμουν κάβουρας! Πώς θα περπατούσα τάχα;

Και άμα είπεν, έκυψε και άρχισε να κάμνη λοξά πατήματα, μεταξύ των τριών γυναικών. Με την κεφαλήν του εκτύπησε το πλευρόν της Μολώτας, με την πλάτην του έπληξε τον αγκώνα της Φωλιώς, και με την πτέρναν του επάτησε την γόβα της Αφέντρας.

Αι τρεις γυναίκες, μισοθυμωμένοι, εγέλασαν.

– Ζουρλάθηκες, βλέπω· δεν είσαι καλά! είπεν η Αφέντρα.

Και σηκώσασα με την αριστεράν χείρα το κανάτι της, εκολάφισεν* ελαφρά την κεφαλήν του Σταμάτη, όστις εφάνη να εγοητεύθη.

– Ω! τι δροσιά, μωρέ Σταματρίζενα! είπε. Δώσε μου άλλη μια!

εκολάφισεν: ρ. κολαφίζω χαστουκίζω, χτυπώ.

– Πάμε! νυχτώσαμε, έκαμεν εις απάντησιν η Αφέντρα.

Και πάραυτα* ξεκίνησαν. Τότε ο Σταμάτης, αφού έδραξε, χωρίς να είπη τίποτε, την μεγάλην στάμναν, την οποίαν άλλως θα εφορτώνετο η Αφέντρα, εφιλοτιμήθη να τρέξη πρώτος, ως εμπροσθοφυλακή· εις τον δρόμον άρχισε να διηγείται:

– Να ξέρατε ποιον ηύρα, τώρα, στο δρόμο π’ ανέβαινα... πριν σας ανταμώνω στη βρύση.

– Ποιος ηύρες; είπεν η Αφέντρα. Τον Μπαμπάο* , ή τον Αράπη,* ή τον Εξαποδώ;*

– Ηύρα τον Αλιβάνιστο!

– Αλήθεια; για πες μας.

Άμα ήκουσε το όνομα τούτο η θεια Μολώτα, έκαμεν ακούσιον κίνημα, και με δύο βήματα ήλλαξε θέσιν εις τον δρόμον, κι ετάχθη εξ αριστερών του Σταμάτη, δια ν’ ακούση καλύτερα, επειδή ήτο κωφή από το εν ους. Ο νέος διηγέθη ότι εις την άκρην του βουνού, όχι μακράν της ακτής, είχε περάσει από την κατοικίαν του αλλόκοτου εκείνου ανθρώπου, όστις από τριάκοντα ετών δεν είχε κατέλθει εις την πόλιν, κι εμόναζεν εις μίαν καλύβην, ή μάλλον σπηλιάν, της οποίας το στόμιον είχε κτίσει με τας χείρας του. Έβοσκεν ολίγας αίγας, και δεν συνανεστρέφετο κανέναν άνθρωπον, παρά μόνον τον Μπαρέκον, τον μέγαν αιγοτρόφον του βουνού, όστις είχε κοπάδι από χίλια γίδια. Εις αυτόν έδιδε το ολίγον γάλα του, λαμβάνων ως αντάλλαγμα ολίγα παξιμάδια, παστά οψάρια, και πότε κανέν τρίχινον φόρεμα ή μάλλον σκέπασμα.

– Άμα με είδε, είπεν ο Σταμάτης, έκαμε να κρυφτή. Εγώ έτρεξα κατόπι του, τον εχαιρέτισα, και, για να τον φουρκίσω, άρχισα να τον λιβανίζω μ’ αυτήν την πετσέτα,

πάραυτα: αμέσως.

Μπαμπάος, Αράπης, Εξαποδώ: πρόσωπα των παραμυθιών μας.

που κουδούνιζαν μέσα οι πεταλίδες... Να, πώς του έκαμα!

Και αποσπάσας την ποδιάν, την περιέχουσας τα θαλασσινά είδη, από την μέσην του, έκαμε πως λιβανίζει μ' αυτό την θεια Μολώτα, ήτις αφήκεν άναρθρον κραυγήν διαμαρτυρίας.

– Έλα! θα ησυχάσης, βρε πειρασμέ; έκραξεν οργίλη η Αφέντρα.

Εις τον Αϊ-Γιάννην, άμα ενύκτωσεν, είχε φθάσει με όλον το ασκέρι του, γυναίκα, παιδιά και παραγιούς του, ο μεγαλοβοσικός Γιάννης ο Μπαρέκος, καθώς κι ο Κώστας ο Πηλιώτης, άλλος τσομπάνος με τη φαμίλια του, κι ο Αγγελής ο Πολύχρονος, με όλον το όρδινό* του. Είχαν ανάψει μεγάλην φωτιά, κι εκάθισαν εις το ύπαιθρον, παρά τον βόρειον τοίχον του ναΐσκου, και διηγούντο παλαιά χρονικά του ποιμενικού κόσμου, κι εκοίταζαν τους αστερισμούς και την Πούλια, πότε θα φθάση στην μέσην τ' ουρανού, δια να είναι μεσάνυχτα, και πότε θα φθάση εις εν δυτικόν σημείον, δια να φέξη. Κι επερίμεναν τον παπάν, πότε να έλθη, δια να τους κάμη Ανάστασιν. Ήτον δε μεσάνυχτα ήδη, και ο παπάς δεν είχεν έλθει.

– Καθώς τ' ομολογάει η φλάσκα* ... έλεγεν ο Αγγελής ο Πολύχρονος.

– Να το 'ξέρε κανείς, να πήγαινε στη χώρα,* είπεν ο Κώστας ο Πηλιώτης.

– Ο παπα-Γαρόφαλος, αν θα 'ρθη, θα 'ρθη με το φεγγάρι, παρετήρησεν ο Μπαρέκος. Για κοιτάξτε!

όρδινο: ετοιμασίες (και ορδινιά).

φλάσκα: μικρό δοχείο για νερό ή κρασί, από ξύλο ή κολοκύθα· η φράση ανήκει στην παροιμία: «όπως δείχνουν τα κουκιά κι όπως μολογάει η φλάσκα, ούτε φέτος Πασκαλιά ούτε του χρόνου Πάσχα».

χώρα: η πόλη.

Ἐδειχνεν υψηλά εἰς το βουνόν, ὅπου αἱ κορυφαί των δένδρων εἶχον ἀρχίσει νὰ καταλάμπωνται ἀπὸ το ἀργυροῦν φέγγος. Ἦτο ἤδη περὶ το τελευταῖον τέταρτον.

Τὴν ἰδίαν στιγμὴν ἐφθασεν ὁ Σταμάτης. Οὗτος πρὸ ὥρας εἶχε γίνεῖ ἀφαντος, χωρὶς κανεῖς νὰ προσέξῃ εἰς τούτο. Ὁ νέος εἶχεν ἀναβεί ὑψηλά εἰς το βουνόν, δια νὰ κατόπτευση καὶ ἀκροασθῆ ἂν θὰ ἠκούετο ἢ θὰ εφαινετο πουθενά ὁ παπάς.

Ἄμα ἐπέστρεψεν, ἐνευσεν* εἰς τὸν Μπαρέκον καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἐξέλθουν μαζί του ἀπὸ τὸν περίβολον.

– Τι τρέχει;

– Ελάτε· κάτι φωνές ἀκούω. Βάζω στοίχημα!...

Ὁ Μπαρέκος καὶ ὁ Κώστας ὁ Πηλιώτης τὸν ἠκολούθησαν, καὶ ἀπεμακρύνθησαν διακόσια βήματα, κατὰ τὸν ἀνήφορον. Ἐκεῖ ἤκουσαν τῶ ὄντι ἤχους τινάς νὰ ἀνέρχωνται βαθιά ἀπὸ το ρεῦμα κάτω, πρὸς το Δασκαλειό καὶ τὸν Ἀσέληνον.

– Τι νὰ εἶναι;

– Βάζω στοίχημα πῶς ὁ παπα-Γαρόφαλος ἔχασε το δρόμο, εἶπεν ὁ Σταμάτης.

– Τι θέλει ἀποκεῖ, κατὰ τὸν Ἀσέληνον;

– Γνώρισα τὴ φωνή του, εἶπεν ὁ Σταμάτης. Θα ἦρθε ἀπὸ τὸν ἄλλον δρόμο, ἀπ' τα χωράφια κι ὕστερα ἔπεσε μέσα στ' ορμάνι* κι ἐχάθηκε.

Οἱ δύο βοσκοὶ καὶ ὁ Σταμάτης καὶ ὁ Πολύχρονος, ὅστις ἔτρεξε κατόπιν των ἀνήλθον τὴν οφρύν* το βουνού καὶ ἀπήντησαν δια φωνῶν εἰς τὰς ἠχοῦς τὰς ὁποίας ἤκουον.

ἐνευσεν: ρ. νεύω· κάνω νεύμα, κάνω νόημα.

ορμάνι: (λ. τουρκ.), δάσος.

οφρὺς: φρύδι.

– Ελάτε!... Εδώ είμαστε!... έκραξε με στεντορείαν φωνήν ο Σταμάτης.

– Μα πώς, δεν βλέπουν κοτζάμ φωτιά; είπεν εν απορία ο Πηλιώτης.

– Θα έχουν πέσει μέσα σε κακοτοπιά, στον ίσκιο του βουνού, το φεγγάρι δεν ψήλωσε ακόμα.

– Πάω να φέρω το φανάρι! έκραξεν ο Σταμάτης.

Κι έτρεξε κάτω, εις τον περίβολον του Αϊ-Γιαννιού, οπόθεν επανήλθε μετ' ολίγον φέρων φανάριον αναμμένον. Ο Σταμάτης κρατών τούτο, επροπορεύθη και οι τρεις άνδρες τον ηκολούθησαν εν μέσω του δάσους. Μετ' ολίγα λεπτά αι φωναί ηκούοντο πλησιέστεροι και τέλος εφάνη ο παπάς ακολουθούμενος από τον ανεψιόν, τον βοηθόν του, σύροντα από την τριχιάν ένα γαϊδουράκι, επάνω εις το οποίον ήσαν φορτωμένα τα «ιερά» του παπά. Αλλά τελευταία όλων εφάνη και μία σκιά, ήτις εφαίνετο αποφεύγουσα ν' αντικρύση το φως του φαναριού.

– Μπα! έκαμε γελών ο Σταμάτης. Και σιγά προς τον Μπαρέκον εψιθύρισεν:

– Ο Αλιβάνιστος!

– Μεγάλο θάμα! είπεν ο Μπαρέκος.

– Πώς έκαμες, βλοημένε, κι έχασες τον δρόμο; ηρώτησε τον παπάν ο Αγγελής ο Πολύχρονος.

– Μη ρωτάτε... θέλησα να πάω απ' τον άλλο δρόμο... απ' τα Ρόγγια... είπεν ασθμαίνων ο παπάς· ήθελα να ιδώ το χωράφι... είπε να το σπείρει, κείνος ο Ντανάκias και τ' άφησε άσπαρτο... κι εγώ χαμπάρι δεν είχα, τόσοι μήνες τώρα. Ας είναι καλά ο άνθρωπος... Είχα και δυο τρεις αγιασμούς να κάμω κι ενύχτωσα... Καλά που έπεσα κοντά στο καλυβάκι του μπαρμπα-Κόλια εδώ (δεικνύων τον καλούμενον Αλιβάνιστον) και μ' εβοήθησε να βρω το δρόμο!... Ας έχει την ευχή!

Ο παπα-Γαρόφαλος εδείκνυεν εκείνον, τον οποίον απεκάλει μπαρμπα-Κόλια, όστις όμως, ως αληθής σκιά είχεν αρχίσει να γλιστρά όπισθεν των δένδρων, και ν' απομακρύνεται.

Ο Μπαρέκος, τρέξας, τον έδραξεν ισχυρώς από τον βραχίονα.

– Πού πας, μπαρμπα-Κόλια; είπε. Τώρα δε σ' αφήνουμε... τελείωσε! Φέτος θα κάμουμε Ανάσταση μαζί!...

Ο Σταμάτης, μη δυνάμενος να κράτηση τα γέλια, άρχισε με το φανάρι το οποίον εκράτει, να κάμνη κινήματα ως να ελιβάνιζε προς το βάθος, εις το μέρος όπου ίστατο το σύμπλεγμα του Μπαρέκου και του μπαρμπα-Κόλια.

Ο γέρων εφάινετο αληθής λυκάνθρωπος. Εφόρει είδος ράσου, απροσδιορίστου χρώματος, και μαύρην σκούφιαν, είχε μακράν κόμη μαύρην ακόμη, και ψαρά, σγουρά γένεια. Εδυσανασχέτει διότι τον εκράτει με την ρωμαλέαν χείρα του ο Μπαρέκος κι ήθελε να φύγη.

– Αφ' σε με να ζήσης! Δεν μπορώ!... τι Ανάσταση να κάμω 'γω... τι με θέλετ' εμένα... Εσείς κάμετε Ανάσταση. Με γεια σας, με χαρά σας!... Πάω στο καλύβι μου, 'γω!

Τότε ο παπα-Γαρόφαλος έλαβε τον λόγον:

– Να 'χης την ευχή του Χριστού, παιδί μου! Έλα!... Να πάρης ευλογία!... Να μοσχοβολήσ' η ψυχή σου! Έλα ν' απολάβης τη χαρά του Χριστού μας! Μην αδικείς τον εαυτόν σου! Μην κάνεις του εχτρού το θέλημα!... Πάτα τον πειρασμό! Έλα, Κόλια! Έλα, Νικόλαε, έλα, Νικόλαε μακάριε! Ο άγιος Νικόλαος να σε φωτίσει!

Ο μπαρμπα-Κόλιας ήθελε να έλθη, αλλ' εντρέπετο. Επαραξενεύετο πολύ, θα επεθύμει να τον απήγον δια της βίας.

Ο Μπαρέκος, ως να είχεν εισδύσει εις τα ενδόμυχα της ψυχής του, έκραξε τους δύο άλλους βοσκούς πλησί-

ον του. Ούτοι, ημιπαίζοντες, ημισπουδάζοντες,* έβαλαν τας χείρας των εις τους βραχίονας και τας ωμοπλάτας του Κόλια. Εν πομπή και παρατάξει τον απήγαγον, κάτω νεύοντα, επιθυμούντα ν' ακολουθήση, και τείνοντα ν' αποσκιρτήση.

Όταν έφθασαν εις τον Αϊ-Γιάννην, παράδοξον πράγμα συνέβη. Η θεια Μολώτα, καθώς εκάθητο έξωθεν του ναού, άμα είδε τον Κόλιαν, εταράχθη νευρικώς, εστράφη προς τον τοίχον του ναού. Η Αφέντρα, ήτις ήτον στο πλάγι της, την είδε, κι ενόησεν ότι κάτι συνέβαινε.

– Τι έχεις, θεια Μολώτα;

Η γραία της ένευσε να σιωπήση. Εν τοσοούτω, αφού η συνοδεία επροχώρησεν εις το κέντρον του περιβόλου, η Μολώτα έρριψε πλάγιον βλέμμα προς το σύμπλεγμα των ανδρών, κι εκατέβασε χαμηλά την μαύρην μανδήλαν της, έκρυψε τα οφρύδια, τους κροτάφους, και με τα τσουλούφια της κόμης της, και με τα κλώνια της μανδήλας, εκάλυψε το κατωσάγονον και τα μάγουλα.

Η Αφέντρα την εκοίταζε με άπληστον περιέργειαν.

– Τι έπαθες, θεια Μολώτα; ηρώτησε και πάλιν.

– Σώπα, σ' λένε! εψιθύρισεν η Μολώτα. Ευθύς τότε ο παπάς εισήλθεν εις τον ναϊσκον, τον οποιόν ο Σταμάτης, από την ημέραν, πριν να πάγη ακόμα δια πεταλίδας και καβούρια, είχε στολίσει με δάφνας και μυρσίνας, και όστις ήστραπτεν από κοσμιότητα και καθαριότητα. Ο ιερεύς έβαλεν Ευλογητόν, και μαζί με τον ανεψιόν του άρχισε να ψάλλη το «Κύματι θαλάσσης». Η Αφέντρα, η Φωλιώ, κι αι γυναίκες και τα θυγάτρια των ποιμένων, εισήλθον εις τον ναόν, κι εκόλλησαν πολλά κηρία εις τα μανουάλια.

ημισπουδάζοντες: μισοσοβαρά.

Η Μολώτα έμενε παραπίσω. Ήθελε να ιδή αν ο μπαρμπα-Κόλιας, ο Αλιβάνιστος, θα εισήρχετο εις τον ναόν ή όχι. Ο Κόλιας καταρχάς επέμενε να μένη έξω, επί προφάσει ότι θα εβοήθει τους δύο παραγιούς του Μπαρέκου εις το σούβλισμα και ψήσιμον των αρνίων δια τα οποία ετοίμαζαν μεγάλην φωτιάν. Ο Μπαρέκος όμως εφοβήθη μήπως «το στρίψει», και τον εβίασε να εισέλθη εις τον ναόν μαζί του, λέγων ότι «ο μουσαφίρης δεν κάνει 'πηρεσία».

Τότε η Μολώτα έμεινεν απ' έξω, μισοκρυμμένη εις τον παραστάτην της θύρας του ναού και κοιτάζουσα λαθραίως μέσα. Όταν εβγήκαν όλοι λαμπαδηφορούντες εις το ύπαιθρον, δια να κάμουν Ανάστασιν, αύτη απελθούσα εκρύβη εις την βορειανατολικήν γωνίαν, σιμά εις την θυρίδα της Προσκομιδής. Εκείθεν ήκουσε κι αυτή το «Χριστός Ανέστη».

Όταν το πλήθος εισήλθε πάλιν εις τον ναόν, με το «Αναστάσεως ημέρα», το γοργόν εμβατήριον, η Αφέντρα της Σταματρίζαινας έμεινε παραπίσω και ήλθε πλησίον της Μολώτας.

– Γιατί δεν έρχεσαι μες στην εκκλησιά; της είπε· λεχώνα είσαι;

– Σύλε, πιδί μ', ακούσεις καλό λόγο* , της είπεν η Μολώτα. Αφ' σ' εμένα.

– Μα τι έχεις;

– Τίποτα. Επέμεινε:

– Θα μου πεις τι έχεις;

Η γραία ανένευσε* και απεμακρύνθη απ' αυτής. Η Αφέντρα ηναγκάσθη ν' απέλθη. Μετ' ολίγην όμως ώραν, όταν άρχισεν ο Ασπασμός, η Μολώτα επλησίασεν εις την θύραν του ναού κι ένευσεν εις την Αφέντραν να

καλός λόγος: ο λόγος της Αναστάσεως, το Χριστός Ανέστη, η Ανάσταση.

ανένευσε: αρνήθηκε.

εξέλθη. Την έφερεν εις την ιδίαν και πριν θέσιν, αριστερόθεν του ναού.

– Τώρα, εγώ πώς θα μεταλάβου; της λέγει.

– Γιατί; τι τρέχει;

– Τώρα, δε φιλούν Βγαγγέλιο κι Ανάσταση;

– Ναι.

– Πώς να πάω 'γω ν' ανησπαστώ;

– Πώς θα πας; Με τα ποδάρια, σ', είπε η Αφέντρα.

– Είδες κείνον άθλωπο;

– Ποιον;

– Κόλια;

– Τον Αλιβάνιστο; Ε, τι;

Η Μολώτα έκυψεν, εταπείνωσε την φωνήν και είπε:

– Σαν ήμουν εγώ μικλό κολίτσι, αυτός μ' ήθελε γυναίκα. Πλιν αλλωστήσω, κι πιαστεί φωνή μου, μ' ηύλε σουλουπώματα, πηγάδι, στενό σοκάκι, μ' ε... (έκυψεν εις το ους της Αφέντρας, κι εψιθύρισε με φωνήν μόλις ακουομένην)· μ' εφίλησε...

Η Αφέντρα έπνιξε βαθύν, αργυρόηχον γέλωτα. Η γραία επανέλαβε:

– Πατέλας δεν τον ήθελε γαμπλό. Πήλα άλλον. Χήλεψα. Αυτός, είπαν, πήλε καημό, πήγε βουνά, αγλίεψε, δεν πάτησ' εκκλησιά... Εγώ έχω το κλίμα (το κρίμα);

Η Αφέντρα εννόησεν αμέσως την απλοϊκήν ευσυνειδησίαν της γραίας.

– Ε, καλά, είπε, να που τον ηύρες τώρα, στην Ανάσταση. Ώρα του Ασπασμού, της αγάπης είναι. Να σχωρεθείς, να το πεις του παπά και θα σ' αφήσει να μεταλάβεις.

Η Μολώτα ηκολούθησε κατά γράμμα την συμβουλήν της Αφέντρας. Εισήλθεν εις τον ναόν, ησπάσθη το Ευαγγέλιον και την Ανάστασιν, είτα εζήτησε συγχώρησιν από τον Κόλιαν. Ακολουθώς, την ώραν του Κοινωνικού, επλησίασε μαζί με τας άλλας γυναίκας εις την βορείαν πύλην του ιερού, όπου ο ιερεύς ανέγνωσεν επί

των κεφαλών των την συγχωρητικήν ευχήν, ενώ ο μικρός ψάλτης εμινύριζε* το «Σώμα Χριστού μεταλάβετε».

Μετά την Απόλυσιν, άμα οι άνδρες εξήλθον, ο Σταμάτης συναντήσας τον Κόλιαν τον εχαιρέτισε.

– Χριστός ανέστη, μπαρμπα-Κόλια! Καλή ώρα ήταν που σ' ήύρα χτες.

Και ο γέρων ερημίτης απήντησεν:

– Αληθώς ανέστη, βρε! Δεν είμαι αλιβάνιστος!

(1903)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Το διήγημα είναι χωρισμένο σε ενότητες· να προσδιορίσετε το περιεχόμενο κάθε ενότητας και να παρακολουθήσετε την πλοκή.
2. Να περιγράψετε το χαρακτήρα των προσώπων του διηγήματος, όπως προκύπτει από τις πράξεις, τα λόγια ή τις αντιδράσεις τους. Έχουν κοινά γνωρίσματα μεταξύ τους και ποια;
3. Πώς αντιδρά η Μολώτα στο πρώτο άκουσμα του ονόματος του Αλιβάνιστου; Ποια είναι η σημασία της αντίδρασης αυτής για τη συνέχεια του διηγήματος;
4. Όταν ο παπα-Γαρόφαλος προσπαθεί να πείσει τον Κόλια να παρακολουθήσει την Ανάσταση, χρησιμοποιεί κλιμακωτά τις εξής προσφωνήσεις: έλα Κόλια, έλα Νικόλαε, έλα Νικόλαε μακάριε, ο Άγιος Νικόλαος να σε φωτίσει. Τι νομίζετε ότι σημαίνει αυτή η ανοδική κλιμάκωση; Ποια σημασία παίρνει το γεγονός της Αναστάσεως για τον Κόλια και ποια για τη Μολώτα;
6. Το διήγημα εξελίσσεται σε δύο επίπεδα· ένα ευτράπελο και ένα δραματικό. Μπορείτε να τα διακρίνετε και να πείτε πώς το ένα υπηρετεί το άλλο;

μινυρίζω: μουρμουρίζω.

ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΙΤΙ

Να γράψετε μια λεπτομερή παρουσίαση του διηγήματος σε συνεχή λόγο όπου να περιέχονται τα εξής στοιχεία: Συγγραφέας του διηγήματος, χρόνος συγγραφής. Υπόθεση του διηγήματος, πλοκή της υποθέσεως. Το φυσικό περιβάλλον, οι περιγραφές. Τα κεντρικά πρόσωπα και τα δευτερεύοντα· ο χαρακτήρας των προσώπων, ιδιομορφίες και κοινά χαρακτηριστικά· οι διάλογοι μεταξύ τους και οι σχέσεις τους. Το γεγονός που συγκεντρώνει τα πρόσωπα και η ιδιαίτερη σημασία που παίρνει το γεγονός αυτό για τα κύρια πρόσωπα. Το ύφος του συγγραφέα στις διάφορες περιπτώσεις (π.χ. τότε γίνεται παιγνιδιάρικο, τότε σοβαρό και τότε παίρνει μία μεγαλοπρέπεια). Η γλώσσα στην αφήγηση και τους διαλόγους· τι εντύπωση δίνει αυτή η γλωσσική διαφοροποίηση. Τις παρατηρήσεις και σχόλιά σας να τα τεκμηριώνετε με συγκεκριμένες αναφορές στο κείμενο.

Το μοιρολόγι της φώκιας

ΤΟ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ της φώκιας είναι από τα ωραιότερα διηγήματα τον Παπαδιαμάντη· δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά το 1908.

Κάτω από τον κρημνόν, οπού βρέχουν τα κύματα, όπου κατέρχεται το μονοπάτι, το αρχίζον από τον ανεμόμυλον του Μαμογιάννη, οπού αντικρίζει τα Μνημούρια, και δυτικώς, δίπλα εις την χαμηλήν προεξοχήν του γιαλού, την οποίαν τα μαγκόπαιδα του χωρίου, οπού δεν παύουν από πρωίας μέχρις εσπέρας, όλον το θέρος, να κολυμβούν εκεί τριγύρω, ονομάζουν το Κοχύλι –φαίνεται να έχη τοιούτον σχήμα– κατέβαινε το βράδυ βράδυ η γρια-Λούκαινα, μία χαροκαμένη πτωχή γραία, κρατούσα υπό την μασχάλην μίαν αβασταγήν,* δια να πλύνη τα μάλλινα σινδόνιά της εις το κύμα το αλμυρόν, είτα να τα ξεγλυκάνη εις την μικράν βρύσιν, το Γλυφονέρι, οπού δακρύζει από τον βράχον του σχιστολίθου, και χύνεται ήρεμα εις τα κύματα. Κατέβαινε σιγά τον κατήφορον, το μονοπάτι, και με ψίθυρον φωνήν έμελπεν* εν πένθιμον βαθύ μοιρολόγι, φέρουσα άμα την παλάμην εις το μέτωπόν της, διά να σκεπάση τα όμματα από το θάμβος του ηλίου, οπού εβασίλευεν εις το βουνόν αντικρύ, και ακτίνες του εθώπυον κατέναντί της τον μικρόν περίβολον και τα μνήματα των νεκρών, πάλλευκα, ασβεστωμένα, λάμποντα εις τας τελευταίας του ακτίνας.

Ενθυμείτο τα πέντε παιδιά της, τα οποία είχε θάψει εις το αλώνι εκείνο του χάρου, εις τον κήπον εκείνον της φθοράς, το εν μετά το άλλο, προ χρόνων πολλών, όταν ήτο νέα ακόμη. Δύο κοράσια και τρία αγόρια, όλα

αβασταγή: μπόγος.

έμελπεν: ρ. μέλπω, τραγουδώ.

εις μικράν ηλικίαν της είχε θερίσει ο χάρος ο αχόρταστος.

Τελευταίον επήρε και τον άνδρα της, και της είχαν μείνει μόνον δύο υιοί, ξενιτευμένοι τώρα· ο εις είχαν υπάγει, της είπον, εις την Αυστραλίαν, και δεν είχε στείλει γράμμα από τριών ετών· αυτή δεν ήξευρε τι είχαν απογίνει· ο άλλος ο μικρότερος εταξίδευε με τα καράβια εντός της Μεσογείου, και κάποτε την ενθυμείτο ακόμη. Της είχε μείνει και μία κόρη, υπανδρευμένη τώρα, με μισήν δωδεκάδα παιδιά.

Πλησίον αυτής, η γρια-Λούκαινα εθήτευε τώρα, εις το γήρας της, και δι' αυτήν επήγαινε τον κατήφορον, το μονοπάτι, διά να πλύνη τα χράμια* και άλλα διάφορα σκουτιά* εις το κύμα το αλμυρόν, και να τα ξεγλυκάνη στο Γλυφονέρι.

Η γραία έκυψεν εις την άκρην χθαμαλού, θαλασσοφαγωμένου βράχου, και ήρχισε να πλύνη τα ρούχα. Δεξιά της κατήρχετο ομαλώτερος, πλαγιαστός, ο κρημνός του γηλόφου, εφ' ου* ήτο το Κοιμητήριον, και εις τα κλίτη* του οποίου εκυλίοντο αενάως προς την θάλασσαν την πανδέγμονα* τεμάχια σαπρών ξύλων από ξεχώματα, ήτοι ανακομιδάς ανθρωπίνων σκελετών, λείψανα από χρυσές γόβες ή χρυσοκέντητα υποκάμισα νεαρών γυναικών, συνταφέντα ποτέ μαζί των, βόστρυχοι από κόμας ξανθάς, και άλλα του θανάτου λάφυρα. Υπεράνω της κεφαλής της, ολίγον προς τα δεξιά, εντός μικράς κρυπτής λάκκας, παραπλεύρως του Κοιμητηρίου, είχε

χράμια: υφαντά, στρωσίδια.

σκουτιά: ρούχα.

εφ' ου: πάνω στο(ν) οποίο.

κλίτη, τα: οι πλαγιές.

πανδέγμων: αυτός που δέχεται τα πάντα.

καθίσει νεαρός βοσκός, επιστρέφων με το μικρόν κοπάδι του από τους αγρούς, και, χωρίς ν' αναλογισθή το πένθιμον του τόπου, είχε βγάλει το σουραύλι από το μαρσίπιόν* του, και ήρχισε να μέλπη φαιδρόν ποιμενικόν άσμα. Το μοιρολόγι της γραίας εκόπασεν εις τον θόρυβον του αυλού, και οι επιστρέφοντες από τους αγρούς την ώραν εκείνην –είχε δύσει εν τω μεταξύ ο ήλιος– ήκουον μόνον την φλογέραν, κ' εκοίταζον να ίδωσι που ήτο ο αυλητής, όστις δεν εφάινετο, κρυμμένος μεταξύ των θάμνων, μέσα εις το βαθύ κοίλωμα του κρημνού.

Μία γολέτα ήτο σηκωμένη στα πανιά, κ' έκαμνε βόλτες εντός του λιμένος. Αλλά δεν έπαιρναν τα πανιά της, και δεν έκαμπτε ποτέ τον κάβον τον δυτικόν. Μία φώκη, βόσκουσα εκεί πλησίον, εις τα βαθιά νερά, ήκουσεν ίσως το σιγανόν μοιρολόγι της γραίας, εθέλχθη* από τον θορυβώδη αυλόν του μικρού βοσκού, και ήλθε παραέξω, εις τα ρηχά, κ' ετέρπετο εις τον ήχον, κ' ελικνίζετο εις κύματα. Μία μικρά κόρη, ήτο η μεγαλυτέρα εγγονή της γραίας, η Ακριβούλα, εννέα ετών, ίσως την είχε στείλει η μάνα της, ή μάλλον είχε ξεκλεφθή από την άγρυπνον επιτήρησίν της, και μαθούσα ότι η μάμμη* ευρίσκετο εις το Κοχύλι, πλύνουσα εις τον αιγιαλόν, ήλθε να την εύρη, διά να παίξη ολίγον εις τα κύματα. Αλλά δεν ήξευρεν όπως πόθεν ήρχιζε το μονοπάτι, από του Μαμογιάννη τον μύλον, αντικρύ στα Μνημούρια, και άμα ήκουσε την φλογέραν, επήγε προς τα εκεί και ανεκάλυψε τον κρυμμένον αυλητήν· και αφού εχόρτασε

μαρσίπιον: (υποκορ. του μάρσιπος)· δερμάτινος σάκος, τoρβάς.

εθέλχθη: ρ. θέλγομαι· γοητεύομαι.

μάμμη: γιαγιά.

ν' ακούη το ὄργανόν του και να καμαρώνη τον μικρόν βοσκόν, είδεν εκεί που, εις την αμφιλύκην* του νυκτώματος, εν μικρόν μονοπάτι, και ὅτι εκείθεν είχε κατέλθει η γραία η μάμμη της· κ' επήρε το κατηφορικόν απότομον μονοπάτι διά να φθάση εις τον αιγιαλόν να την ανταμώση. Και είχε νυκτώσει ἤδη.

Η μικρά κατέβη ολίγα βήματα κάτω, εἶτα είδεν ὅτι ο δρομίσκος εγένετο ἀκόμη πλέον ἀπόκρημνος. Έβαλε μίαν φωνήν, κ' επροσπάθει ν' αναβή, να επιστρέψη οπίσω. Ευρίσκετο επάνω εις την οφρύν ενός προεξέχοντος βράχου, ως δύο αναστήματα ἀνδρός υπεράνω της θαλάσσης. Ο ουρανός εσκοτείνιαζε, σύννεφα ἐκρυπταν τα ἄστρα, και ἦτον στην χάσιν του φεγγαριού. Επροσπάθησε και δεν εύρισκε πλέον τον δρόμον πόθεν είχε κατέλθει. Εγύρισεν πάλιν προς τα κάτω, κ' εδοκίμασε να καταβή. Εγλίστρησε κ' έπεσε, μπλουμ! εις το κύμα. Ἦτο τόσον βαθύ ὅσον και ο βράχος υψηλός. Δύο οργυιές ως ἐγγιστα.* Ο θόρυβος του αυλού έκαμε να μη ακουσθή η κραυγή. Ο βοσκός ήκουσεν ένα πλαταγισμόν, ἀλλά εκείθεν ὅπου ἦτο, δεν έβλεπε τη βάση του βράχου και την ἀκρην του γιαλού. Ἄλλως δεν είχε προσέξει εις την μικράν κόρην και σχεδόν δεν είχαν αισθανθή την παρουσίαν της.

Καθώς είχε νυκτώσει ἤδη, η γραία Λούκαινα είχε κάμει την αβασταγήν της, και ήρχισε ν' ἀνέρχεται το μονοπάτι, επιστρέφουσα κατ' οἶκον. Εις την μέσην του δρομίσκου ήκουσε τον πλαταγισμόν, εστράφη κ' εκοίταξεν εις το σκότος, προς το μέρος ὅπου ἦτο ο αυλητής.

αμφιλύκη: το βραδινό φως, το μούχρωμα.
ως ἐγγιστα: περίπου.

– Κείνος ο Σουραυλής θα είναι, είπε, διότι τον εγνώριζε. Δεν του φτάνει να ξυπνά τους πεθαμένους με τη φλογέρα του, μόνο ρίχνει και βράχια στο γιαλό για να χαζεύη... Σημαδιακός κι αταίριαστος είναι.

Κι εξηκολούθησε τον δρόμο της.

Κι η γολέτα εξηκολούθει ακόμη να βολταντζάρη εις τον λιμένα. Κι ο μικρός βοσκός εξηκολούθει να φυσά τον αυλόν του εις την σιγήν της νυκτός.

Κι η φώκη, καθώς είχαν έλθει έξω εις τα ρηχά, ηύρε το μικρόν πνιγμένον σώμα της πτωχής Ακριβούλας, και ήρχισε να το περιτριγυρίζη και να το μοιρολογά, πριν αρχίση το εσπερινόν δείπνον της.

Το μοιρολόγι της φώκης, το οποίον μετέφρασεν εις ανθρώπινα λόγια εις γέρων ψαράς, εντριβής* εις την άφωνον γλώσσαν των φωκών, έλεγε περίπου τα εξής:

Αυτή ήτον η Ακριβούλα
η εγγόνα της γρια-Λούκαινας.
Φύκια 'ναι τα στεφάνια της,
κοχύλια τα προικιά της...
Κ' η γριά ακόμα μοιρολογά
τα γεννοβόλια της τα παλιά.
Σαν νά 'χαν ποτέ τελειωμό
τα πάθια κ' οι καημοί του κόσμου.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Στο διήγημα υπάρχουν πολλά μερικότερα θέματα (σκηνές, εικόνες, αναφορές) που σχετίζονται είτε με τη ζωή είτε με το θάνατο. Να τα επισημάνετε. Ποια

εντριβής: βαθύς γνώστης.

σημασία νομίζετε ότι έχει η αντιπαράθεσή τους για το διήγημα;

2. Με ποια επιμέρους περιστατικά προετοιμάζεται ο πνιγμός της Ακριβούλας, ώστε να μη συμβεί κατά τρόπο αυθαίρετο;

3. Το διήγημα αρχίζει με μοιρολόγι (της γριάς Λούκαινας) και τελειώνει με μοιρολόγι (της φώκias). Ποιο μεταδίδει ισχυρότερη συγκίνηση; Μπορείτε να εξηγήσετε γιατί;

4. Στο διήγημα, προς το τέλος, μετά τον πνιγμό της Ακριβούλας, παρατηρούμε την επανάληψη του ρήματος «εξηκολούθει» που αναφέρεται κατά σειρά στη γριά Λούκαινα, στη γολέτα, στο βοσκό. Ποιο νομίζετε ότι είναι το νόημα αυτής της επανάληψης;

5. Πώς διαγράφεται η μορφή της γριάς Λούκαινας μέσα στο διήγημα;

6. Η γριά Λούκαινα ως το τέλος του διηγήματος δεν αντιλαμβάνεται τον πνιγμό. Νομίζετε ότι αυτό είναι αρετή ή αδυναμία του διηγήματος;

7. Το διήγημα τελειώνει με τρόπο όχι ρεαλιστικό, αλλά ποιητικό. Στο διήγημα προϋπάρχουν ποιητικά στοιχεία που κορυφώνονται στο τέλος. Ποια είναι αυτά;

Πατέρα στο σπίτι

ΤΟ ΔΙΗΓΗΜΑ γράφτηκε το 1894 και ανήκει στα λεγόμενα «αθηναϊκά» διηγήματα του Παπαδιαμάντη, τα οποία όμως δεν παρουσιάζουν ουσιαστικές διαφορές από τα «σκιαθίτικα». Απλώς η δράση τους ξετυλίγεται στην Αθήνα, αλλά οι ήρωες είναι φτωχοί και απλοί άνθρωποι χωρίς τίποτε αστικό στη συμπεριφορά τους. Σ' αυτό το διήγημα είναι ιδιαίτερα εμφανής ο κοινωνικός προβληματισμός του συγγραφέα.

- Μπάρμπα, βάλε μου λίγο λαδάκι μες στο γυαλί, είπε η μάνα μου, γιατί δεν έχουμε πατέρα στο σπίτι.
- Χωρίς πεντάρα;
- Ναι.
- Και τι έγινε ο πατέρας σου;
- Να, πάει να βρη άλλη γυναίκα.

Ήτο πενταετής παιδίον, ζωηρόν, με λαμπρούς μεγάλους οφθαλμούς, ρακένδυτον.* Και με παιδικήν χάριν, με σπαρακτικόν εν τη αθωότητι μειδίαμα, επρόφερον εκάστοτε την φράσιν ταύτην, της οποίας όλον το βάθος δεν ήτο ικανόν να κατανοήση, τόσον ώστε οι άνθρωποι οι μη έχοντες να κάμουν τίποτε, καθώς εγώ, πολλάκις το εκάλουν, και απέτεινον* αυτώ την άνω ερώτησιν του μικρού παντοπώλου της γειτονιάς, μόνον και μόνον δια ν' ακούσωσιν από το στόμα του την απόκρισιν.

- Να, πάει να βρει άλλη γυναίκα.

Δεν ήτο η πρώτη φορά οπού το έβλεπα. Κατ' εκείνην την ημέραν συνέβη να είμαι πλούσιος, διότι

ρακένδυτος: ντυμένος με ράκη (κουρέλια), κουρελιάρης.

απέτεινον: του αποτείνω· απευθύνω.

είχα κατορθώσει μετά πέντε εκλιπαρήσεις,* και μετά τεσσάρας αποπομπάς,* να λάβω δεκαπέντε δραχμές, απέναντι ογδοήκοντα οφειλομένων μοι δι' αμοιβήν φιλολογικής εργασίας πέντε εβδομάδων. Κατά τας τριαύτας δε ημέρας, ισαρίθμους με τας σελήνας του ενιαυτού,* μοι συμβαίνει, χωρίς να φροντίσω να πληρώσω μέρος των χρεών μου, να εξοδεύω μονοημερίς τα δύο τρίτα του ούτω πως εκβιασθέντος ποσού, φυλάττων φρονίμως το τρίτον δια τας επομένας τρεις εβδομάδας.

Έκραξα το παιδίον και του έδωκα μίαν πεντάραν. Εκείνο την έλαβεν, έβγαλεν έξω από τα χείλη την γλώσσαν, με μειδίαμα ευδαιμονίας, και ατενίζον με είπε:
– Δο μ' κι άλλη, μπάρμπα!

* * *

Δεν ήτο το μόνον παιδίον, το οποίον ήρχετο εις το μικρόν εκείνο παντοπωλείον της οδού Σ..., κατά την δυτικήν εσχατιάν* της πόλεως. Πτωχαί γυναίκες έστελναν συνήθως τας πενταετείς ή επταετείς κορασίδας των δια να οψωνίσουν. Συνέβαινε καθ' εσπέραν να κάθημαι επί ημίσειαν ώραν και πλέον, συνομιλών με δύο ή τρεις φίλους, πίνοντας το ορεκτικόν των, εις το μικρόν μαγαζίον, ενίοτε δε να λαμβάνω εκεί το λιτόν δείπνον μου. Πολλάκις τριετή νήπια ψελλίζοντα τα έστελναν αι προκομμένα αι μητέρες των, με επικίνδυνα ποτήρια ή φιαλίδια εις τας χείρας, δια ν' αγοράσουν κασί ή λάι ή λυκάζι.* Εν τούτων εζήτει να του δώσουν ένα κουμπί (σκουμβρί), άλλο εζήτει μια πεντάρα πίτα (σπίρτα). Την

εκλιπαρήσεις: ικεσίες.

αποπομπή: διώξιμο (αποπέμπω).

ενιαυτός: το έτος.

εσχατιά: το τέλος, η παρυφή.

λυκάζι: γλυκάδι, το ξίδι.

γλώσσαν των μόνος ο νεαρός παντοπώλης, ο φίλος μου, ήτο ικανός να την εννοή. Ο ίδιος εσπλαγχνίζετο ενίοτε και έστελνε προπομπούς* τους ιδίους του υπηρέτας έως την θύραν των μικρών παιδίων, δια να φθάσουν ταύτα ασφαλώς εις την μητέρα των.

Συχνά συνέβαινε να ξεχάση η μικρά παιδίσκη, πενταέτις ή εξαέτις, το είδος, το οποίον εστάλη ν' αγοράση, και να είπη άλλα αντ' άλλων.

Εντεύθεν παράπονα, διαμαρτυρία εκ μέρους των μητέρων, ύβρεις κατά του μπακάλη. Πάντοτε τον μπακάλην έβγαζαν πταίστην. Το παιδί ποτέ δεν έπταιε.

Άλλοτε συνέβη να του πέση εις τον δρόμον το μισό το ρύζι, ή να φάγη την μισήν την ζάχαριν. Τότε η μήτηρ ή η γιαγιά κατήρχετο η ίδια, και ύβριζε τον μπακάλην, λέγουσα ότι τέτοιος ήτον, τον ήξευρεν αυτή, όλο ξίκικα* επώλει· μ' αυτά εζητούσε να πλουτίση κι αυτός. Και δύναμαι να μαρτυρήσω ότι ο μπακάλης ήτο, ως εμπορευόμενος και ως άτομον, τίμιος άνθρωπος. Άλλοτε πάλιν, ο μικρός ψωνιστής, το δεινότερον,* έχανε καθ' οδόν τα λεπτά, τα ρέστα, όσα έλαβεν από τον παντοπώλην. Πλην δια τούτο είχε ληφθή η πρόνοια να τυλίγωνται τα ρέστα εις χαρτίον, και κάποτε να δένωνται κομπόδεμα εις ράκος* και να εμβάλλωνται εις την τσέπην του μικρού. Και όμως πολλάκις εχάνοντο πεντάλεπτα και δεκάλεπτα και ολόκληροι λιμοκοντόροι.* Και πάλιν ο μπακάλης έπταιεν.

προπομπός: συνοδός.

ξίκικα: λειψά.

δεινότερον: το χειρότερο.

ράκος: το κουρέλι.

λιμοκοντόρος: εδώ: χαρτονόμισμα μιας δραχμής.

* * *

Αλλ' ας επανέλθω εις το παιδίον περί ου* ο λόγος εν αρχή. Δεν είμαι ποτέ πολυπράγμων* , αλλ' ο φίλος μου ο μικρός παντοπώλης ήξευρεν, ως εικός, όλα τα μυστικά της γειτονιάς. Ήτο γενικός θεματοφύλαξ* των αλλοτρίων* υποθέσεων. Δεν ηξεύρω αν το βλέμμα μου του εφάνη ερωτηματικόν, αλλ' όταν ευκαίρησεν, αυθόρμητος ήρχισε να μου διηγήται την ιστορίαν.

Προ εννέα ετών ο Μανόλης ο Φλοεράκης είχε νυμφευθή την Γιαννούλαν Πολυκάρπου. Εκ της συζυγίας ταύτης εγεννήθησαν πέντε τέκνα, εξ ων το τρίτον ήτο το παιδίον εκείνο.

Ο Μανόλης ήτο ξυλουργός, αλλά δεν διέπρεπε πολύ επί φιλοπονία.* Ειργάζετο, οσάκις είχεν εργασίαν, από την Τρίτην έως την Παρασκευήν. Το Σάββατον πρωί τού επονούσεν αίφνης η μέση του, την Δευτέραν τού επονούσε το κεφάλι. Εννοείται ότι διήρχετο εν κραιπάλη* από το Σάββατον εσπέρας έως την Δευτέρα πρωί.

Η γυνή ήτο φίλεργος.* Είχε ραπτικήν μηχανήν και κατεσκεύαζεν υποκάμισα. Εκέρδιζεν ούτω εν τάλιρον την εβδομάδα, το οποίον, προστιθέμενον εις τας δεκατρείς ή δεκατέσσαρας δραχμάς, όσας εκέρδιζεν εκείνος, και εκ των οποίων τα ημίση του εχρειάζοντο δια το τα-

περί ου (ο λόγος): για το οποίο (έγινε λόγος).

πολυπράγμων: πολυάσχολος, αυτός που ασχολείται με ξένες υποθέσεις.

θεματοφύλαξ: φρουρός.

αλλότριος: ξένος.

φιλοπονία: εργατικότητα.

κραιπάλη: μέθη.

φίλεργος: εργατικός.

κτικόν μεθύσι της Κυριακής, μόλις ήρκει προς συντήρησιν της οικογενείας.

Πλην η οικογένεια ηύξανε, σχεδόν κάθε χρόνον. Ανά εν κουτσουβέλι,* ή κατσιβέλι,* εγεννάτο τακτικά κάθε δεκαοκτώ μήνας, με κανονικότητα απελπιστικήν. Η οικογένεια ηύξανεν, αλλά το εισόδημα ηλαττούτο. Η εργασία εγένετο σπανιωτέρα. Η ραπτική μηχανή παρερρίφθη εις μίαν γωνίαν, ετέθη εις αχρηστίαν. Η Γιαννούλα, μη προφθάνουσα ν' απογαλακτίση εν μωρόν, και αρχίζουσα να βυζάνη αμέσως άλλο, μόλις επαρκούσα δια να πλύνη ράκη, δεν είχε πλέον καιρόν να ράπτη υποκάμισα.

Ο Μανώλης δεν έπαυσε να μεθύη τακτικά από το Σαββατόβραδον έως το εξημέρωμα της Δευτέρας. Η Γιαννούλα δεν είχε πλέον δεύτερον φόρεμα. Τα παιδιά δεν είχαν πάντοτε ψωμί. Η εστία σπανίως ήτο αναμμένη. Η γυνή εγόγγυζεν. Ο Μανόλης, όταν ήρχετο, την έτρωγε από την γρίνια. Τα παιδιά έκλαιαν. Η αχυροστρωμνή ήτο τρύπια. Η κουβέρτα δεν ήρκει να σκεπάση τα τρία μεγαλύτερα παιδιά.

Η λάμπα ήτο ακαθάριστη και δεν είχε πετρέλαιον. Η στάμνα είχε σπάσει προ τριών ημερών, και έπιναν από ένα τσαγγλί* , οσάκις είχε νερόν η βρύσις της γειτονιάς. Η σκούπα, καταλερωμένη, είχε φαγωθή η μισή, και ελίπαινε το πάτωμα αντί να το σκουπίση. Το τηγάνι είχε τρυπήσει και ήτο άχρηστον. Η χύτρα ήτο ραγισμένη, και έσβηνε την φωτιάν διαρρέουσα, όταν φωτιά υπήρχε. Η κατσαρόλα ήτο παλαιά, φαγωμένη, αγάνωτη. Ο γανωτής είχε προτείνει ή να την αγοράση αντί πενήντα λε-

κουτσουβέλι: νήπιο.

κατσιβέλι: γυφτάκι (ο συγγραφέας κάνει λογοπαίγνιο ταυτίζοντας τις λέξεις).

τσαγγλί: γυάλινο δοχείο.

πτών, ή να την γανώση αντί πενήντα, με κίνδυνον, εί-
πε, να τρυπήση και να γίνη άχρηστη. Η Γιαννούλα ε-
προτίμησε να την κράτηση αγάνωτην.

Η ραπτική μηχανή είχε δοθή ενέχυρον δια δύο εικο-
σιπεντάρικα, τα οποία θα εχρησίμευαν δια τα γεννητού-
ρια του τελευταίου μωρού και δι' άλλας χρείας. Τα δύο
εικοσιπεντάρικα δεν επεστράφησαν, και η μηχανή
εκρατήθη.

* * *

Εις τοιαύτην κατάστασιν ήτο η οικία, όταν εισεχώ-
ρησεν ο κουμπάρος εντός.

Ο κουμπάρος ήτο άγαμος και τεσσαροκοντούτης,
παχύς, ευμορφάνθρωπος με πλατύ ζουνάρι. Ήτο μέγας
και πολύς, κομματάρχης ενός των πολιτευτών της Αττι-
κής, είχε κερδίσει χρήματα από κάτι ενοικιάσεις. Ήτο
άνθρωπος μ' επιρροήν.

Κατ' αρχάς ήρχετο άπαξ του μηνός. Είτα ήλθε δις
εις μίαν εβδομάδα, φέρων κρέας και μικρά τινα δώρα
δια τα παιδιά. Κατόπιν ήρχισε να έρχεται ημέραν παρ'
ημέραν. Τέλος ήρχετο καθ' εκάστην, φέρων πάντοτε ο-
ψώνια.

Τις οίδε ποίους σκοπούς έτρεφεν ο κουμπάρος.
Πλην η Γιαννούλα ήτον τίμια, όσον και πάσα άλλη.

Η Γιαννούλα ήτον τίμια, αλλ' ο Μανώλης ήτον ζη-
λιάρης. Και μετά πολλά εσπερινά δείπνα τα οποία έφα-
γεν εις την οικίαν ομού με τον κουμπάρον, μετά πολλάς
δε πρωινάς σκηνάς τας οποίας έκαμεν εις την γυναίκα
του, ήρχισε να μην είναι συνεπής εις τίποτε, κάποτε
μάλιστα να ξενοκατιάζη.*

Της είχε διηγηθή πολλάκις ότι, πριν την πάρη, είχε
μία φιλενάδα. Εκείνη είχε νυμφευθή έκτοτε, ίσως χωρίς

ξενοκατιάζω: κοιμάμαι σε ξένο σπίτι, ξενοκοιμάμαι (το
κατιάζω λέγεται για τις όρνιθες).

παπά, καθώς συνηθίζεται κάποτε εις την πτωχὴν συνοικίαν. Τώρα φαίνεται ὅτι την εἶχε ξανανταμώσει, αὐτὴν την πάλαιαν γνωριμίαν, και δια τούτο ἔλειπεν ἀπὸ το σπῆτι βραδιές βραδιές.

Ὅσο δια την Γιαννούλαν, το μόνον ἐγκλημὰ της ἦτο ὅτι, ἴσως, εἶχε πολιτέψει* τον κουμπάρον, και δεν τον εἶχε διώξει μίαν και καλήν. Ο κουμπάρος ἤξευρε, βλέπτε, ἀπὸ πολιτικὴν, και αὐτὴ, ως γυνὴ οπού ἦτον, ἤξευρεν ἀπὸ ψευτοπολιτικὴν. Πλην οι γειτόνισσες δεν ἦσαν ἐπιεικείς, και την ἐκακολόγησαν. Και εις των γειτόνων, ο κυρ-Ζάχος ο Ξεφαντούλης, ἦτο της αρχῆς ὅτι ἐπρεπεν ο ενδιαφερόμενος «να ξέρη τι τρέχει». Και η υστεροβουλία, η λανθάνουσα και αὐτὸν τον ἴδιον, ἦτο να εὖρη διασκέδασιν αὐτὸς με τες φωνές, με τες κατακεφαλιές, με τα τραβήγματα των μαλλιών και με το χῶρισμα του ἀνδρογύνου.

Αὐτό θα εἰπῆ να σου θέλη τις το καλόν σου, να κήδεταί* της τιμῆς σου, δηλαδὴ. Να σε βάλῃ να σκοτωθῆς.

* * *

Μετὰ τελευταίαν φοβερὰν σκηνὴν, ἀπὸ την οποιάν η Γιαννούλα εβγήκε με μισὴν πλεξίδα, με εν μάγουλον αιματωμένον, και με σχισμένον υποκάμισον –και ὅλοι οι φρονιμότεροι ἀνθρωποι της γειτονιάς ἔτρεφον την πεποίθησιν, την οποιάν συμμαρίζεται και ο γράφων, ὅτι η Γιαννούλα ἦτον ἀθῶα– ο Μανώλης ἐγένεν ἀφαντος. Επήγε να ενταμώση οριστικῶς την πάλαιαν του γνωριμίαν.

πολιτεύω κάποιον: του συμπεριφέρομαι με διπλωματία.

κήδομαι (με γενικὴ): φροντίζω για κάποιον (ἢ για κάτι).

Ο κουμπάρος εν τω μεταξύ είχε παύσει τας συχνάς επισκέψεις του. Είχεν αρραβωνισθή. Γεροντοπαλικάρον ακμαίον, καλοκαμωμένος, ευμορφάνθρωπος, με πλατύ ζουνάρι, κομματάρχης, μέγας και πολύς, κερδίσας χρήματα από τας ενοικιάσεις, επόμενον ήτο να εύρη νύμφην με προίκα.

Η Γιαννούλα τον είχε πολιτέψει η πτωχή. Μόνον τούτο το αμάρτημα είχε πράξει. Αλλά τα παιδιά επεινούσαν. Πλην εκείνος εβαρύνθη να περιμένη, κι έφυγε με την ώραν του.

Και η Γιαννούλα έμεινε με τα τέσσερα παιδιά – το πέμπτον είχε αποθάνει, ανακληθέν* ενωρίς υπό του Πολυευσπλάγχνου και Πανσόφου εις τον κήπον τον ανθηρόν, εις το ωραίον περιβολάκι με τα κρίνα και με τους ναρκίσσους, μετά των οποίων φυτεύονται και ανθούσιν εσαεί* και τα άκακα νήπια – έμεινε, λέγω, με τα τέσσερα παιδιά, χωρίς πατέρα, και χωρίς κουμπάρον.

Έμεινε χωρίς άρτον εις το ερμάρι και χωρίς φωτιάν εις την εστίαν, χωρίς φόρεμα, χωρίς στρωμνήν, χωρίς σκέπασμα, χωρίς χύτραν και χωρίς στάμναν και χωρίς ραπτικήν μηχανήν!

Και το τρίτον παιδίον, ο Μήτσος, εκείνο το οποίον έβλεπα, ήρχετο εις το παντοπωλείον, και εζήτει από τον μικρόν μπακάλην, όστις ήτο ακριβής εις τα σταθμά,* αλλά δεν εννόει από ελεημοσύνην, ήρχετο και εζήτει να του στάξη «μια σταξιά λάδι στο γυαλί», αυτό το οποίον θα ήτο άξιον να στάξη μίαν σταγόνα νερού εις πολλών πλουσίων χείλη, εις τον άλλον κόσμον.

Και ητιολόγει την αίτησίν του λέγον:

– Δεν έχουμε πατέρα στο σπίτι!

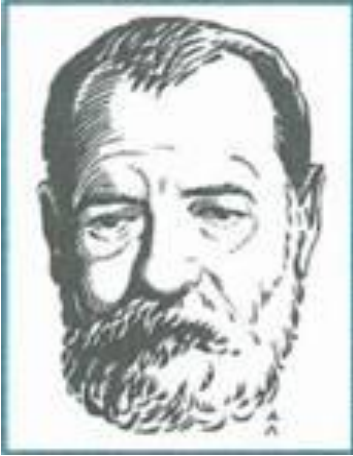
ανακληθέν: μετοχή παθ. αορ. του ανακαλώ, καλώ πάλι.
εσαεί: για πάντα.

τα σταθμά: τα ζύγια, το ζύγισμα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Αφού μελετήσετε α) το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο συμβαίνουν τα περιστατικά που αφηγείται ο συγγραφέας, β) τα πρόσωπα που κινούνται στο διήγημα, τους τύπους που διαγράφονται και τη συμπεριφορά τους, γ) τις καταστάσεις που διαμορφώνονται με την πορεία της αφήγησης, να συζητήσετε: α) Για τον κοινωνικό προβληματισμό του διηγήματος, β) Για το ρεαλισμό του Παπαδιαμάντη.**
- 2. Ορισμένοι κριτικοί κατηγόρησαν τον Παπαδιαμάντη για χαλαρή σύνδεση και για έλλειψη σχεδίου στα διηγήματά του. Να παρακολουθήσετε την τεχνική της αφήγησης στο συγκεκριμένο διήγημα και να διατυπώσετε τις δικές σας απόψεις σχετικά με τη σύνδεση και με το σχέδιο.**
- 3. Να βρείτε στο κείμενο χωρία που μπορούν να θεωρηθούν αυτοβιογραφικά στοιχεία του συγγραφέα.**

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851-1911)

Γιος φτωχού ιερέα, γεννήθηκε στη Σκιάθο, όπου έμαθε τα πρώτα γράμματα· έπειτα φοίτησε, με διακοπές, σε Γυμνάσια της Χαλκίδας, του Πειραιά και της Αθήνας. Τελείωσε τη Μέση Εκπαίδευση το 1874, σε ηλικία 23 ετών. Την ίδια χρονιά γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή. Παράλληλα μελετούσε μό-

νος του ξένες γλώσσες. Οι οικονομικές δυσκολίες τον ανάγκασαν να διακόψει τις σπουδές του και να στραφεί στο βιοπορισμό· εργάστηκε κυρίως ως μεταφραστής (από τα αγγλικά και γαλλικά) σε εφημερίδες. Έζησε με στερήσεις και πέθανε στη Σκιάθο. Ήταν άνθρωπος βαθύτατα θρησκευόμενος, ταπεινός και μοναχικός. Άρχισε το συγγραφικό έργο του με ιστορικά μυθιστορήματα, περιπετειώδη και ρομαντικά (Η μετανάστις, Οι Έμποροι των Εθνών, Η γυφτοπούλα), αλλά αργότερα στράφηκε στο διήγημα, όπου και διέπρεψε. Θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους νεοέλληνες πεζογράφους και ο κυριότερος εκπρόσωπος του ηθογραφικού διηγήματος. Το έργο του το διακρίνει βαθιά θρησκευτική πίστη, προσήλωση στην παράδοση, συγκατάβαση στις αδυναμίες των ανθρώπων και συμπάθεια στις δυστυχίες τους, αλλά και ευαισθησία απέναντι στη φύση και στη ζωή. Χρησιμοποιεί μια γλώσσα ιδιότυπη (κατά βάσιν καθαρεύουσα στην αφήγηση και στην περιγραφή, δημοτική με συχνούς ιδιωματισμούς της Σκιάθου στα διαλογικά μέρη) βασικό και αναπόσπαστο στοιχείο της γοητείας που εξακολουθεί να ασκεί το έργο του. Τα Άπα-

ντά του έχουν εκδοθεί από το «Δόμο» με επιμέλεια του Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου.

**Σκιάθος:
Τα μνημούρια**

Ο Πατούχας
(απόσπασμα)

Ο ΠΑΤΟΥΧΑΣ είναι ένα από τα πιο πρωτότυπα έργα της νεοελληνικής μας πεζογραφίας. Μια απλή, αλλά σωστά ψυχολογημένη ιστορία εξελίσσεται στη Βιάννο της Κρήτης. Κεντρικός ήρωας της ιστορίας είναι ένας παράξενος έφηβος, πρωτόγονος και γεμάτος αυθορμητισμό, που ρίχνεται ξαφνικά μέσα στη μικρή, αλλά όλο ζωντάνια κοινωνία του χωριού με τον εξαιρετικά ιδιότυπο κόσμο του.

Από τη στιγμή αυτή αρχίζει για τον έφηβο το όραμα της προσαρμογής. Η πρώτη σύγκρουση έρχεται με τα πρώτα σκιρτήματα του ερωτικού συναισθήματος. Ο γάμος όμως, που συμφωνήθηκε από τους γονείς των δυο νέων, αργεί, γιατί ο πατέρας του νέου προσπαθεί πρώτα να τον δαμάσει. Ο ατίθασος όμως νέος επαναστατεί και αρχίζει τις «κουζουλάδες». Η απαγόρευση που του επιβάλλουν να βλέπει την αρραβωνιαστικιά του τον στρέφει σε μια άλλη κοπέλα, «τη Μαργή», που γίνεται το είδωλό του.

Τελικά, ύστερα από πολλά επεισόδια, ο Πατούχας παντρεύεται την πρώτη κοπέλα, την Πηγή, και όλα τελειώνουν ωραία και φυσικά.

Τα αποσπάσματα που παραθέτουμε είναι από το πρώτο και από το προτελευταίο κεφάλαιο του έργου.

Το γεγονός της ημέρας εις το χωριό ήτο η εμφάνις του υιού του Σαΐτονικολή, αγνώστου σχεδόν μέχρι τούδε, όστις ούτω επαρουσιάσθη έξαφνα, μίαν Κυριακήν του 1863, δεκαοκτώ ετών, ανδρούκλακας ως εκεί

πάνω, με ανάπτυξιν καταπληκτικήν. Του διαόλου το Σαϊτονικολή, γιο που τον έκαμε! Είδες μπόι, είδες πλάτες; Και τι έχει να γίνει ακόμη όσο ν' αντροπαθήσει*! Πού 'ταν αυτό το παιδί, κι έτσι μονομιάς επετάχτηκε άντρας θεριεμένος;

Βέβαια στη χώρα δεν ήτο. Το πράγμα εφάινετο μια ώρα μακριά. Μετά την πρώτην εντύπωσιν, οι φιλόψογοι* ήρχισαν να βλέπουν διάφορα ψεγάδια εις τον νέον, και τα εμπαικτικά γέλια διεδέχθησαν τον θαυμασμόν. Ελέγετο δηλαδή ότι, επειδή έζη μέχρι τούδε μακράν των ανθρώπων, βοσκός εις τα βουνά από μικρό παιδί, είχε γίνει ζών με τα ζώα· μόνο που δεν εκουτούλα. Να μιλήσει καλά καλά δεν ήξευρε και άμα ευρίσκετο μεταξύ ανθρώπων τα 'χανε κι έκανε σαν αγριότραγος που κοιτάζει από που να φύγει.

Η δε Σπυριδολενιά, διάσημος ψεγαδιάστρα* και δια τούτο λίαν επίφοβος, έτοιμη πάντοτε, αν εστραβοπατούσες, να σου βγάλει τραγούδι, όταν τον είδεν έκαμε τάχα πως εφοβήθη, μάνα μου! Έπειτα εγέλασε τον συριστικόν και ξηρόν γέλωτά της και σκύψασα εψιθύρισε προς την παρακαθημένην το εξής αυτοσχέδιον επίγραμμα:*

Καλώς τότε που πρόβαλε με τσι μακρές χερούκλες,
Με τα μεγάλα μάγουλα και με τσι ποδαρούκλες.

Το δίστιχον τούτο, με το οποίον η Σπυριδολενιά εχάραξεν, ως δια μονοκονδυλιάς, την γελοιογραφίαν του νέου, μεταδοθέν από ακοής εις ακοήν, μετά μικρών

αντροπατώ: μπαίνω στην ανδρική ηλικία.

φιλόψογος: αυτός που του αρέσει να βρίσκει ψεγάδια.

ψεγαδιάστρα: αυτή που βρίσκει και τονίζει τα ψεγάδια, τα ελαττώματα των άλλων.

επίγραμμα: εδώ: σύντομο σατιρικό στιχούργημα.

σκιρτηματικών γελώτων, παρήγαγε πλημμύραν φαιδρότητος εις τον όμιλον των γυναικών, αίτινες καθήμεναι υπό τον μεγάλον πλάτανον με τα κυριακάτικα των, παρετήρουν τους διερχόμενους από το δισταύρι* . Μία εξ αυτών κατελήφθη υπό σπασμωδικού ακαταβλήτου γέλωτος και ενώ δια της μιας χειρός εκράτει τα στήθη της, δια της άλλης εκτύπα τον ώμον της Λενιάς: – Θεοσκοτωμένη, να σκάσω θέλω απού τα γέλια, σε καλό να μου βγούνε!

Όσον δε παρετήρουν τον νέον απομακρυνόμενον, με τα μεγάλα χέρια κρεμάμενα, ως περιττά και δυσοικονόμητα εξαρτήματα, με τα μεγάλα πόδια, εις τα οποία είχε μεταδοθεί το σάστισμα της κεφαλής, όλον εκείνον τον κολοσσόν, όστις από την παραζάλην της ανθρωποφοβίας εβάδιζεν ως στραβός, προσκόπτων εις τους λίθους, η κωμική του επιγράμματος εικών εφάινετο περισσότερον ταιριαστή και οι γέλωτες δεν έπαυον.

Μετά τινας ώρας το δίστιχον έκαμε το γύρον του χωριού, συνοδευόμενον και υπό εμπαικτικού επιθέτου. Δια να συμπληρώσει το έργον της η Σπυριδολενιά, τον επονόμασε Πατούχαν, εμπνευσθείσα από τους πλατείς του πόδας, το καταπληκτικότερον χαρακτηριστικόν του καταπληκτικού εκείνου εφήβου.

Ο Μανόλης, ο επονομασθείς ούτω Πατούχας, είχε δείξει από μικράς ηλικίας τόσην αγάπην προς την ποιμενικήν ζωήν, ώστε μετά δυσκολίας τον απέσπασεν ο πατήρ του από τα πρόβατα, δια να τον παραδώσει εις τον διδάσκαλον, ένα καλόγηρον, όστις προ ολίγου είχε ανοίξει σχολείον όπου έδιδε περισσοτέρους ραβδισμούς παρά μαθήματα. Ο καλόγηρος εδίδασκε τα κοινά ή εκκλησιαστικά λεγόμενα γράμματα και κατήρτιζεν αναγνώστας, δυναμένους να ψάλλουν εις την εκκλησίαν

δισταύρι: σταυροδρόμι.

και φέροντας εις την ζώνην, ως έμβλημα της αξία των, το μακρόν ορειχάλκινον καλαμάρι* . Αλλ' εις διάστημα δεκαπέντε ημερών ο Μανόλης δεν κατόρθωσε να μάθει τίποτε περισσότερο από την φράσιν «Σταυρέ βοήθει», την οποία προέτασσαν τότε του αλφαβήτου. Ο δε διδάσκαλος, αφού εις μάτην εξήντησεν εναντίον του όλας τας δευτερεύουσας τιμωρίας και έσπασεν εις την ράχην του δεκάδας ράβδων, εδοκίμασε και τον περιβόητον φάλαγγα* . Ο Μανόλης, όστις είχε φοβεράν ιδέαν περί του διδακτικού τούτου κολαστηρίου, αντέταξεν απελπιστικήν αντίστασιν αλλ' ο καλόγηρος, βοηθούμενος υπό των πρωτοσκόλων* , κατόρθωσε να συλλάβει τας γυμνάς του κνήμας εις τον φάλαγγα και να του μετρήσει εις τα πέλματα παρά μίαν τεσσαράκοντα.

Το παιδίον αιμάσσαν* τους πόδας, ορκίσθη να μη επανέλθει πλέον εις την κόλασιν εκείνην. Αλλά και ο πατήρ του είχεν ορκισθεί «να τον κάμει άνθρωπον»· δεν ήθελε να μείνει το παιδί του, όπως αυτός, ξύλον απελέκητον και την επιούσαν* τον οδήγησε δια της βίας εις το σχολείον, κλαίοντα και ικετεύοντα, και έδωκε προς τον διδάσκαλον την φοβεράν παραγγελίαν: «Μόνο τα κόκαλα γερά, δάσκαλε». Ο δάσκαλος ηκολούθησεν ευσυνειδήτως την πατρικήν εντολήν, αλλ' ο Μανό-

καλαμάρι: εδώ: μελανοδοχείο.

φάλαγγα: βάρβαρο μέσο σωματικής τιμωρίας στα παλιότερα σχολεία. Αποτελούνταν από δύο παράλληλα ξύλα, που ανάμεσά τους έσφιγγαν τα πόδια του μαθητή και χτυπούσαν με ένα ραβδί τις πατούσες του.

πρωτόσκολος: ο πρώτος μαθητής της τάξης. Βοηθούσε στη διδασκαλία, και επέβλεπε την τάξη.

αιμάσσω: στάζω αίμα.

επιούσα: η επόμενη μέρα.

λης, ο αμεσότερον ενδιαφερόμενος, δεν συνεμερίζετο την γνώμην του πατρός του· και μίαν ημέραν εκσφενδονίσας κατά του δασκάλου την επί καλάμου προσηρμοσμένην φυλλάδα, ετράπη εις φυγήν. Αντί δε να μεταβεί εις την πατρικὴν οικίαν, οπόθεν θα οδηγείτο πάλιν την επιούσαν προς τον φοβερόν καλόγηρον, ετράπη την προς τα ὄρη άγουσαν και μετά τινος ώρας ευρίσκετο εις την μάνδραν του πατρός του.

Όταν έφθασεν εκεί επάνω, εν μέσω των γνωρίμων βουνών, των γνωρίμων δένδρων και των γνωρίμων ζώων, των μόνων του αληθινών γνωρίμων και φίλων, τον κατέλαβεν η συγκίνησης και η χαρά του ανθρώπου του επιστρέφοντος εις την πατρίδα του, την οποίαν δεν ήλπιζε να επανίδει. Και θα εχοροπήδα ως τρελός, αν δεν εμετρίαζε την χαράν του ο φόβος, ότι ο πατήρ του θα ήρχετο, δια να τον επαναφέρει εις το σχολείον. Η επιμονή αύτη του εφάινετο τελείως αδικαιολόγητος. Τι τα ήθελε τα γράμματα, αφού έτσι ήτο τόσο καλά, τόσο ευχαριστημένος; Αυτός ό,τι επεθύμει δια να είναι ευτυχής, το είχε· ήθελε να είναι βοσκός και ήτο βοσκός. Διατί τον απέσπασαν από την ευτυχίαν του και τον κατεδίκασαν να κάθεται επί ώρας ακίνητος, υπό την απειλήν των βλοσυρών βλεμμάτων ενός κακού ανθρώπου, μεταξύ τεσσάρων τοίχων; Δια να μάθει γράμματα; Τι να τα κάμει τα γράμματα; Αυτός πάντοτε θα εγίνετο βοσκός και κανείς από τους βοσκούς που ε γνώριζε δεν ήτο γραμματισμένος. Είχεν άλλως σχηματίσει πεποίθησιν ότι ήτο αδύνατον να μάθει γράμματα. Τα είχε πάρει από φόβον. Έπειτα ο τρόμος, τον οποίον του ενέπνευσεν ο δάσκαλος, του έφερε τοιαύτην ταραχήν, ώστε παρέλυεν η μνήμη και γλώσσα του ομού. Δια να συνηθίσει να μη λέγει το Α άφλα, έφαγε αμέτρητα χαστούκια· άμα δ' εμάνθανεν εν των γραμμάτων του αλφαβήτου, ελησμόνει το προηγούμενον· και άμα ήρχετο πλησίον του ο δάσκαλος, τα ελησμόνει όλα ή έλεγεν άλλ' αντ' άλλων.

Και όμως αυτός, όστις δεν κατόρθωνε να μάθει τα εικοσιτέσσερα γράμματα, εγνώριζεν όλα των τα γιδοπρόβατα ένα ένα· και δεν είχαν λίγα. Πώς συνέβαινεν, ως βοσκόπουλον να είναι ξεφτέρι, και εις το σχολείον ν' αποσβολωθεί* έτσι, ώστε να μη διαφέρει από το σκαμνί εις το οποίον εκάθητο; Ημπορούσαν τ' άλλα παιδιά να σφυρίζουν σαν αυτόν και να ρίξουν την πέτρα μακρύτερα «αποβοσκιστή*»; Ήξερε κανείς σαν αυτόν τα σημάδια των γιδοπροβάτων; Αυτός και τώρα, αν τον άφηναν, ήτο ικανός ν' αρμέξει και να τυροκομήσει ακόμη.

Όταν επανήλθεν εις τα βουνά του, σαν να έφυγε μία ομίχλη σκοτεινή από τον εγκέφαλόν του και ένα βάρος που εδέσμευε τα μέλη του. Του εφαινότο ότι ήτο ελεύθερος, όπως τα πουλιά που επετούσαν γύρω του.

Επαναβλέπων τους γονείς και τους αδελφούς του, ποτέ δεν ησθάνθη την χαράν, την οποίαν ησθάνετο επαναβλέπων τώρα τα γνώριμα μέρη, τα πρόβατα και τας αίγας, αίτινες τον προσέβλεπον με μίαν ενατένισιν ευχάριστου εκπλήξεως, ως να του έλεγον: «Καλώς τονε! τι μας έγινες τόσον καιρόν;» Και με γενικόν κωδωνισμόν εφαινόnton ως να εώρταζαν την επάνοδόν του. Η αληθινή του οικογένεια ήσαν τα άκακα εκείνα ζώα και τ' ακόμη αγαθότερα δένδρα, και οι βράχοι, και τ' αγριολούλουδα που του απηύθυνον, έλεγες, φιλικόν χαιρετισμόν, όπως εσείοντο εις τους κρημνούς. Όλα, ζωντανά και άψυχα, του εγελούσαν με στοργήν, την οποίαν μόνον εις το μητρικόν ίσως πρόσωπον έβλεπε. Και αυτοί οι κόρακες, οίτινες διήρχοντο, κρώζοντες υψηλά εις τον αέρα, του εφαινόnton φίλοι.

αποσβολώνομαι: μένω άφωνος.

αποβοσκιστή (πέτρα): πέτρα που τη ρίχνουν με τη μεθοδο των βοσκών, χαμηλά και παράλληλα με το έδαφος, για να μην πληγώνονται τα ζώα.

Οι σκύλοι της μάνδρας είχαν σπεύσει εις προϋπάρχοντα του, τρελοί από χαράν. Όταν δε συνηντήθησαν, ο Μανόλης εκυλίσθη μετ' αυτών επί των χόρτων, απόδιδων τας θωπείας, ως σκύλαξ*, και ομιλών προς αυτούς ως να ήσαν άνθρωποι:

– Εσείς ελέετε πως δε θα ξανάρθω στα ωζά*, ε; Κι εγώ το φοβήθηκα. Ε, μωρέ παιδιά, κακά που 'ταν στο χωριό, σα σε βάλουνε και στο σκολειό! Κατέχετε* ίντα* 'ναι το σκολειό; Ένα σπίτι που πάνε κάθε μέρα τα κοπέλια* κι εκ' είν' ένας καλόγερος, που τότε λένε δάσκαλο, και τα δέρνει.

Από ευνόητον λεπτότητα, ο υιός του Σαϊτονικολή απέφυγε να διηγηθεί προς τους φίλους του, το ταπεινωτικόν επεισόδιον του φάλαγγα. Εξέφρασε μόνον προς αυτούς την εναντίον του καλογήρου αγανάκτησίν του και είπεν ότι βέβαια, αν τον συνήντων καμίαν ημέραν, θα του τον εσυγύριζαν καλά με τα δόντια των.

Ως προέβλεπεν ο Μανόλης, ο πατήρ του μετέβη εις την στάνην, με σκοπόν να τον επαναφέρει δια της πειθούς ή και δια της βίας εις το σχολείον. Μετέβη πολλάκις, αλλ' εις μάτην εκοπίασεν. Άμα τον έβλεπεν ο Μανόλης, έφευγεν ως αγρίμι, και εκραύγαζε κλαίων:

– Δε θέλω γράμματα! Δε θέλω!

Εφοβέριζε δε ότι, αν ο πατέρας του επέμενε, θα έπεφτε να σκοτωθεί εις την παρακειμένην χαραδραν.

Και είχε τόσην ειλικρίνειαν εις την φωνήν και τόσην αποφασιστικότητα εις το βλέμμα, ώστε ο Σαϊτονικολής

σκύλαξ: κουτάβι.

ωζά: ζώα.

κατέχω: εδώ: γνωρίζω.

ίντα: τι.

κοπέλι: αγόρι.

εφοβήθη ότι, αν επιχειρεί να μεταχειρισθεί βίαν, θα εξετέλει την απειλήν του. Επί τέλους δε απελπισθείς, τον αφήκε στην οργήν του Θεού. Θέλω, παιδί μου, να 'χεις χίλια πρόβατα, μα σα δε θες εσύ, ουρά μην απόσταξεις* . Και θα δούμε ποιος θα το μετανιώσει.

Εις την ερημίαν, εις την σιγήν των βουνών και των χειμαδιών, ο Μανόλης δεν εβράδυνε να εξαγριωθεί τελείως. Εις τούτο δε συνετέλεσε μεγάλως και η φοβερά ανάμνησις του σχολείου. Ο φόβος, που του ενέπνευσεν ο δάσκαλος, μετεβλήθη εις γενικήν ανθρωποφοβίαν. Εφοβείτο με το δέος του αγρίου ζώου και, όπως τούτο, άμα έβλεπεν άνθρωπον, ήτο έτοιμος να τραπή εις φυγήν και να κρυβεί. Οι μόνοι άνθρωποι τους οποίους δεν εφοβείτο ήσαν οι σύντροφοί του, ποιμένες και τυροκόμοι, ημιάγριοι, ως αυτός. Αλλ' ενώ ούτοι κατέβαινον από καιρού εις καιρόν εις το χωριό, δια να εκκλησιάζονται και μεταλαμβάνουν, ο Μανόλης ουδέ την ανάγκην ταύτην ησθάνετο. Από την θρησκείαν διετήρει μίαν ιδέαν στοιχειώδη και αμυδράν. Εγνώριζε συγκεχυμένα τινά περί Κολάσεως και Παραδείσου, ήξευρε το «Πάτερ ημών» και το «Χριστός ανέστη» αξιοθρηνήτως στρεβλωμένα, αλλ' η προσευχή του συνίστατο κυρίως εις σταυρούς και γονυκλισίας. Όταν ήστραπτε κι εβρόντα, εσταυροκοπείτο έμφοβος, ψιθυρίζων: «Μήστητί μου, Κύριε, μήστητί μου Κύριε!» Διότι την βροντήν εθεώρει ως την απειλήν της θείας αγανακτήσεως, όπως εις την χαρμονήν* της ανθισμένης και φωτολουσμένης φύσεως έβλεπε το μειδίαμα της θείας αγαθότητος. Ο θεός του ήτο γέρων πελώριος, με βαθύν λευκόν πώγωνα και δασείας οφρύς, κατοικών εις τον ευρύν ουρανό, οπόθεν το οργισμένον του βλέμμα διέχυνε την φρικαλέαν αστραπήν μεταξύ των νεφών.

αποστάζω: αξιώνομαι να αποκτήσω.

χαρμονή: χαρά.

Δεν ελύπησε τόσον τους γονείς του η εγκατάλειψις των μαθημάτων, όσον τους ανησύχει η λήθη των θρησκευτικών του καθηκόντων. Έτος και πλέον είχε παρέλθει από της αποδράσεώς του και κατά το διάστημα τουτο ούτε εκοινώνησεν, ούτε ελειτουργήθη εις εκκλησίαν. Και έφτυσεν αίμα ο πατέρας του δια να τον πείσει να μεταβεί εις το χωριό, απλώς και μόνον δια να μεταλάβει. Του έδωκεν υποσχέσεις, τον εφοβέρισεν ότι θα εκολάζετο, του είπεν ότι η μητέρα του έκλαιεν, επιθυμούσα να τον ίδει, αλλ' έμεινεν αμετάπειστος· μόνον δε όταν του είπεν ότι, επιμένων να μη πηγαίνει εις την εκκλησίαν και να μη μεταλαβαίνει, θα εγίνετο Τούρκος, διότι και οι Τούρκοι ούτε εις την εκκλησίαν πηγαίνουν, ούτε μεταλαβαίνουν, ήρχισε να σκέπτεται και επί τέλους συγκατένευσεν.

Εις το χωριό κατέβη νύκτα και το πρωί μεταβάς εις την εκκλησίαν, ελούφαξεν εις μίαν γωνίαν, ως λαγός, όστις αισθάνεται τον γύπα περιιπτάμενον, αφού δ' εκοινώνησεν, ανεχώρησεν αμέσως εις τα όρη. Βαθμηδόν όμως ανεθάρρησεν, και κατέβαινε δύο και τρεις φορές το έτος, δια να πηγαίνει εις την εκκλησίαν. Διετήρει όμως πάντοτε την νευρικήν ανησυχίαν και το σπινθηροβόλημα των οφθαλμών θηρίου ατελώς δαμασθέντος.

Εις την βαθμιαίαν ταύτην εξημέρωσιν συνετέλεσαν προ πάντων αι προσπάθειαι της μητρός του, ήτις συνοδούσα αυτόν εις την εκκλησίαν, τον εδίδασκε πώς να φέρεται. Μετά την απόλυσιν της λειτουργίας, έπρεπε να μένει επ' ολίγον εις την αυλήν της εκκλησίας και να χαιρετά τους χωριανούς, θέτων το χέρι επί του στήθους και υποκλίνων την κεφαλήν: «Καλή μέρα τ'ς αφεντιάς σας». Έπειτα ν' ακροάται τους χωριανούς συζητούντας και λύοντας τας διαφοράς των, ενώπιον των προεστών, «για να παίρνει πράξη». Εις το τέλος δε, όταν θα εξήρχετο ο παπάς, να πλησιάζει, να του φιλεί το χέρι και να φεύγει. Ο Μανόλης ηκολούθει τας συμβουλάς της μη-

τρός του επί τινα καιρόν και ήρχισε μάλιστα να του αρέσει η εκκλησία, προπάντων όταν εμοίραζαν κόλλυβα ή άρτον.

Αλλά δεν ηδύνατο ακόμη να εξοικειωθεί με τους ανθρώπους, τινές δε ήρχισαν να μαντεύουν την ανθρωποφοβίαν του, διότι τοιαύτα φαινόμενα δεν ήσαν τότε και δεν είναι ίσως ακόμη σπάνια εις τινα χωριά της Κρήτης. Ημέραν τινά, μετά την απόλυσιν της λειτουργίας, ο Βούργαρης, ένας αστείος χωρικός, τον επλησίασε με τρόπον και αιφνιδίως δι' όλης του της πνοής εξεφύσησε δούπτον βροντώδη, πουφ! Ο δε Μανόλης, εκταραχθείς, ως αίλουρος, ανεπήδησε και ετράπη εις φυγήν, ενώ κατόπιν αυτού οι χωρικοί ανεκάγχαζον και εκραύγαζον, όπως κατόπιν λαγού φεύγοντος και κατάδιωκομένου υπό σκύλων:

– Ου, μωρέ, πιάσ' τόνε!

Μετά το κωμικόν τούτο πάθημα, διέκοψεν επί μακρόν πάλιν τας προς τους ανθρώπους σχέσεις του. Οσάκις δε κατέβαινε δια να μεταλάβει, δεν εχρονοτρίβει πλέον εις την αυλήν, αλλ' αμέσως ανεχώρει.(...)

[Από το σημείο αυτό αρχίζουν οι δυσκολίες της προσαρμογής που οδηγούν τον Πατούχα σε «κουζουλάδες». Μια τέτοια κουζουλάδα είναι και το επεισόδιο που ακολουθεί.]

Κατ' επανάληψιν διάφοροι είχαν καλέσει τον Μανόλην να χορεύσει αλλ' αυτός δεν εδέχθη, λέγων ότι δεν είχε διάθεσιν. Το βεβαιότερον είναι ότι δεν είχε πεπποίθησιν εις την ορχηστρικήν* του δεξιότητα. Μολονότι είχε καταβάλει πολλάς προσπαθείας, δια να μάθει, είχαν ακόμη τοιαύτην σκαιότητα* και δυσκαμψίαν εις τας κινήσεις, ώστε ελέγετο ότι εχόρευεν «ως να εσάκιαζεν

ορχηστρικός: χορευτικός.

σκαιότητα: εδών: αδεξιότητα.

άχερα». Του εφαινότο δε ότι τα βλέμματα εστρέφοντο σκωπτικά προς τα πόδια του και τούτο έφερεν εις σύγχυσιν τα κάτω του άκρα, ως εάν οι ποδαρούκλες είχαν ιδίαν αίσθησιν και φιλοτιμίαν. Αλλ' όταν, επαναληφθέντος του πηδηκτού, είδε τον Τερερέν, ιστάμενον παρά την εστίαν και απαντώντα εις τα δίστιχα του νέου, όστις εχόρευεν εις τον «κάδον», ενόμισεν ότι έπρεπεν να χορεύσει, δια να εξουδετερώσει την επίδειξιν του εχθρού, δι' άλλης επιδείξεως. Αυτός δεν ήξευρε να τραγουδεί, αλλά και ο Τερερές δεν ήξευρε να χορεύει. Μετά τινας λοιπόν στροφάς του πηδηκτού, ανέσυρε την πλατείαν χειρίδα* εις τον ώμον, ως έπραττεν, οσάκις εκεντάτο υπό του οίστρου* της κουζουλάδας* και έπιασεν εις τον κάβο*.

Όλα σχεδόν τα πρόσωπα εφαιδρυνεν η εμφάνισίς του εις την κορυφήν του χορού· ο δε Αστρονόμος*, ευρισκόμενος μεταξύ των θεατών, εφώναξε προς τον τυφλόν λυράρην:

– Τσι δυνατότερες σου δοξαριές, Αλεξαντρή! Γιατί κατές* ποιος ήπιασε στον κάβο;

Το πρόσωπον του τυφλού έγινε ιλαρότερον*, ενώ η κεφαλή του ένευεν ότι εμάντευσεν. Είχεν ήδη ακούσει ένα κτύπον ποδός, όστις ετράνταξεν το έδαφος και μόνον τούτο ήτο αρκετόν δια να εννοήσει ότι έσυρε τον χορόν ο Μανόλης.

χειρίδα: μανίκι.

οίστρος: αλογόμυγα.

κουζουλάδα: τρέλα, παλαβωμάρα.

κάβος: εδών: χορός.

Αστρονόμος: ένα από τα πρόσωπα του έργου.

κατές (κατέχεις): ξέρεις.

ιλαρός: χαρούμενος.

– Να σε χαρούμε, λιοντάρι του χωριού μας! εφώναξε και αυτός προς τον Μανόλην και το δοξάρι του έγινε ζωηρότερον.

Αλλά και όσοι είχαν την μεγαλυτέραν διάθεσιν να γελάσουν με τον Μανόλην, ηναγκάζοντο ν' αναγνωρίσουν ότι παρουσίαζε το εξωτερικόν σπανίας σωματικής δυνάμεως και ευρωστίας. Και τι θα εγίνετο ακόμη! Χωρίς δε την αγροικίαν* του, θα ηδύνατο να καταλεχθή* και μεταξύ των ωραιότερων νέων του χωριού.

– Όρτσες!* εφώναξε μετ' ολίγον προς τον λυράρην ο Μανόλης, αρχίσας να ενθουσιάζεται.

Ενώ δε η λύρα έκρουε τας γοργοροτέρας στροφάς του πηδηκτού, ο Μανόλης, ανεπήδα εις ύψος μέγα. Και ενώ ήτο μετέωρος, εκτύπα με την παλάμην, οτέ μεν* την μίαν, οτέ δε την άλλην του κνήμην. Έπειτα ελύγιζε προς τα οπίσω το σώμα ή κάμπτων τα γόνατα και χαμηλώνων μέχρι του εδάφους ανεπήδα με θαυμαστήν ελαστικότητα. Και άλλοτε μεν εξέπεμπε στεναγμούς, άλλοτε δε ουρλιαστικάς επιφωνήσεις ενθουσιασμού. Ο δε Αλεξανδρής εφαίνετο αγωνιζόμενος να τον κουράσει και έπαιζε συνεχώς σχεδόν όρτσες. Ο Μανόλης όμως, όχι μόνον δεν εκουράζετο, αλλά και περισσότερο ενθουσιάζετο· ήρχισε δε μετ' ολίγον να τονίζει τον ρυθμόν, με συριγμούς τόσοσ οξειίς και δυνατούίς, ώστε οι γυναίκες έφραζαν τ' αυτιά των.

Επάνω εις τον ενθουσιασμόν του διέκρινε τον Τερερέν και διερχόμενος του έρριπτε κρύφια βλέμματα, έτοιμος, ως εφαίνετο, να του δώσει και λάκτισμα, κατά τον ρυθμόν του πηδηκτού. Ίσως δε και εξαιτίας του Τερερέ

αγροικία: εδών: απαιδευσιά, τραχύτητα του χαρακτήρα.
καταλεχθεί: συμπεριληφθεί.

όρτσες: παράγγελμα για επιτάχυνση του ρυθμού γρήγορα.

οτέ μεν... οτέ δε: άλλοτε... και άλλοτε.

απεφάσισε, μετά τας άλλας επιδείξεις, να επιδείξει και την φωνήν του. Αλλ' ο αριθμός των διστίχων, τα οποία εγνώριζεν, ήτο πολύ περιορισμένος και ηναγκάζετο να τα επαναλαμβάνει. Ο δε Τερερές, του οποίου η μοχθηρία ήτο τόση, ώστε να υπερνικά και τον φόβον του, επωφελήθη την ευκαιρίαν δια να τον πειράξει. Και ηκούσθη η φωνή του, να απευθύνει κατά του Μανόλη σκωπτικόν βέλος:

Τη μαντινάδα δυο βολές* δεν πρέπει να τη λείεις,
γιατί θαρρούν οι κοπελιές πως άλλη δεν κατέεις.

Οι ρώθωνες του Μανόλη διεστάλησαν από πνοήν οργής και το βλέμμα του εστράφη άγριον προς την εστίαν, όπου εστέκετο ο εχθρός. Προς στιγμήν εσκέφθη ν' αφήσει τον χορόν και να τον αρπάξει από τον λαιμόν. Αλλ' έπειτα του εφάνη απαραίτητον να δώσει μίαν διαστίχου απάντησιν, δια να δείξει ότι δεν ήτο ζώον, ως ήθελε να τον παραστήσει ο Τερερές. Κατέβαλε λοιπόν υπερτάτην προσπάθειαν και κατόρθωσε ν' αυτοσχεδιάσει μίαν απάντησιν την οποίαν ετόνισε με φοβερόν του ποδός κτύπον:

Βάστα τσι μαντινάδες σου, λέγε τσι σίμα σίμα,
Να μη σε δέσω πέρα κιε * να στέκεις, σαν το χτήμα *.

Δια να κατασκευάσει το δίστιχόν του ο Μανόλης ηναγκάσθη να κατασκευάσει και μίαν νέαν λέξιν, το επίρρημα «σίμα σίμα». Και έκαμε μίαν αρχήν, η οποία

βολές: φορές.

κιε: εκεί.

χτήμα: υποζύγιο.

έμελλε να λάβει τας διαστάσεις τας οποίας γνωρίζομεν εις την ποίησιν και την πεζογραφίαν.

Γέλωτες υπεδέχθησαν την απάντησιν, διότι ήτο πασίγνωστον το δέσιμον και το κρέμασμα του Τερερέ, όπως ήσαν γνωστά και αι απειλαί του τελευταίου, αι οποίαι επροκάλεσαν την εκδίκησιν εκείνην. Η εντύπωσις δε την οποίαν έκαμε το δίστιχον ικανοποίησε τον Μανόλην. Η οργή του έπαυσεν, εγέλα δε και αυτός μετά των άλλων. Μόνον όταν διήρχετο, χορεύων πλησίον του Τερερέ, εστράφη προς αυτόν και έκαμε κίνημα απειλητικόν, και επιφώνημα, όπως φοβερίζουν τα παιδιά:
– Ούου!

Νέους γέλωτας θορυβωδέστερους εκίνησε το παιχνίδι του Μανόλη και το ανατίναγμα του Τερερέ, ο οποίος έγινε πελιδνός* .

– Φταίει δα ο φονιάς; επιθύρισεν ούτος, σκύψας προς τον εκεί πλησίον καθήμενον Αστρονόμον.

– Μωρέ, άφησ' τα λόγια, του είπεν ο Νικολάκης, γιατί αν σ' ακούσει και σου χυθεί, όλοι δεν θα μπορέσομε να σε γλιτώσομ' απού τα χέρια του. Αυτός είναι, μωρέ, θεριό· δεν τότε θωρείς;

Ο Μανόλης, ενθαρρυνθείς από την πρώτην επιτυχίαν, κατεγίνετο, ενώ εξηκολούθει να χορεύει, εις νέον αυτοσχεδίασμα. Και ο ποιητικός αγών θα ετελείωνε, φαίνεται, κατά τρόπον πολύ δυσάρεστον δια τον μάγον* , αν μία εμφάνισις δεν έστρεφεν αλλού την προσοχή του Μανόλη και των άλλων.

Πέντε Τούρκοι, γνωστά πρωτοπαλικάρα, επιζητούντα συχνά έριδας με Χριστιανούς, είχαν εισέλθει προ μικρού. Ένεκα του θορύβου και του συνωστισμού γύρω εις τον χορόν, ελάχιστοι τους είχαν ίδει κατά τας πρώτας στιγμάς. Οι Τούρκοι είχαν σταθεί πλησίον της εισό-

μάγος: παρατσούκλι του Τερερέ.

δου και εφάινοντο περιμένοντες την προσφοράν κάθεικλών δια να καθίσουν. Αλλ' όταν τους διέκριναν οι χορεύοντες και οι περί τον χορόν ιστάμενοι, όλα τα πρόσωπα συνοφρυώθηκαν. Κρυφομιλήματα ήρχισαν, οι δεινότεροι απηύθυναν προς τους Τούρκους βλέμματα απορίας και οργής. Οι Τούρκοι όμως ετήρουν αυθάδη απάθειαν και ως να μη έδιδαν προσοχήν εις τας εχθρικές εκδηλώσεις, τας οποίας έβλεπαν γύρω των, εδείκνυαν και διαθέσεις να λάβουν μέρος εις τον χορόν.

Μετ' ολίγον όμως τους επλησίασεν ο προεστός Αέρας, ο οποίος, αφού τους εκαλησπέρισεν, είπε:

– Δε μου λέτε, αγαδάκια, ιντά 'ρθετε επαέ* να κάμετε;

– Ήρθαμε να χορέψομε, απήντησεν εις εκ των Τούρκων.

– Δεν το πιστεύγω πως ήρθατε να χορέψετε. Επά* 'ν' όλο Χριστιανοί, με τσι γυναίκες και τσ' αδερφήδες τως, κι αν ήρθετε για να χορέψετε, έπρεπε να φέρετε κι απατοί σας τσ' αδερφήδες και τσι γυναίκες σας.

– Εμείς θα φέρομε τσι γυναίκες μας να χορέψουνε με τσι Ρωμιούς; είπεν ο Τούρκος, πλησιάζων απειλητικώς τον Αέρα.

Ο πηδηκτός αυτομάτως είχε μεταβληθεί εις σιγανόν και το δοξάρι του τυφλού μόλις έθιγε τας χορδάς. Σιγή ομοία προς την νηνεμίαν, ήτις προηγείται της καταιγίδος έγινεν επί τινας στιγμάς και όλα τα βλέμματα ήσαν προσηλωμένα εις τους Τούρκους και τον προεστόν, ο οποίος είπε:

– Σα δεν κάνει να χορέψουν οι γυναίκες σας με Ρωμιούς, πώς θα χορέψουν οι δικές μας με Τούρκους;

– Άφησ' τ' αυτά, είπεν άλλος εκ των Τούρκων, κι εμείς, μια που 'ρθαμε, θα χορέψομε.

επαέ: εδώ.

επά: εδώ.

Και έκαμε ν' απωθήσει τον Αέραν και να προχωρήσει εις τον κύκλον του χορού. Αλλ' ο προεστός τον ήρπασεν από τον βραχίονα με το χέρι στιβαρόν και είπεν εντόνωσ:

– Η Γιανιτσαριά, μωρέ, πέρασε. Κι όποιος θέλει να κάμει το Γιανίτσαρο, τρώει ξυλιές.

– Όι* , δεν επέρασε, μωρέ ταυλόπιστε, η Γιανιτσαριά και θα το δεις, είπεν ο Τούρκος, απωθήσας με σφοδρότητα τον προεστόν.

Οι Τούρκοι έβαλαν τα χέρια εις τους πασαλήδες*, αλλ' εις την στιγμήν όρμησαν κατ' αυτών διάφοροι νέοι. – Ο χορός να μη σκολάσει! εφώναξε και ο Πατούχας και υψώσας ως ρόπαλον βαρείαν καθέκλαν, ερρίφθη εις την συμπλοκήν.

Η αντίστασις των Τούρκων διήρκεσε πολύ ολίγον. Ο θρασύτερος εξ αυτών, ο λεγόμενος Σαμπρής, έπεσεν εις τα πρόθυρα με την κεφαλήν σπασμένην από κτύπημα του Πατούχα. Υπό τα κτυπήματα δε των ράβδων και των καθεκλών, οι πασαλήδες εξέφυγαν από τα χέρια των άλλων, οίτινες εζήτησαν σωτηρίαν εις την φυγήν. Ο Μανόλης και οι άλλοι νέοι τους κατεδίωξαν μέχρι της τουρκικής συνοικίας, όπου και άλλοι Τούρκοι προστρέξαντες εις βοήθειά των, έπαθαν τα αυτά και χειρότερα, δια να μάθουν ότι ο γιανιτσαρισμός είχε περάσει...

Όταν την επιούσαν, εξύπνησεν ο Μανόλης εις της αδελφής του, όπως είχε κοιμηθεί, έμαθε δύο ευχάριστα πράγματα· ότι η διαγωγή του κατά την συμπλοκήν με τους Τούρκους είχεν ενθουσιάσει τους χωριανούς και ότι ο Σμυρνιός είχεν αρραβωνιάσει την θυγατέρα του Συμβούλου. Τι θα έλεγε τώρα η Ζερβουδοπούλα; Θα επέμενεν ακόμη εις την άρνησίν της, τώρα ότε, από μεν

οι: όχι.

πασαλής: μαχαίρι.

τον Σμυρνιόν δεν είχε πλέον ελπίδα, αυτόν δε είχε περιβάλλει ηρωική αίγλη;

Μετ' ολίγον διευθύνετο προς την οικίαν της Ζερβούδαινας, χαρούμενος και σιγοτραγουδών. Αλλά καθ' οδόν, ακούσας να τον φωνάζουν, εστράφη και είδε την Σπυριδολενιάν. Το πρόσωπον της ψεγαδιάστρας δεν είχαν την ημέραν εκείνην την συνήθη σκωπτικήν έκφρασιν.

– Μανολιό, του είπε, θέλω να φιλήσω τη χέρα που 'σπασε οψές την κεφαλή του Σαμπρή. Μα, να φύγεις, παιδί μου, να φύγεις, γιατί' ήμαθα πως σε γυρεύγουν οι ζαπτιέδες*. Να φύγεις γλήγορα!

Ο Μανόλης εταράχθη, αλλ' έπειτα είπε με πείσμα:

– Ας με ζυγώσουνε. Δεν πάω ποθές*.

Και εξηκολούθησε τον δρόμον του. Δεν είχε δε απομακρυνθεί πολύ ότε είδεν ερχόμενον εξ αντιθέτου έναν Τουρκαλβανόν χωροφύλακα. Εστράφη δια να φύγει προς τα οπίσω, αλλ' είδε και άλλον ερχόμενον εκείθεν. Ο τελευταίος του εφώναξε:

– Στάσου ορέ Πατούχα! Ο Μανόλης εστάθη, διότι έβλεπε ότι δεν είχε διέξοδον, οι δε ζαπτιέδες πλησιάσαντες τον συνέλαβαν από τους βραχίονας.

– Ίντα θέτε από μένα; ηρώτησεν ο Μανόλης.

– Θα το μαθαίνεις κάτω. Να μπαίνεις στο χάπσι* και το μαθαίνεις.

– Στο χάπσι θα με βάλετε; είπεν ο Μανόλης, όστις τότε ήρχισε να εννοεί όλην την σοβαρότητα της καταστάσεως.

Περί της φυλακής είχε την φοβεροτέραν ιδέαν, διότι είχαν ακούσει ότι οι φυλακισμένοι εδεσμεύοντο χειροπόδαρα με βαρείας αλύσεις και εμαστιγώννοντο σχεδόν

ζαπτιές: (λ. τουρκ.) αστυνόμος, χωροφύλακας.

ποθές: πουθενά.

χάπσι: (λ. τουρκ.) φυλακή.

καθημερινώς. Και άλλοι μεν απέθνησκαν εις την φυλακήν, άλλοι δε εξήρχοντο με υγείαν δια παντός κατεστραμμένην. Αλλά και μόνον η ιδέα ότι θα έχανε την ελευθερίαν του και μετ' αυτής την Ζερβουδοπούλαν, τώρα ότε ήτο σχεδόν βέβαιος περί της συναινέσεώς της, τον έφερεν εις απελπισίαν. Η ιδέα τοιούτου κινδύνου τού έδωκε την δύναμιν ν' αποτινάξει τους χωροφύλακας και, δια δύο λακτισμάτων, να τους κυλήσει κατά γης αμφοτέρους. Έπειτα ετράπη εις φυγήν. Αλλ' όταν έφθασεν εις την γωνίαν του δρόμου, εστράφη μίαν στιγμήν προς τους Αλβανούς και συγκάμψας τον βραχίονα, εφώναξε προς αυτούς, προσπαθών να μιμηθεί την προφοράν των:

– Να, ορέ κασίδηδες!

Πού να τον φθάσουν πλέον οι Αλβανοί; Έτρεχε με ταχύτητα αιγάγρου. Εντοσούτω, δεν παρέλειψε να περάσει από τον δρόμον της Ζερβούδαινας. Εκεί εβράδυνε το βήμα του. Η χήρα εστέκετο εις την θύραν· μέσα δ' εκάθητο η Μαργή και είχε τα μάτια κόκκινα από δάκρυα.

– Φεύγω, γιατί με ζυγώνουν οι Αρναούτες, είπε προς την μητέρα ο Μανόλης. Μόνο να μ' ανημένει το Μαρούλι. Ύστερ' από λίγον καιρό, θα 'ρθω να την επάρω.

Και έφυγε προς τα όρη, χωρίς ν' ακούσει την απάντησιν την οποίαν του έδωκεν η Μαργή:

– Καλλιιά να βγουν τα μάτια σου!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Πώς παρουσιάζει ο Κονδυλάκης τον ήρωά του στο πρώτο απόσπασμα και πώς στο δεύτερο; Τι παρατηρείτε;

- 2. Γιατί κατά τη γνώμη σας ο Μανόλης δεν έπαιρνε τα γράμματα; Του έλειπε η νοημοσύνη ή για άλλους λόγους και ποιους;**
- 3. Ποια ήταν τα βήματα κοινωνικής προσαρμογής του Μανόλη, όπως φαίνονται στο πρώτο απόσπασμα;**
- 4. Τι παρακίνησε το Μανόλη να μπει στο χορό και τι για να τραγουδήσει;**
- 5. Πώς φέρθηκε ο Μανόλης κατά τη συμπλοκή και πώς ένιωθε μετά από αυτή;**
- 6. Μπορούμε να χαρακτηρίσουμε το έργο ως ηθογράφημα και γιατί;**
- 7. Ποια είναι η γλώσσα της αφήγησης και των διαλογικών μερών και ποιο αποτέλεσμα δημιουργεί;**

Ιωάννης Κονδυλάκης (1861 - 1920)

Γεννήθηκε στη Βιάννο της Κρήτης και πέθανε στο Ηράκλειο. Υπηρέτησε ως δάσκαλος στην Κρήτη και αργότερα εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου ασχολήθηκε με τη δημοσιογραφία και αναδείχτηκε «ο πατέρας του ελληνικού χρονογραφήματος». Τα

χρονογραφήματά του, που τα υπόγραφε με το ψευδώνυμο Διαβάτης, διακρίνονται για το κομψό προσωπικό ύφος τους, το χιούμορ και την οξύτητα της παρατήρησης. Τα ίδια χαρίσματα παρατηρούνται και στην κυρίως λογοτεχνική του παραγωγή. Ως λογοτέχνης παρουσιάζεται αρχικά με ηθογραφικά διηγήματα, για να φτάσει σε ένα αξιόλογο μυθιστόρημα, τον Πατούχα, που αν και παραμένει μέσα σε πλαίσια ηθογραφικά, προχωρεί σε βάθος ψυχολογικό και δυνατή διαγραφή χαρακτήρων. Έργα: Διηγήματα, (1884), Ο Πατούχας, (1892), Οι Άθλιοι των Αθηνών, (1895), Όταν ήμουν δάσκαλος και άλλα διηγήματα, (1916), Ενώ διέβαινα, (1916) (χρονογραφήματα) Πρώτη αγάπη, (1919, το μόνο έργο γραμμένο στη δημοτική).

Τα τυφλοπόντικα

ΌΤΑΝ Ο ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ έγραφε το διήγημα αυτό (1892) η εκμετάλλευση της θεσσαλικής γης γινόταν από τους τσιφλικάδες. Ο ιδιοκτήτης για να ελέγχει ό,τι γινόταν μέσα στο τσιφλίκι του διέθετε ολόκληρη ιεραρχία υπαλλήλων, που την αποτελούσαν ο επιστάτης, ο αρχιφύλακας, ο αγροφύλακας, κτλ. Για την καλλιέργεια των κτημάτων χρησιμοποιούσε γεωργούς (κολίγους) που, σύμφωνα με τα έθιμα και τις συμφωνίες, ήταν υποχρεωμένοι να του δίνουν ορισμένη ποσότητα από τα προϊόντα. Μια εικόνα από τη ζωή αυτών των ανθρώπων δίνει και το διήγημα που ακολουθεί:

Αμ που λες, έκαμα και γω γιωργός* · είπτε απότομα ο αγωγιάτης μου, εκεί που κατεβαίναμε από το Κισερλή στη Λάρισα. Μα σ' αφήνει, μαθές, ο Θεός να πας μπροστά!

– Γιατί; τον ρώτησα με απορία.

– Γιατί έτσι· να γιατί! Τι τα ήθελε τα τυφλοπόντικα, δε μου λες; Καλά τ' άλλα, αμ τα τυφλοπόντικα;

– Ποιά τυφλοπόντικα!

– Αϊ-χου! ... δεν είσαι ντόπιος, λέω; ρώτησε με θυμό.

– Όχι.

– Αμ για τούτο. Δεν ξέρεις το λοιπόν εσύ τα κακά, που έχουμε μεις οι καμπίσοι! Είναι, λέει, πλούσιος ο κάμπος. Πλούσιος είναι, μα ποιος τον χαίρεται; Άκουσε

γιωργός: γεωργός

και λογάριασε: Πρώτος θεός σε μας είναι ο αφέντης· δεύτερος ο επιστάτης, ο μπιστεμένος τ' αφεντός σε όλα, στο δώσει και στο πάρει. Έπειτα έρχεται ο αρχιφύλακας, που στέκεται ολοχρονίς απάνω από το κεφάλι σου και δεν μπορείς ούτε να βήξεις. Βάλε έπειτα τους αγροφύλακες, βάλε και τα ζα. Ακόμη βάλε τα όρνια, που κλέφτουν το σπόρο πριν καλοκάτσει στη γη, και τις ακρίδες, που τ' αφήνουν θερισμένο κι αθέριστο. Τώρα θα σου έλεγα να βάλεις τον γιωργό, αν δεν είχαμε τα τυφλοπόντικα, που καλύτερους θεριστάδες δεν είδα ποτέ μου. Ίδια θερίζουν, ίδια τα βάζουν στις αποθήκες τους. Και τι αποθήκες! Βαθειά λαγούμια, που δεν φοβάνται το διαβολότερο κλέφτη να τα βρει.

– Κι έρχονται κάθε χρόνο;

– Αμ αν έρχονταν κάθε χρόνο, θα 'βλεπες ζωντανούς ανθρώπους στη Θεσσαλία; Μια φορά ήρθαν στη ζήση μου και να από γιωργό αγωγιάτη με κάνανε. Μωρέ χρόνια και κείνα! Ανατριχίλα με πιάνει σαν τα θυμηθώ.

Ήμουνα που λες γιωργός στο Τατάρι, στου Οσμάναγα το χωριό. Άπονος ήταν ο αγάς, μα πλούσιο το χώμα του. Και στη χειρότερη χρονιά το ένα δέκα θα έδινε. Έρχεται, αφέντη μ', το Εξηντατρία. Να τη μια χρονιά το κάμα μέσα στου Μαγιού τις δροσούλες· στρωσίδι χάμου τα σπαρτά. Να την άλλη τα όρνια σύγνεφο στον ουρανό· μπροστά πήγαινε η σπορά, πίσω κείνα τ' άθεα! Σπόρο έριχνες και σπόρο δε ήβρεσκες. Από τα ίδια σου τα χέρια τον άρπαζαν! Να έπειτα οι ακρίδες! Μας τέλεψαν. Τρία χρόνια πέρασαν κι είπαμε το ψωμί ψωμάκι. Ο αγάς μας έδινε άχερο, ο αγάς σιτάρι. Τι σιτάρι; Την ήρα μας έδινε για σιτάρι!

– Και την τρώγατε;

– Τι να κάνουμε; Γι' αρρώστια ρωτάς; Το αίμα πήγαινε ποτάμι! Θέρος* έπεσε σε ανθρώπους και σε ζα. Μου

θέρος: όλεθρος, καταστροφή (μτφ.).

θέρισε και μένα δυο παιδιά. Αμ ποιος λογιάζει * τα παι-
διά; Όλοι τα ζα μας κλαίγαμε, που ήταν η μοναχή κυ-
βέρνια* μας! Σαν έχεις ζα, και παιδιά έχεις· αμ σαν χά-
σεις τα ζα, έχασες και τα παιδιά σου. Τι θα τους δώκεις
να φάνε;

Ωστόσο ήρθε το Εξηνταέξι κι ανασάναμε. Η χρονιά
καλή· ο Απρίλης ολόδροσος· τα χωράφια μεστωμένα.
Κάτι ακρίδες φανήκανε στο Νεμπεγλέρ· να σου και τ'
αγιοπούλια* από πίσω. Ξέρεις, για μας τ' αγιοπούλια
είναι σαν το Τόξο, που προμηνάει την καλοσύνη του
καιρού. Προμηνούν και κείνα ευτυχισμένη χρονιά στο
καθετί· στα σπαρτά και στα μπροστάνια, στα ζωντανά
και στα κλήματα. Μα στην αρχή του Μαγιού κάτι άρχισε
να ψιψιλίζεται* . – Μωρέ μίλα καλά· τυφλοπόντικα στο
Βελεστίνο! Δε γίνεται· δε μπορεί να γένει τέτοιο πράμα!
Αδύνατο! Κανείς μας δεν ήθελε να το πιστέψει.

Αχ! τα μαύρα μαντάτα αλήθεψαν σε λιγάκι. Ο αφέ-
ντης έρχεται τρεχάτος από τη Λάρσα. – Φανίστηκε*
τίποτα στο τσιφλίκι; – Όχι ακόμη.

Μα στο Βελεστίνο, στο Κισερλή, στο Δερελή, στον
Τούρναβο θέριζε άπονα το ποντίκι. Περίγυρα μας έζωσε
το κακό! Τι να κάνουμε; Είπαμε να τα βαρέσουμε χλω-
ροθέρι. Αμ τι τ' όφελος; Άμα θεριστεί άψητο το σιτάρι,
γένεται δαυλίτης* , σταχτώνει και πάει στ' ανάθεμα. Το
αφήσαμε για λίγες μέρες. Μπορεί να μας λυπηθεί ο
Θεός, είπαμε. Στ' άλλα τσιφλίκια τις περασμένες χρο-
νιές, κάτι άφηναν, κάτι έπαιρναν. Εμείς δε σηκώναμε

λογιάζω: σκέφτομαι, λογαριάζω.

κυβέρνια: μέσο συντήρησης.

αγιοπούλι: ακριδοφάγος.

ψιψιλίζεται: ψιθυρίζεται.

φανίστηκε: εμφανίστηκε.

δαυλίτης: αρρώστια των σιτηρών.

τίποτα. Ήτανε το λοιπόν δίκιο ν' αφήκει και μας απείραχτους εφέτος.

Μα πού ν' ακούσει ο Θεός δίκιο-ξεδίκιο! Σε πέντε μέρες να σου τα. Σαν ξεφλουδίσανε και τις μουριές του Καζακλάρ, ρίχτηκαν λιμασμένα απάνου μας. Στη θωριά τους ξυλιάσαμε, σαν να βλέπαμε το Σατανά. – Να θερίσουμε, λέει ο αγάς· να το κόψουμε όπως όπως, κάτι να σώσουμε. Τα στάχυα ήταν στριμμένα κι άστριφτα. Μα τι να κάνουμε; Μαζωνόμαστε όλοι, τσιφτσίδες*, κουλουξίδες*, χαβελές*, ακόμη και παιδιά και γυναίκες. Τροχούμε αποβραδύς τις κοσιές και ξημερωνόμαστε στα χωράφια. Να τ' ήταν εκείνο, Θέ μου και Κύριέ μου! Τα χωράφια ολόγυρα ξεντυμένα· ούτε στάχυ, ούτ' άχερο, ούτε αθέρας πουθενά! Έπεσαν οι κοσιές* από τα χέρια μας κι όλοι από το μικρό ως το μεγάλο κι ο αγάς μαζί, γονατίσαμε κι αρχίσαμε τα στηθοκοπήματα!...

– Μα τόσο πολύ!

– Τόσο πολύ! Απίστευτο σου φαίνεται, ε; Δεν άκουσες, λέω, τι φτιάσανε του Αβδούλ Κερίμ πασά; Ήταν τα Κρητικά τότες. Ήταν πασάς στο Μουλαλίκι κι είχε πολλούς νιζάμιδες* να πάει στην Κρήτη. Βγαίνει μια ημέρ' από τη χώρα να κάμει γυμνάσια στον κάμπο κι έμεινε τη νύχτα όξου. Μα βγαίνουν, αφέντη μου, οι ποντικοί, ρίχνονται στ' ασκέρι και τ' ανάγκασαν ολο-νυχτίς να μπει τρεχάτο στη Λάρ'σα.

– Μα δεν κάνατε τίποτα γι' αυτούς τους ποντικούς;

τσιφτσή: εργάτης.

κουλουξής: μισθωτός ζευγάς· εργάζεται στα κτήματα του τσιφλικά.

χαβελές: επιστάτης.

κοσιά: δρεπάνι με μακριά ξύλινη λαβή.

νιζάμης: τακτικός Τούρκος στρατιώτης.

– Να κάνουμε; Και τι να κάνουμε! Θεοποντή, σου λέω, ακούς· θεοποντή! Να τα σκοτώσουμε; Πού να τα βρούμε; Μηγάρις* φαίνεται κανένα την ημέρα. Πηγαίνεις όξου και βλέπεις όλα καλά· τα χωράφια ανέγγιχτα. Μα σαν πάρει και βραδιάζει, ο κάθε σβώλος ποντίκι γένεται· η γη τ' αναβρύζει από τα σωθικά της.

– Και δεν ξεχωνιάζετε τη γη να τα βρείτε;

– Ουφ!... μη με σκας, αφέντη μ', να ζήσεις. Λογιάζεις πως κάθονται και σε προσμένουν; Τη γη όλη αποκάτω την έχουν κούφια. Βγαίνουν βράδυ στο Γκερλή και την αυγή διάβηκαν στον Τούρναβο με όλα τα στάχια και τα σάλματα* του χωραφιού. Ή μη θαρρείς πως είναι θεόρατα; Μια μπουκιά και ούτε· η ουρίτσα τους μόλις ξεχωρίζει· το κεφάλι τους πλατύ, σαν να το πάτησε κανείς διαβάτης κι απόμεινε· έχουν σταχτιά τη ραχοκοκκαλιά, άσπρα τα στήθια. Μα σου έχουν και κάτι δόντια, που νεροπρίονο δεν φτάνει. Μπρε και λιτανείες κάναμε και τ' Άγια Λείψανα φέραμε από το μοναστήρι της Πέτρας· μα τίποτα! Ήρθε καιρός να μάθουμε πως οι Τούρκοι γροικιώνται καλύτερ' από μας τους Χριστιανούς. Είδαν και απόειδαν, που λες, κουβεντιάσανε οι μπέηδες στη Λάρ'σα, μαζέψανε δεκαπέντε χιλιάδες γρόσια και στέλνουν δυο Τούρκους στην Ανατολή μέσα. Δεν ξέρω, στο Μπαγδάτι*, στη Μέκκα, πού τους έστειλαν δεν θυμάμαι. Πάνε, και σε δεκαπέντε μέρες γυρίζουν μ' ένα νερό θαματοουργό.

Μωρέ, τι γίνηκε, σαν έφτασε κείνο το νερό στο Βόλο! Πήγαμε όλος ο ντουινιάς, Τούρκοι και Χριστιανοί. Τι να κάνουμε; Ο πνιμένος από τα μαλλιά του πιάνεται. Να σωθούμε θέλαμε, να μη χαθούμε από τη πείνα κι

μηγάρις: μήπως.

σάλμα: το καλάμι του σιταριού.

Μπαγδάτι: Βαγδάτη.

ανάβαμε κερί του Σατανά!... Παίρνει που λες ο Κουρά εφέντης το άγιο νερό· από κοντά οι μπέηδες κι η αρχοντιά πεζοί και πίσω ο λαός με δαρμούς και μοιρολόγια. Φτάνουμε στο Γκερλί, καθόμαστε λίγο κι έπειτα ίσα στη Λάρ'σα. Το φέραμε και τ' απιθώσαμε στο Χασάνμπη τζαμί. Ε, θα πιστέψεις ένα πράμα; Σε δυο ημέρες ουτ' ένα ποντίκι δεν έμεινε στον Κάμπο!

Και τι λες πως έγινε; Τ' ήταν εκείνο, Μωχαμέτη! Όλα τα όρνια της Ανατολής απάνου μας τρογουροφέρνανε. Λελέκια, κάριες, πελαργοί, κάθε λογής αγριοπούλια χτυπούσαν τις σαγονιές τους, που σ' έπιανε τρόμος να τ' ακούς. Κι έπεφταν, μωρέ τα μάτια μου, από ψηλά στα χωράφια με θυμό, σαν να ήταν δασκαλεμένα και ξεσκίζανε τα τυφλοπόντικα. Σε δυο ημέρες πάνε και κείνα στην ευκή σαν καλοί καματάροι.

Μα τι τ' όφελος; Τα τυφλοπόντικα πρόκαμαν και τελέψανε τη δουλειά τους· δεν μας άφηκαν ούτε κλωνί. Τα χωριά του κάμπου ρημάξανε· οι φαμίλιες σκορπίσανε σαν του λαγού τα παιδιά. Άλλοι πήραν το Πήλιο, άλλοι τον Έλυμπο, άλλοι τα Χάσια κι άλλοι τη Γκούρα. Όπου γύριζες, απάνταινες άντρες, παιδιά, γυναίκες να τρέχουν από πόρτα σε πόρτα διακονεύοντας το ψωμάκι. Τι χρόνια! Περάσαμε τους Κραβαρίτες στην κατομοιριά! Τότε και γω σύναξα το σπίτι μου, μπήκα στη Λάρ'σα, παράδειρα να, κατάντησα αγωγιάτης. Δε σου λέω, βγαίνει και τώρα το καρβέλι· μα κάλλιο είχα τ' αλώ-νι κι ένα στρέμμα χωράφι στο Τατάρι. Κάθε που έρχεται ο θέρος ομπρίζ'* η καρδιά μου σαν το Μάτι του Καραδε-ρέ!... Μωρέ ντε!...

Και ο Καραγκούνης, για να κρύψει τη μεγάλη του συγκίνηση, άρχισε να ξυλίζει αλύπητα το ζώο του.

ομπρίζω: σκοτεινιάζω, κλαίω.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Πώς δικαιολογεί ο αγωγιάτης τη φράση «Μα σ' αφήνει, μαθές, ο Θεός να πας μπροστά!»; Πώς κρίνετε τη δικαιολογία του;
2. Απ' αυτούς που «χαίρονται τον κάμπο» ποιον βάζει τελευταίο ο αγωγιάτης; Δικαιολογείται αυτό από την εξιστόρησή του;
3. Η αφήγηση του αγωγιάτη έχει ύφος απλοϊκό. Μπορείται να δικαιολογήσετε αυτή την άποψη;
(Να προσέξετε ιδιαίτερα τις λέξεις, τη σύνταξη και ορισμένους εκφραστικούς τρόπους, που χρησιμοποιεί ο αγωγιάτης).

Αγήνωρ Αστεριάδης (1898-1977), Θημωνιές (1949)

Ναυάγια

Το διήγημα περιέχεται στη συλλογή Λόγια της Πλώρης (1899).

Μόλις αράξαμε στη Στένη* , ο καπετάν Ξυρίχης πήρε τη βάρκα κι έτρεξε στο τηλεγραφείο. Δυο ημέρες τώρα δεν ήβρεσκε ησυχία. Τριάντα μίλια έξω από το Μπουγάζι* αντάμωσε τον «Αρχάγγελο», το μπάρκο* του, που ήταν μέσα κυβερνήτης και γραμματικός τα δυο του αδέρφια. Δεν πρόφτασαν να καλοχαιρετηθούν, να ειπούν για το φορτίο και το ναύλο τους και τους χώρισε ο χιονιάς. Κατόρθωσε τέλος να ορθοπλωρίσει το δικό μας και ολάκερο ημερονύχτι θαλασσοδαρθήκαμε στ' ανοιχτά. Μα όταν μπήκε στο Βόσπορο, ρώτησε όλους τους βαρκάρηδες, τους πιλότους, ακόμη τους κουμπάρους και τις κουμπάρες· αλλά τίποτε δεν έμαθε για τον «Αρχάγγελο». Τι να έγινε; Φυλάχτηκε πουθενά; Πρόφτασε να ορθοπλωρίσει κι εκείνος ή έπεσε απάνω στους βράχους; Κι αν τσακίστηκε το μπάρκο, σώθηκαν τουλάχιστον τ' αδέρφια του; Όλο τέτοια συλλογίζεται κι έχει συγνεφωμένο το μέτωπο, τρέμουλο έχει στην καρδιά.

Όταν έφτασε στο τηλεγραφείο, ξέχασε μια στιγμή τον πόνο του εμπρός στον πόνο των αλλωνών. Κάτω στην αυλή, απάνω στις σαρακωμένες σκάλες και παραπάνω στ' ασάρωτα πατώματα κόσμος σαν αυτόν ανήσυχος· γυναίκες, άντρες, παιδιά πρόσμεναν να μάθουν από το σύρμα την τύχη των δικών τους. Κι εκείνο σώ-

Στένη: λιμάνι στο Νότιο Βόσπορο.

Μπουγάζι: στενό θαλασσινό πέρασμα (δίαυλος).

μπάρκο: ιστιοφόρο, το κατάρτι του οποίου έχει σταυρωτές κεραίες.

ριαζε με την ταρναριστή φωνή του ακατάπαυστα θλίψη. Ονόμαζε πνιγμούς, μετρούσε θανάτους, έλεγε ναυάγια, περιουσίας χαμούς, συνέπαιρνε χαρές κι ελπίδες σαν δρόλαπας*. Και κάθε λίγο απάνω στα πατώματα, στις σκάλες κάτω και παρακάτω στην αυλή θρήνοι ακούονταν, κορμιά έπεφταν λιπόθυμα, φωτιά κυλούσε το δάκρυ.

Ο καπετάν Ξυρίχης δε μπορούσε να υποφέρει περισσότερο το βάσανο. Βιαζότανε να μάθει και τη δική του μοίρα. Έσπρωξε τον κόσμο ζερβόδεξα, ανέβηκε δυο δυο τα σκαλιά, έφτασε με κόπο στη θυρίδα και ρώτησε με ολότρεμη φωνή:

– Για τον «Αρχάγγελο»... το μπάρκο... μην ακούσατε τίποτα;

– Τίποτα' του απαντά ξερά ο τηλεγραφητής.

– Τίποτα! πώς είναι δυνατόν; ξαναρωτάει. «Αρχάγγελο» το λεν έχει φιγούρα δέλφινά... έχει στο μεσανό κατάρτι κόφα*. Σπετσιώτικο χτίσιμο.

Και κολλάει περίεργα τα μάτια στου υπαλλήλου το πρόσωπο, αυτιάζεται τους κρότους που βγάζει ξερούς, συγκρατητούς, σαν δοντοχτύπημα κρυωμένου, η μηχανή. Τα σωθικά του λαχταρούν, φεύγουν τα σανίδια από τα πόδια του' έτοιμος να λιποθυμήσει. Μα δεν την παρατά τη θέση του. Τέλος σηκώνει εκείνος τα μάτια, τον καλοκοιτάζει μια στιγμή και λέει με φωνή αδιάφορη:

– Ναι ...«Αρχάγγελος». Χάθηκε στο τάδε μέρος της Ρούμελης*. Κόπηκε στα δυο' η πρύμνη του ρίχτηκε στους βράχους με δυο παιδιά μέσα... Τα παιδιά είναι ζωντανά.

δρόλαπας: άνεμος με δυνατή βροχή.

κόφα: η θωράκιση του πλοίου στο κεντρικό κατάρτι, όπου στέκεται ο παρατηρητής.

Ρούμελη: η ευρωπαϊκή ακτή του Βοσπόρου.

– Ζωντανά! Αναστυλώνεται ο καπετάνιος στα πόδια του.

– Τα ονόματα; λέει με φωνή σαν χάδι· δεν μπορούμε τάχα να μάθουμε τα ονόματα;

– Πέτρος και Γιάννης.

Δόξα σοι ο Θεός! Πέτρος και Γιάννης είναι τ' αδέρφια του. Ζωντανά λοιπόν και τα δυο. Ζωντανά εκείνα, θρύμματα το ολοκαίνουργο σκαφίδι! Πάλι δόξα σοι ο Θεός! Φτιάχνουν άλλο μεγαλύτερο και ομορφότερο. Φιλεύει ανοιχτόκαρδος πέντε πούρα τον υπάλληλο· δίνει ένα μετζίτι* κέρασμα στον υπηρέτη· παρηγορεί γλυκομίλητος τα θλιμμένα πρόσωπα: – Δεν είναι τίποτα· όλοι καλά είναι· όλα καλά!

– Ποιας ηλικίας τάχα να είναι τα παιδιά; ρωτάει πάλι.

Ο υπάλληλος σκουντουφλιάζει· μα τον παρασκότησε! Γύρω ακούονται φωνές· ανυπόμονες· σπρώχνει ο ένας τον άλλον θέλουν να τον βγάλουν από τη θυρίδα. Έμαθε πως ζουν τ' αδέρφια του· δεν του φτάνει; Είναι κι άλλοι που λαχταρούν για τους δικούς τους. Ας μάθουν κι εκείνοι κατιτί! Μα εκείνος δεν αφήνει τη θέση του.

– Ποιας ηλικίας τάχα; ξαναρωτά.

– Δέκα δώδεκα χρονών.

Πάλι απελπισία. Τ' αδέρφια του δεν είναι τόσο μικρά. Είναι από είκοσι πέντε κι απάνω. Σκουντούφλης κατεβαίνει τις σκάλες, βγαίνει από την αυλή, παίρνει το βαποράκι και φτάνει στα Θεραπειά*. Από κει μ' έν' άλογο φτάνει στον Αϊ-Γιώργη, παίρνει την ακρογιαλιά. Τα μάτια του ομπρίζουν*. Ο ήλιος παιγνιδίζει ακόμη σε ζαφειρένιο ουρανό. Η θάλασσα λίμνη απλώνεται ως τα

μετζίτι: τουρκικό νόμισμα.

Θεραπειά: προάστιο της Κωνσταντινούπολης στην ευρωπαϊκή ακτή του Βοσπόρου.

ομπρίζω: σκοτεινιάζω.

ουρανοθέμελα. Η γη ανθοσπαρμένη μοσχοβολά. Μα η ακρογιαλιά μοιάζει με νεκροταφείο. Κάθε βράχος και νεκροκρέβατο. Καράβια κομματιασμένα, βαρκούλες μισοσπασμένες, σχοινιά, κατάρτια, φιγούρες, πανιά, εικονίσματα, παδέλες, πιάτα, λιβανιστήρια, πυξίδες, χρυσόξυλα. Και μαζί χέρια, πόδια, κορμιά, δίχως κεφάλια, κεφάλια δίχως κορμιά, άδεια καύκαλα, τρίχες χωμένες στις σκισμάδες, μυαλά στουπιασμένα στην πέτρα. Ένα τρεχαντηράκι ομορφοφτιασμένο, άγγελος, πρόβαινε με πανιά και ξάρτια, λες κι αρμένιζε ανάερα. Και όμως ήταν καρφωμένο στο βράχο, σφιλιασμένο τόσο καλά στην πέτρα, που ουδέ νερό ουδ' άνεμος μπορούσε να περάσει. Κι ένα σκυλί στην πρύμνη δεμένο γύριζε μάτια φωτιές, δάγκωνε την αλυσίδα του και το νερό κοιτάζοντας αλύχταγε, κι αλύχταγε, σαν να το έβριζε, που χάλασε τ' ομορφοκάραβο.

Έκαμε ακόμη μερικά βήματα ο καπετάν Ξυρίχης και άξαφνα βρέθηκε μπρος στο μπάρκο του. Έπρεπε να είναι δικό του ξύλο, για να το γνωρίσει. Ούτε κατάρτια ούτε πανιά ούτε σκαφίδι απόμενε πλια. Μονάχα η πρύμνη του, κι εκείνη ξεσκλισμένη, κρατιότανε σε δυο χάλαρα*. Και γύρωθ' της πικρή νεκροπομπή, άλλα ξύλα σκορπισμένα, κουπιά και άρμενα* άλλες καρίνες φαγωμένες* άλλα ποδόσταμα* και σωτρόπια* και σταύρωσες. Κι ακόμη γύρωθ' της άλλη πικρότερη συνοδεία! Βλέπει το ναύκληρο νεκρό στο πλάγι· βλέπει τους ναύτες πέρα δώθε σκορπισμένους, άλλους κολλιτσίδα απάνω στα κοτρόνια, άλλους μισοσκεπασμένους με τον άμμο,

χάλαρα: ερείπια, συντρίμμια, ξεβράσματα της θάλασσας.

ποδόσταμο: ξύλινο ή σιδερένιο στήριγμα τιμονιού.

σωτρόπι: γερό κομμάτι ξύλου στο εσωτερικό μέρος της καρίνας του πλοίου.

άλλους παιχνίδι του νερού, δαρμός και φτύμα του. Κι απάνω στα τουμπανιασμένα κουφάρια, στα πρόσωπα τα χασκογέλαστα τα όρνια καλοκαθισμένα βύθιζαν το ράμφος στη νεκρή σάρκα και στον κρότο του πέταξαν κρίζοντας, σαν να διαμαρτύρονταν που τα ενοχλούσε στο πλούσιο φαγοπότι.

Αρχίζει τώρα φριχτότερο του καπετάνιου το βάσανο. Εκείνα τα κουφάρια δείχνουν πως κοντά βρίσκονται και τα δικά του. Θέλει να δράμει, να ψάξει ολούθε, μα δεν τολμά. Κάτι μέσα του τον κρατεί, τα πόδια του καρφώνει στ' αχνάρια τους. Τέλος πάει και ψαχουλεύει. Βρίσκει ασούσουμα και τ' αδέρφια του. Το ένα κείται με το κεφάλι συψαλιασμένο*, το άλλο έχει και τα δυο πόδια κομμένα στα γόνατα. Αν δεν του το 'λεγε η ψυχή, βέβαια δε θα τα γνώριζαν τα μάτια του, όπως και το μπάρκο. Αλλά του το είπε και τα καλογνώρισε. Και τότε τα μάτια του στέρεψαν· ούτε δάκρυα βγάζουν ούτε σπαρταρούν. Τη θάλασσα μόνον κοιτάζουν πειστωμένα. Άξαφνα ο γρόθος σηκώνεται να πέφτει με ορμή, που λες τρόμαξε και πισωπάτησε εκείνη φοβισμένη.

Έπειτα σκύφτει και γλυκοφιλεί τ' αδέρφια του. Χαϊδεύει τους τα χτυπημένα κορμιά ανάλαφρα, σαν να φοβάται μην τα ξυπνήσει· κάτι τους ψιθυρίζει μυστικά στ' αυτί, θες παρηγοριά, θες μακρινήν υπόσχεση. Έπειτα με το λάζο* αρχίζει και σκάφτει τον τάφο τους. Παιδεύτηκε κάπου μια ώρα στον άμμο. Τον άνοιξε καλά απίθωσε πρώτα τ' αδέρφια, έπειτα το ναύκληρο, κατόπιν τους ναύτες, κύλησε επάνω πέτρες και χάλαρα. Έπειτα έπιασε πάλι τη στράτα του κι έφτασε στα Θεραπειά. Βρίσκει το βαπόρι, έφτασε πάλι στο μπάρκο του.

– Έτοιμα; ρωτά το γραμματικό.

συψαλιασμένος: κομματιασμένος.

λάζο: μικρό μαχαίρι.

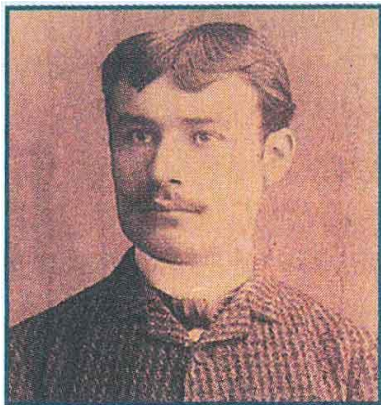
- Έτοιμα.
- Βίρα άγκουρα!

Ο καπετάν Ξυρίχης, αμίλητος, έπιασε τη θέση του στο κάσαρο κι εξακολουθήσαμε το ταξίδι.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

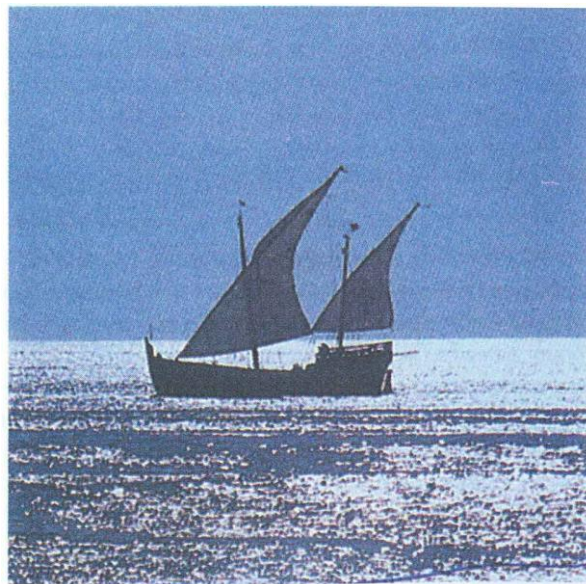
1. Να παρακολουθήσετε τις ψυχολογικές μεταπτώσεις του καπετάν Ξυρίχη μέσα από τις συγκεκριμένες φράσεις: τα σωθικά του λαχταρούν· φιλεύει ανοιχτόκαρδος· ομπρίζουν τα μάτια του· καρφώνει τα πόδια του· σηκώνεται ο γρόθος και πέφτει με ορμή· ψιθυρίζει· βίρα άγκουρα.
2. Τις φράσεις αυτές να τις συσχετίσετε με τις ανάλογες εικόνες-σκηές του διηγήματος.
3. Τι πετυχαίνει ο συγγραφέας με τις μικροπερίοδες προτάσεις, την εκφραστική λιτότητα και τη συχνή χρήση του ρήματος;

Ανδρέας Καρκαβίτσας (1865 - 1922)

Γεννήθηκε στα Λεχαινά της Ηλείας και πέθανε στο Μαρούσι της Αττικής. Σπούδασε ιατρική στην Αθήνα και υπηρέτησε ως γιατρός στο εμπορικό ναυτικό και στο στρατό. Ταξίδεψε σε

διάφορα σημεία της χώρας και γνώρισε από κοντά τη ζωή των ανθρώπων (ναυτικών και στεριανών) που περιγράφει στο έργο του. Γι' αυτό και η πεζογραφία του εκτός από ηθογραφικό έχει και έντονα ρεαλιστικό χαρακτήρα. Κυριότερα έργα του: Διηγήματα (1892), Η Λυγερή (1896), Ο Ζητιάνος (1897), Λόγια της Πλώρης (1899) κ.ά.

Στέλλα Βιολάντη
(απόσπασμα)

Ο ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΖΑΜΑΝΟΣ υπηρετούσε ως υπάλληλος στο αγγλικό τυπογραφείο της Ζακύνθου, όπου και γνώρισε τη Στέλλα, την κόρη του πλούσιου μεγαλέμπορου Παναγή Βιολάντη. Μην έχοντας πώς να της εκμυστηρευτεί τον έρωτά του της έστειλε ένα γράμμα και με τον ίδιο τρόπο του απάντησε θετικά κι εκείνη. Παίρνοντας το ανέλπιστο γράμμα ο καυχησιάρης νέος δεν κρατήθηκε και έσπευσε να ανακοινώσει το περιεχόμενό του· η είδηση όμως έφτασε κι ως τ' αυτιά του πατέρα της, ο οποίος θεώρησε προσβολή τη σύνδεση του ονόματος της κόρης του με το όνομα ενός παρακατιανού του. Πλημμυρισμένος από οργή, αφού της έκανε αυστηρότατες παρατηρήσεις, την έδειρε και την έριξε στη σοφίτα του αρχοντικού του, όπου και την εγκατέλειψε· στο μεταξύ ο Χρηστάκης Ζαμάνος είχε παντρευτεί άλλη, ενώ η ανυποψίαστη Στέλλα μαράζωνε από τον καημό της.

Ήταν παραμονές της Παναγίας. Μεθαύριο το σπίτι είχε διπλογιόρτι –Μαρία έλεγαν τη Βιολάνταινα– και τι καλά αν μπορούσε να γίνει καμιά οικονομία, να έλθει η συμφιλίωση, να κατεβεί και η Στέλλα, να καθίσει στο τραπέζι, να φανεί στον κόσμο...

– Ήλθα να σου πω δυο λόγια, της είπε η Βιολάνταινα χαρούμενη.

Η Στέλλα, καθώς κρατούσε το μέτωπο με τα δύο χέρια, εσήκωσε τα μάτια κι εκοίταξε τη μητέρα της έκπληκτη. Δεν ήταν συνηθισμένη σε τέτοιο ύφος.

– Ακούς;

– Τι είναι; ψιθύρισε η Στέλλα.

Με λίγα λόγια η Βιολάνταινα διατύπωσε την πρότασή της: Να πέσει στα πόδια του πατέρα της και να του γυρέψει συχώρεση· να του πει πως μετανόησε για το κίνημά της· να του υποσχεθεί πως στο εξής δε θα έκανε τίποτα χωρίς το θέλημα του· να τον βεβαιώσει πως έπαυσε πια να συλλογίζεται το Χρηστάκη, κι εκείνος ήταν πρόθυμος να τη συχωρέσει, και μέρα που ξημέρωνε μεθαύριο, να τη δεχθεί στην αγκαλιά του, και γρήγορα να φροντίσει να την παντρέψει, όπως της πρέπει, μ' ένα καλό και άξιο... αμή τι;

Η Στέλλα την άκουσε χωρίς να την διακόψει, με το ίδιος ύφος που έπαιρνε και όταν την εκτυπούσαν. Έπειτα κατέβασε τα χέρια από το κεφάλι, κοίταξε τη μητέρα της κατάματα, και με όλη την ηρεμία, με όλη τη γαλήνη της σταθερότητας, επρόφερε:

– Όχι!

Η Βιολάνταινα εσκίρτησε τρομαγμένη· έπλεξε τα χέρια, και με φωνή υπόκωφη, σε τόνο μομφής υπέρτατης, το ξαναείπε:

– Όχι!

– Όχι! είπε η Στέλλα· και τη φορά αυτή ένα κύμα ετάρραζε την πρώτη γαλήνη, και η άρνηση εβγήκε από τα χείλη της με πείσμα μαζί και περιφρόνηση.

– Μα, παιδί μου, συλλογίζεσαι τι λες; συλλογίζεσαι τι κάνεις; ερώτησε η Βιολάνταινα· κι εγύρισε πίσω της, κι εκλείδωσε από φόβο τη θύρα.

– Όχι! είπε η Στέλλα και εκ τρίτου· και τώρα ήταν ολόκληρη τρικυμία αγανακτήσεως, και μαζί με τη φωνή, εσηκώθη και αυτή ορθή, υψηλή, αγέρωχη.

Κι εμίλησε:

– Όχι, χίλιες φορές όχι! Ό,τι έκαμα ήταν κακό, το ξέρω· μα το έκαμα τώρα. Του έγγραψα «είμαι δική σου», και θα είμαι για πάντα. Ναι, να πέσω στα πόδια του πατέρα μου, και να του φιλήσω τα χέρια, και να του γυρέψω συχώρεση γι' αυτό που έκαμα, έτσι χωρίς να θέλω,

σε μια στιγμή τρέλας, αδυναμίας... Μα να με συχωρέσει κι εκείνος και να μου δώσει το Χρηστάκη... Α, μη σου κακοφαίνεται και σώπα! Καλός, κακός, αυτός είναι τώρα για μένα. Ακούστηκα μαζί του, και αυτό μου φθάνει. Έπειτα, τι σας μέλει εσάς; Εγώ θα είμαι ευτυχισμένη, εμένα μ' αρέσει. Πως είναι φτωχός; Πφ! βλέπω τι ευτυχία που έχετε οι πλούσιοι στα σπίτια σας... Επιτέλους αλλιώςτικα δε γίνεται· άλλον εγώ δεν παίρνω!

– Μα ορίζεις εσύ τον εαυτό σου; ε-πρόλαβε να ρωτήσει η Βιολάνταινα.

– Τον ορίζω!

– Όχι· ο πατέρας σου σε ορίζει· ο πατέρας σου ορίζει και μένα και το Νταντή, και τη Νιόνια και όλους.

– Δεν ξέρω για σας, μα εμένα δε με ορίζει. Εγώ, εγώ ορίζω τον εαυτό μου· να, κοίταξε, τον ορίζω!... τον ορίζω!...

Κι έκαμψε το δάχτυλό της, και το εδάγκασε στον κόμμο με λύσσα, καθώς μιλούσε. Και ο πόνος έδωσε στη φωνή της κάτι το απείρως τραγικό· και η Βιολάνταινα, και αυτή ακόμη, αισθάνθη ότι ήταν μεγάλη η στιγμή εκείνη.

– Τι θέλεις να πεις μ' αυτό; ρώτησε με τρόμο.

– Να, ότι τον εαυτό μου τον κάνω ό,τι θέλω... Μπορώ να κόψω τώρα το χέρι μου και να το πετάξω από το παράθυρο; Ε, ορίζω τον εαυτό μου. Ο πατέρας μου τίποτα δεν μπορεί να κάμει· πως θα με δείρει; πως θα με κλείσει; πως θα με σκοτώσει; Τι με τούτο; Πάλι εγώ κάνω ό,τι θέλω –τον εαυτό μου– και σα δε θέλω εγώ, άλλον άνθρωπο δεν παίρνω. Όχι· ποτέ δε θα με δώσει σε όποιον θέλει εκείνος. Σας το λέω για να το ξέρετε μια για πάντα, γιατί, δεν θα το ξαναπώ: Ή το Χρηστάκη ή κανέναν. Εγώ είμαι η Στέλλα του Βιολάντη!

Κι εκτύπησε το στήθος της το πλατύ με δύναμη, κι από τα μάτια της τα αδάκρυτα ετοξεύθη άγρια αστραπή. Ω, ήταν ωραία τη στιγμή εκείνη! Το πάθος της εχρωμά-

τισε, της εξωογόνησε το κατάλευκο πρόσωπο· τα πέταλα του κρίνου επήραν ένα ρόδινο χρώμα αδύνατο· ίχνος κακοπάθειας δεν εφαινετο πλέον, και για μια στιγμή, η κόρη έλαμψε με την πρώτη της ομορφιά την υπερήφανη, με την πρώτη υγεία και ζωή.

Η Βιολάνταινα αναγκάσθηκε να χαμηλώσει το κεφάλι. Έβλεπε έξαφνα εμπρός της μια δύναμη νέα, που δεν την ήξερε, που δεν την εφαντάζετο ως τώρα. Αλήθεια, αυτή ήταν η Στέλλα του Βιολάντη, η κόρη του πατέρα της.

– Εκατάλαβα, επιθύρισε με λύπη· μα δε συλλογίζεσαι, δυστυχισμένη, τι θα πάθεις, αν ακούσει τέτοιο πράμα ο πατέρας σου;

– Δεν τον φοβάμαι! εφώναξε η Στέλλα· και τι θα μου κάμει; Θα με σκοτώσει... είναι άλλο; Ε, δε με μέλει, σου είπα. Εγώ δε γυρεύω να ζήσω, παρά να ζήσω ευτυχισμένη. Αν δεν μπορώ, καλύτερα να με σκοτώσει... Καλύτερα να πεθάνω... Στάσου να σου πω· αν δεν έγγραφα εκείνο το γράμμα, δε θα μ' έγνοιαζε· μα τώρα που το έγγραφα, θα κάμω ό,τι μπορώ για να σώσω την υπόληψή μου. Θα μου τη σώσει ο γάμος; Θα μου τη σώσει ο θάνατος; Μου είναι αδιάφορο. Είδες αν άνοιξα το στόμα μου να παραπονεθώ ποτέ για τα βασανιστήρια που μου κάνετε τόσον καιρό;...

– Καλέ τίνος τα λες αυτά τα παραμύθια; είπε η Βιολάνταινα με μορφασμό ανυπομονησίας. Και τι πως έγγραψες ένα γράμμα, που στο κάτω κάτω το πήραμε πίσω;... Εγώ να σου πω τι είναι: είναι... που αγαπάς το Χρηστάκη.

Η Στέλλα κλονίσθηκε από παλμό δυνατό. Στην αρχή της ήλθε να το αρνηθεί, να το κρύψει. Όχι, δεν ήταν αυτός ο λόγος... Αλλά έπειτα συλλογίσθηκε ότι μια που άρχισε, έπρεπε να τα πει όλα· και σα να το ήξερε πως ήταν η τελευταία φορά που θα μιλούσε, άντλησε διαμιάς

όσο θάρρος υπήρχε στα βάθη της παρθενικής της ψυχής, και είπε:

– Ναι, τον αγαπώ. Αν δεν τον αγαπούσα, δε θα του έδυνα ακρόαση· αν δεν τον αγαπούσα, δε θα μ' έγνοιαζε για το γράμμα, –ούτε η πρώτη είμαι ούτε η ύστερη– δε θα επίμενα ολωσδιόλου, και θα έπαιρνα όποιον ήθελε ο πατέρας μου. Μα τον αγαπώ, και θα κάμω ό,τι μπορέσω για να τον πάρω.

– Βγάλ' το αυτό από το νου σου, γιατί ο πατέρας σου δεν τ' ακούει! είπε η Βιολάνταινα.

– Ποιος το ξέρει!... Μπορεί στο τέλος να με λυπηθεί και να δει το σωστό. Έχουμε τόσα παραδείγματα!

– Α! τέτοιες ελπίδες έχεις; ω, κακομοίρα, κακομοίρα! δεν τον ξέρεις τον πατέρα σου!

– Μπορεί· μα εμένα δε με χωράει άλλο ετούτο το σπίτι.

Διαμιάς η Στέλλα έγινε μελαγχολική. Εκάθισε πάλι στο διβανάκι, και με φωνή περίλυπη, σα να μιλούσε μονάχη της, εξακολούθησε:

– Όχι! δε με χωράει το σπίτι... Σε κάθε χτύπημα που μου δίνουν, ακούω μέσα μου σα μια φωνή να μου λέει: «Φύγε!... Φύγε!...»

Η Βιολάνταινα όρμησε έξω φρενών, με τα χέρια σηκωμένα, με τα μάτια άγρια.

– Τι είπες; εφώναξε· να φύγεις; ω, συφορά μου και μαυρίλα μου!... να φύγεις;

– Δεν είπα τέτοιο πράμα! είπε η Στέλλα με περιφρόνηση. Σεις μου το λέτε με τον τρόπο σας.

– Όχι, το είπες! αντείπε η Βιολάνταινα· είπες πως θα φύγεις! και για κοίταξε καλά, γιατί εγώ δεν...

Ο θυμός έπνιξε τη φωνή της. Κι έβλεπε τριγύρω της, σαν να εζητούσε ν' αρπάξει τίποτα για να κτυπήσει τη Στέλλα.

Ο τρόπος αυτός ανέβασε στην επιφάνεια όλο το πείσμα της κόρης. Όχι, δεν το είπε! Της έβαζαν στο

στόμα λόγο που δεν είπε. Το εσυλλογίσθη, πέρασε κι αυτό από τον νου της, αλλά όχι, δεν το είχε αποφασίσει. Και ίσως δε θα το έκανε ποτέ, όσο σκληρά και αν την τυραννούσαν, γιατί ήταν η Στέλλα του Βιολάντη, και είχε την περηφάνια της, και θα προτιμούσε να πεθάνει, παρά ν' ακουσθεί πως ξεπόρτισε. Αλλ' αφού ήταν έτσι, αφού ήθελαν με το στανιό να την πείσουν πως το είπε, καλά λοιπόν, να ιδούν!

– Ναι, το είπα! εφώναξε δυνατότερα από τη μητέρα της. Το είπα και θα το κάμω!

Μιλούσε με όλο το απεγνωσμένο θάρρος ανθρώπου που αυτοκτονεί. Η Βιολάνταινα τα έχασε· ο θυμός της εκόπη, τα γόνατα της ελύθησαν, κι έπεσε σε μια καρέκλα, όγκος αδρανής. Αλλά ήταν μια στιγμή μόνο αδυναμίας. Αμέσως εσηκώθη, και κεραυνοβολούσα τη Στέλλα με το βλέμμα, εξεστόμισε σε μια βάνουση φράση όλη την εντύπωση που της έκανε το ξαφνικό ξύπνημα της δυνατής εκείνης ψυχής, που την εδοκίμαζε η βία και το μαρτύριο:

– Εκατάλαβα· εσύ, παιδί μου, έχεις το διάολο μέσα σου!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. α) Ποιες οι βαθύτερες αιτίες που προσδιόρισαν τη στάση του Βιολάντη προς την κόρη του; β) Με ποιο σκοπό η μάνα πλησίασε την έγκλειστη κόρη της;
2. Να σχολιάσετε τη φράση: «Ο πατέρας σου σε ορίζει· ο πατέρας σου ορίζει και μένα, και το Νταντή, και τη Νιόνια και όλους».
3. Είπαν πως ο Ξενόπουλος είναι ο εισηγητής της αστικής πεζογραφίας. Η μελέτη του αποσπάσματος οδηγεί στο συμπέρασμα αυτό;

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 1ου ΤΟΜΟΥ

ΝΕΑ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ

Εισαγωγή	5
Γ. Βιζυηνός:	
Ποίος ήταν ο φονεύς του αδελφού μου (Άπαντα, Βίβλος)	21
Μοσκόβ-Σελήμ (Διηγήματα, εκδ. Ερμής).....	33
Βιογραφικό σημείωμα.....	52
Αλέξ. Παπαδιαμάντης: Η φόνισσα.....	54
Ο Αλιβάνιστος.....	75
Το μοιρολόγι της φώκιας.....	89
Πατέρα στο σπίτι (Άπαντα, Βαλέτας)	95
Βιογραφικό σημείωμα.....	104
Ι. Κονδυλάκης: Ο Πατούχας	106
Βιογραφικό σημείωμα.....	125
Ανδρ. Καρκαβίτσας: Τα τυφλοπόντικα.....	126
Ναυάγια (Άπαντα).....	133
Βιογραφικό σημείωμα.....	139
Γρ. Ξενόπουλος: Στέλλα Βιολάντη (Άπαντα, εκδ. Μπίρης)	140

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «Διατίθεται με τιμή πώλησης». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων/ ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.